

Klaus Goldschmidt Henriksen
Susanne Pihl Hansen
Lene Byriel
Jon S. Frederiksen

Unge i Partnerskaber – veje ud i virkeligheden

Et perspektiv på pædagogik og praksis på Produktionsskoler

Unge i Partnerskaber
– veje ud i virkeligheden

Unge i Partnerskaber – veje ud i virkeligheden

Et perspektiv på pædagogik og praksis på Produktionsskoler

Klaus Goldschmidt Henriksen

Susanne Pihl Hansen

Lene Byriel

Jon S. Frederiksen

 SPUK

*Unge i partnerskaber – Veje ud i virkeligheden:
Et perspektiv på pædagogik og praksis på produktionsskoler*

Af Klaus Goldschmidt Henriksen, Susanne Pihl Hansen,
Lene Byriel og Jon S. Frederiksen

Udgivet i serie med Socialpraksisteoretiske analyser af unge i partnerskaber
© Forfatterne og SPUK ApS, 2016

Publikationen er udgivet af
SPUK, Socialt og Pædagogisk Udviklings- og Kursuscenter, ApS
Birkedommervej 31, 1.
2400 København, NV
www.spuk.dk

Kontakt:
Chefkonsulent Klaus Goldschmidt Henriksen
T: 26 18 26 86
E: klaus@spuk.dk

1. udgave, 1. oplag, 2016

ISBN: 978-87-994306-6-6

Foto: side 42, 47, 156, 163; pixelbay.com, side 96; pexels.com
Øvrige fotos taget af Randers Produktionshøjskole, Århus Produktionsskole
og Den Økologiske Produktionsskole i København

Layout: D-Grafisk, David Lund Nielsen

Tryk: Aka-Print, Aarhus

Projektet er støttet af

VELUX FONDEN

”

At være med i partnerskabet gør vores hverdag meget anderledes end på de andre værksteder, for vi får jo et indblik i virkeligheden: Når vi kører ud med varer, møder vi rigtige kunder. Og det er nok det største skub at få. Men alligevel har vi også en „sikkerhedssnor“ herhjemme på skolen; vi er ikke forpligtet til at være ude i virkeligheden hele tiden.

Michella, 18 år, Transport & Logistik, Randers Produktionshøjskole

Indhold

Forord	8
Indledning	11
Partnerskabsprojektet 2014-2016	12
Hvem kan få glæde af bogen?	14
Hvordan kan bogen læses?	14
Tak til.....	16
Michella, 18 år: <i>Jeg er blevet klædt på til virkeligheden</i>	19
Nicki, 23 år: <i>Jeg føler mig som en del af holdet</i>	23
#1 De unge	27
Ungdommen i dag.....	28
Uddannelse til alle – næsten	31
De unge på kanten.....	36
Opsummering: De unge	48
Patrick, 22 år: <i>Da jeg kom, var jeg usynlig</i>	49
Jakob, 19 år: <i>Jeg skal blive mere mødestabil</i>	53

#2 De unges kompetencer 57

De unge skal kunne mere end deres ABC 58

De unges behov for kompetenceudvikling 61

Opsummering: De unges kompetencer 71

Simon, 16 år: *Du kan jo ikke bare gå og ligge en kegle* 73

Daniel, 17 år: *I starten tænkte jeg, at det var spild af tid*.....76

#3 De unges læring 80

Læring 82

Motivation 86

Læring i praksisfællesskaber 91

Grænsefællesskaber og partnerskaber 101

Opsummering: De unges læring 105

Sinitta, 20 år: *Jeg har det bedst med at bruge mine hænder* 106

Frederik, 18 år: *Der er en lille hånd over én*..... 109

Fotoreportage: De unge på Folkemødet 2016 113

#4 Fortællinger fra Partnerskabsprojektet

2014-2016 124

Partnerskaber – Randers Produktionshøjskole..... 128

Partnerskaber – Århus Produktionsskole..... 138

Partnerskaber – Den Økologiske Produktionsskole,
København 146

Partnerskaber – Esbjerg Forberedende Erhvervsskole,
Produktionsskolen Esbjerg 156

#5 Partnerskaberne i praksis – erfaringer og gode råd 166

Inden opstart..... 168

Når I har besluttet at gå i gang..... 173

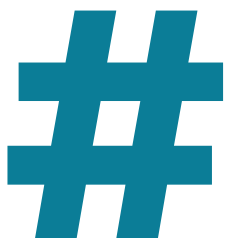
Forholdet til partnerne..... 176

De andre samarbejdspartnere 182

Litteraturliste..... 185

Vejledning til produktionsskolernes udbud af
værkstedstilbud på virksomheder..... 189

Forord

Af Stine Bosse,
erhvervskvinde og ambassadør
for produktionsskolerne

Vi lever i en tid med store forandringer, der ikke kommer stille og roligt i et tempo, hvor vi som mennesker har tid til at justere og adoptere ændringerne, men i en tid hvor ordet „disruption“, altså total forandring i løbet af kort tid, er på alle erhvervslederes læber, og hvor vores samfund stilles overfor nye trusler og muligheder. I sådanne tider er det vigtigere end nogensinde, at have blik for at ingen efterlades uden muligheder. At alle talenter, der findes i alle mennesker, aktiveres og respekteres.

Kun ved at indrette et samfund, der anerkender forskellighed og rummer alle kompetencer, kan vi sikre en blanding af effektivitet, humanisme og distribution af velstand. Vi ser ind i nye muligheder, der indeholder en spændende udvikling, men som også særligt forpligter os på fair og lige muligheder, hvis vi vil bevare et samfund i indre balance, der ikke er præget af angst og usikkerhed, og som kan række ud i verden.

I Danmark har vi en stærk og sund tradition for, „at alle skal være med“. Det princip er udfordret i en global verden, men er ikke mindre relevant. Tværtimod. Derfor er Produktionsskolernes idé og formål mere relevant end nogensinde. Vi fødes med forskellige talenter, vi udvikles under forskellige omstændigheder, men vi er alle mennesker i et samfund, som kun bliver lykkeligt for os alle, hvis vi oplever, at alle har mulighed for at være med og bidrage. Og her er eksemplerne på unge produktionsskoleelevers deltagelse i partnerskaber med virksomheder og civilsamfund meget vigtige og inspirerende.

Bogen her tjener til inspiration for og uddannelse af alle der beskæftiger sig med Produktionsskolerne. Det er en bog, der både beskriver de fantastiske resultater, der allerede er nået, men også viser nye veje, der er så hårdt brug for. Her kan et tæt og gensidigt berigende samarbejde og partnerskab mellem produktionsskoler og private virksomheder, offentlige institutioner og civilsamfund være en af vejene frem.

Indledning

➔ Langt de fleste unge går i gang med en ungdomsuddannelse umiddelbart efter grundskolen og får derigennem tilegnet sig kompetencer, der kan bruges på deres videre vej i uddannelsessystemet og ud på arbejdsmarkedet. Men ikke alle. En mindre gruppe unge magter ikke at gå den snorlige vej gennem ungdomsuddannelser – eller må give op, holde pause og/eller finde andre, mere kringlede veje at gå undervejs.

Denne gruppe unge er målgruppen for produktionsskolernes virke. Produktionsskolerne kombinerer undervisning, praktisk arbejde og produktion, og tilbyder individuelle forløb, der tager

udgangspunkt i, hvad den enkelte kan, og hvordan han eller hun kan nå sine mål. Det overordnede formål er at styrke den unges faglige, personlige og sociale udvikling og at forbedre hans/hendes muligheder for videre uddannelse og muligheder på arbejdsmarkedet. Produktionsskolerne tilbyder dermed en anden vej til uddannelse og arbejde end de ordinære ungdomsuddannelser.

Men for nogle unge er afstanden mellem produktions skolens rummelige læringsmiljø og de krav, der stilles på for eksempel en erhvervsuddannelse eller en arbejdsplads, stadig uoverskuelig stor.

Dette var baggrunden for, at SPUK i tæt samarbejde med fire produktionsskoler – Esbjerg Forberedende Erhvervsskole, Randers Produktionshøjskole, Århus Produktionsskole og Den Økologiske Produktionsskole i København – tog initiativ til det 3-årige udviklingsprojekt: *Lokalt partnerskab – Produktionsskoler, virksomheder og civilsamfund – Nye veje til at hjælpe de mest udsatte unge i arbejde og uddannelse* (Partnerskabsprojektet 2014-2016). Projektet fik økonomisk støtte fra VELUX FONDEN og VILLUM FONDEN.

Partnerskabsprojektet 2014-2016

Formålet var at afprøve og udvikle nye metoder, der kunne hjælpe de mest udsatte unge i gang med uddannelse eller arbejde. Grundtanken var, at afstanden mellem produktionsskolernes rummelige læringsmiljø og de krav, der stilles i det omkringliggende samfund – som af nogle unge opleves som uoverkommelig – kan blive mere overkommelig, når produktionsskolerne indgår i et tæt samarbejde med virksomheder og civilsamfund i et forpligtende partnerskab.

Mange af de unge har brug for at blive modnet og få erfaringer med at arbejde. Hvis de skal tro på, at de kan klare en uddannelse, skal de opleve respekt fra det omgivende samfund og mærke, at deres indsats gør en forskel for andre. De unge skal opleve, at der er forventninger til dem, og at der er brug for dem – i et rigtigt arbejdsfællesskab, hvor andre er afhængige af de unges bidrag.

Partnerskabet er et forpligtende samarbejde mellem en produktionsskole og en lokal virksomhed, institution eller en aktør fra civilsamfundet, for eksempel en forening. Organiseringen af samarbejdet, for eksempel hvor og hvordan den unge skal indgå i produktionen, er vidt forskellig, men fælles for partnerskaberne i projektet har været, at den

hverdag, de unge indgår i, tilstræber at efterligne en normal hverdag på en arbejdsplads. Det vil sige, at arbejdsforholdene i partnerskabet tilpasses partnerens behov – naturligtvis med respekt for de unges situation, kompetencer og produktionsskolelovgivningen. Det kan for eksempel være, at de unge møder samme tid som det øvrige personale, og at de holder pauser sammen. Således tilpasses arbejdspladskrav i takt med den enkeltes kompetenceudvikling. Det betyder, at de unge vil lære om arbejdspladskultur, disciplin, kommunikation og samarbejde – og stadig have et sikkerhedsnet i form af produktionsskolelæreren og den øvrige elevgruppe. Samtidig kan de unge opbygge et bredt net af kontakter til lokale firmaer, arbejdspladser, frivillige organisationer m.m.

Målet er, at det tætte samarbejde i partnerskabet mellem produktionsskolen og virksomheden, institutionen eller foreningen vil give de unge nye trædesten på deres vej mod en ungdomsuddannelse eller et job.

De fire skoler har i Partnerskabsprojektet 2014-2016 afprøvet forskellige partnerskaber, som er beskrevet i denne bogs kapitel 4. På alle de fire skoler har det taget tid at udvikle de enkelte partnerskaber – nogle partnerskaber er undervejs blevet omdefineret, partnerne er skiftet, eller man har tilpasset sig de udfordringer, der opstod på vejen.

Hvad er et partnerskab?

Et partnerskab er, når et helt produktionsskoleværksted med 10-20 elever og 1-2 lærere rykker sammen 'ud i verden' og samarbejder om et produkt, en tjenesteydelse eller en begivenhed med en privat virksomhed, en offentlig institution eller en aktør fra civilsamfundet, eksempelvis en idrætsforening. Her kan eleverne lære om arbejdspladskultur, disciplin, kommunikation og samarbejde – og stadig have et sikkerhedsnet i form af produktionsskolelæreren og den øvrige elevgruppe. I et partnerskab er produktionsskolen fortsat ansvarlig for tilrettelæggelse og afvikling af elevernes undervisning, men alle parter har et ejerskab til de fælles aktiviteter og produktioner. Arbejdet i et partnerskab er afstemt, så det tilgodeser både elevernes og partnerens behov.

I november 2016 er det imidlertid klart, at udviklingsarbejdet har slået rod, og at arbejdet med partnerskaber nu er blevet en måde at arbejde på, som de fleste af værkstederne tænker ind i deres hverdag.

Partnerskabsprojektet 2014-2016 er gennem hele forløbet blevet fulgt og evalueret af professor Line Lerche Mørck og lektor Christian Christrup Kjeldsen, begge fra Danmarks institut for Pæda-

gogik og Uddannelse (DPU) og Aarhus Universitet (AU). Denne endelige evaluering er trykt i en separat udgivelse, der blandt andet indeholder en statistisk analyse af elevgrundlaget for Partnerskabsprojektet 2014-2016, evaluatorernes kvalitative analyser af udvalgte partnerskaber samt deres opsamling og konklusion på Partnerskabsprojektet 2014-2016's betydning for de involverede skoler og unge og bud på muligheder og dilemmaer ved at lave partnerskaber (*Mørck m.fl. 2016*).

Hvem kan få glæde af bogen?

Med denne bog ønsker vi at samle op på og formidle nogle af de væsentligste pointer og erfaringer fra Partnerskabsprojektet 2014-2016 til en større målgruppe.

Bogen er først og fremmest udarbejdet som inspiration til lærere, vejledere, almenundervisere og ledelser på produktionsskolerne.

Dernæst er bogen tiltænkt øvrige undervisere og vejledere hos for eksempel Ungdommens Uddannelsesvejledning, på erhvervsskoler, VUC, ungdomsskolen eller i 10. klasse.

Endvidere kan bogen inspirere partnerne, der arbejder sammen med produktionsskolerne – eller overvejer det. Det kan for eksempel være kontakt-

personer og samarbejdspartnere hos private virksomheder, medarbejdere og ledere i en folkeskole, en daginstitution, et ældrecenter eller boligsociale medarbejdere, bestyrelsesmedlemmer eller andre aktive i civilsamfundet.

Endeligt kan bogen bruges som undervisningsmateriale til grunduddannelser, efter- og videreuddannelser, til blandt andet lærer, erhvervslærer, voksenunderviser, vejleder og pædagog, samt andre der interesserer sig for unge på kanten, læring i praksisfællesskaber og arbejde med partnerskaber og grænsefællesskaber.

Hvordan kan bogen læses?

Bogen består af 5 kapitler.

I kapitel 1, 2 og 3 argumenterer vi, på baggrund af eksisterende viden og forskning på området, for, hvorfor det er nødvendigt med en tilgang, der tilbyder andre veje til uddannelse og job end de ordinære ungdomsuddannelser (erhvervsskole- og gymnasie-retningen):

Kapitel 1: De unge handler om de unge, som går på produktionsskolerne; herunder forholdene for unge i almindelighed, hvem der får en uddannelse og en beskrivelse af de unge, der befinder sig på kanten af uddannelsessystemet.

Kapitel 2: De unges kompetencer handler om indholdet i, hvad de unge skal lære; herunder de personlige, sociale, almene og specifikke faglige kompetencer og de særlige fokusområder for elever på produktionsskolerne. Kapitellet beskriver arbejdet med at støtte eleverne i at få tillid til relationer, at kunne begå sig socialt, at få tro på at ting kan lykkes og at kunne være en ligeværdig medborger, der gør en forskel.

Kapitel 3: De unges læring handler om, hvordan produktionsskolerne og andre bedst kan tilrette læringsmiljøer, hvori de unge kan udvikle sig; herunder sammenhængen mellem læring og motivation, læring i praksisfællesskaber og grænsesfællesskaber og partnerskaber.

I kapitel 4 og 5 bliver nogle af de konkrete erfaringer fra de fire produktionsskolelæreres arbejde med Partnerskabsprojektet 2014-2016 gennemgået. Denne del af bogen giver inspiration og gode råd til andre, der er interesseret i at etablere et partnerskab mellem en produktionsskole (eller en anden uddannelsesinstitution) og en virksomhed, institution eller forening:

Kapitel 4: Fortællinger fra Partnerskabsprojektet 2014-2016 gennemgår forskellige slags partnerskaber og beskriver 10 partnerskaber på de fire

produktionsskoler. I dette kapitel er også en **reportage fra et partnerskab fra hver skole**.

Kapitel 5: Partnerskaberne i praksis: Erfaringer og gode råd kommer med refleksioner og forslag til tjeklister, inden man iværksætter et partnerskab, hvad man som skole skal være opmærksom på undervejs, opmærksomhedspunkter omkring forholdet til partnerne og andre samarbejdspartnere.

Gennem hele bogen kommer de unges stemmer frem gennem **8 portrætter af produktionsskolelever**.

I midten af bogen bringer vi en **fotoreportage** fra partnerskabernes deltagelse på Folkemødet 2016, hvor de unge formidlede deres personlige erfaringer og projektets budskab.

Endeligt er der sidst i bogen **litteraturliste og Vejledning til produktionsskolernes udbud af værkstedstilbud på virksomheder** fra Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling, Styrelsen for undervisning og kvalitet.

Tak til

Først og fremmest skal rettes en stor tak til VELUX FONDEN og VILLUM FONDEN, der har støttet Partnerskabsprojektet 2014-2016 økonomisk og dermed gjort projektet muligt for fire produktionsskoler – Esbjerg Forberedende Erhvervsskole, Randers Produktionshøjskole, Århus Produktionsskole og Den Økologiske Produktionsskole i København.

SPUK vil dernæst gerne takke alle de mange involverede i Partnerskabsprojektet 2014-2016, som gennem de sidste tre år har bakket op om projektet og de mange møder, seminarer og Folkemøder:

Tak til koordinatorene – David J. Ottesen, Kasper Thoverup Lønborg, Mikael Odder Nielsen, Thomas L. Ogola og Torben Damgaard – som har stået trofast ved roret og røret, som er gået til opgaven med et kæmpe engagement, og hvis overskud, observationer og overvejelser har været absolut uundværlige.

Tak til skolernes forstandere – Bent Raun, Claus Bentsen, Henrik Bruun, Henry Albæk Nielsen og Sisse Carelse – for at have vision til at indgå i udviklingsprojektet og mod til at stå ved det i medvind og modvind.

Tak til lærerne på partnerskaberne gennem forløbet: Anita Lonsdale, Aske Skat Nielsen, Caspar Theis, Charlotte Jacobsen, Christina List, David Ottesen, Frank Franzen, Frede Knudsen, Henrik Vahlsted, Jacob Ølholm, Joakim Bay Møller, Jonas Finnich Pedersen, Kasper Kramme, Kasper Wium, Lotte Rask Mortensen, Michael Iversen, Nanna Kvorning, Nikolaj Jessen, Ralf Pedersen, Ronnie Meyer, Rose Haugelund, Sanne Hansen, Sebastian Wolff, Søren Schmidt, Thomas Berg, Thomas L. Ogola og Winnie Atzen. Lærerne har været med i forskellige perioder og i forskelligt omfang, men fælles for dem er, at de har været projektets folk med fingrene på pulsen. Det er lærernes iderigdom, engagement og indsigter, der har drevet partnerskaberne i dagligdagen, og på den vis har lærerne været projektet allernærmest.

Tak til skolernes øvrige personale – Chresten Ibsen, Jesper Lund, John-John Salby, Jytte Murmann, Kurt Pedersen, Lars Karmark, Lis Holm – og ikke mindst tak til de fire økonomiansvarlige – Aggi Larsen, Helle Berg Thomsen, Lisemarie Kobberø Knopp og Poul Bernth Jensen.

Tak til UU-vejleder Ilse Fogtmann og Marie Todbjerg fra UU Aarhus, der på mange måder har bistået projektet undervejs.

Tak til Christian W. Egemose fra NCC Construction A/S, Louise Kragh fra Bysekretariatet Randers, og Lisbeth Strandvad fra Rådmandsgade Skole, som, udover deres store lokale arbejde med partnerskaberne, velvilligt har stillet op, hver gang det samlede Partnerskabsprojekt har kaldt efter dem.

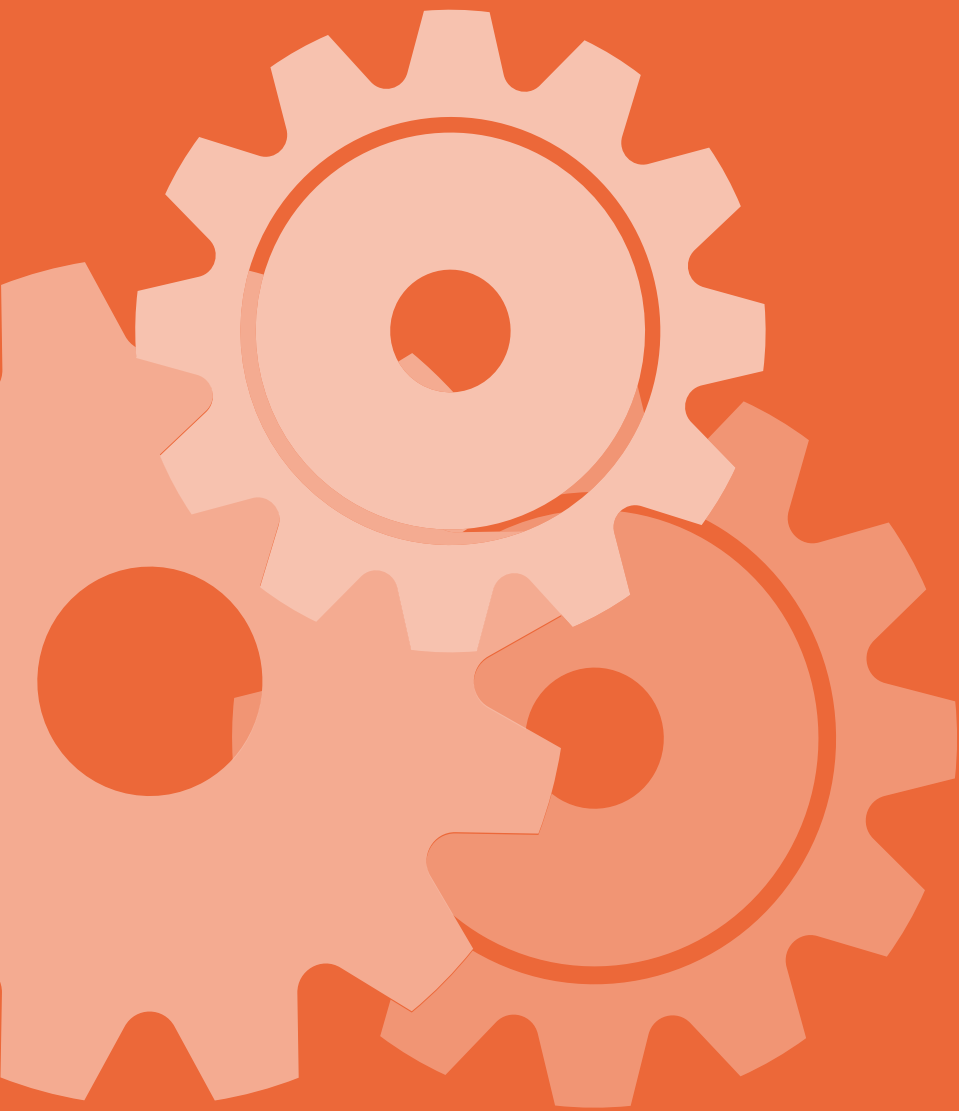
Tak til alle partnerne, der er indgået i projektet, og som med vision og velvilje har formået at rykke ved både egne og især andres forestillinger om, hvordan man kan hjælpe unge mennesker og derved løfte en vigtig opgave i samfundet: Esbjerg Kommunes Hovedbibliotek, PNG Studio, Rybners, SOSU Esbjerg, Bysekretariatet Randers Kommune, Duba-B8, Runken, Naturstyrelsen, VINK Plast, NCC Construction A/S, EL:CON A/S, MT Højgaard A/S, A. Enggaard A/S, Aarhus Tech, Dan Jord A/S, Brabrand Boligprojekt, Brøndum A/S, Enkon A/S, Hetag Tagmateriale A/S, Region Midtjylland, Aarhus Kommune, Rådmandsgade Skole, Nørrebro United og Københavns Fødevarerfællesskab.

Tak til evaluator-holdet ledt an af professor Line Lerche Mørck og lektor Christian Chrstrup Kjeldsen ved AU og DPU, samt de tilknyttede forskningsassistenter Merete Munkholm, Karina Byskov Kristensen, David Roberto Andreasen og Charlotte Johannsen.

Tak til partnerskabets faglige følgegruppe bestående af: Jimmie Gade Nielsen, Fondsråd i VELUX FONDEN; Claus Rosenkrands Olsen, Uddannelsespolitisk chef i Dansk Erhverv; Morten Smidstrup, Konsulent i LO; Jan Bauditz, Chefkonsulent, Kommunernes Landsforening; Tage Andersen, Administrerende direktør i Tradium, Randers; Axel Hoppe, sekretariatsleder i Produktionsskoleforeningen; Søren Langager, Lektor på Aarhus Universitet; Annette Rasmussen, Lektor på Aalborg Universitet og Kim Kabat, Selvstændig konsulent.

Tak til medarbejdere i SPUK som bidrog undervejs: Seniorrådgiver Wenche Svensson, forretningsfører Vibeke Illum Juul, konsulent Yvette Brennalt, projektkoordinator Anna Lindqvist og chefkonsulent Peter Jensen.

Sidst, men ikke mindst, skal der lyde en stor tak til de unge, der har været hovedpersonerne i Partnerskabsprojektet 2014-2016. Disse unge har velvilligt stillet op til seminarer, præsentationer og interviews på Folkemødet i 2015 og 2016, hvor de repræsenterede ungdommen for politikerne og fortalte om vigtigheden af Produktionsskoler og praksisfællesskaber. Tak!

Michella, 18 år

Jeg er blevet klædt på til virkeligheden

Jeg går på *Transport & Logistik* på Randers Produktionshøjskole, hvor vi er i partnerskab med Duba-B8. Vi leverer og monterer kontormøbler til for eksempel skoler, kommuner og enkelte private kunder.

Da jeg var færdig med folkeskolen, vidste jeg ikke rigtig, hvad jeg ville. Jeg har aldrig været glad for at gå i skole, dels fordi jeg havde meget svært ved at sidde stille, men også fordi min familie flyttede rigtig meget. Vi er altid flyttet midt i skoleåret, så jeg har ikke kunnet følge med, og til sidst gav jeg bare

op – så gad jeg ikke mere. Jeg følte ikke, jeg fik den støtte og hjælp, jeg havde brug for, men jeg bestod da mine fag.

Mine brødre har gået på produktionsskole, så de foreslog det, og så startede jeg her. Det var skræmmende, for jeg kendte ingen, og det første værksted var ikke noget for mig, men så kom jeg herved, og allerede fra min første uge var jeg helt glad. Jeg har altid godt kunnet tænke mig at arbejde med transport. Alle i min familie har været flyttemænd

eller inden for transport, og det er bare smittet af på mig, så det også er blevet min drøm.

Jeg var rigtig bange for at blive diskrimineret, fordi jeg er kvinde – at de troede, jeg ikke kunne det samme som drengene. De jokede måske lidt med det en gang imellem, men de accepterede mig fra starten og lod mig komme ind i deres miljø. Det var rigtig fedt. Og sådan er det stadig hver dag, jeg er her: Der er ikke nogen forskelligheder, vi kan alle det samme, og vi er alle sammen gode nok.

Der er jo mange her, der har forskellige behov. Vi har for eksempel nogen, der har ADHD og skal lave noget hele tiden, og det respekterer vi selvfølgelig. Der er en af de nye, der stadig er meget genert, så han tager vi med ud på ture og snakker rigtig meget med ham, så han kan mærke, at han er accepteret.

Når de nye starter, får de to *buddies*, en lærling og en gammel elev, som de går rundt med, så de ikke føler sig alene. Men generelt arbejder vi også meget bevidst med tingene: Det starter egentlig bare med, at vi giver håndtryk og viser respekt til hinanden på den måde. Det gør vi både om morgenen, og når vi slutter dagen.

Ryggen rettes

Duba-B8 kommer ud til os med varer, som vi kører ud til kunderne og monterer. Så på en måde repræsenterer vi firmaet. Og derfor har vi en speciel trøje, hvor der står Duba-B8 på, og vi skal have arbejdstøj på. Vi må heller ikke have kasket på, når vi er ude med varer, og vi må heller ikke stå og ryge, når vi har uniformen på.

Det handler også om, hvordan man skal se ud, og hvordan man skal lyde, når man står og snakker med et andet menneske. På den måde får man rettet ryggen lige fra starten af og bliver klædt på til virkeligheden.

De nye får det at vide med det samme, så de ikke står der med en dårlig trøje, hvor der står „Jeg elsker alkohol“. Vi siger det også, når vi er ude på ture: Hvis du skal ryge, så tag lige trøjen af og gå over på den anden side. Hvis du som fyr har langt hår, så tag det lige op i en elastik. Og hvis du har skæg, så må du gerne lige trimme det lidt til.

At vi har uniform på, når vi er ude at køre med Duba-varer, giver faktisk en slags spænding, for når man tager en uniform på, så er man ligesom en anden. Man føler sig respekteret, når man kommer

i sådan en gruppe – man er en del af noget, og vi er et team. Der er også mange af de nye, der siger, at selvom det ikke ser smart ud, så føler de sig godt tilpas, når de får sådan en Duba-trøje på. Det er lidt sådan: Uniformen på, og så er man på toppen.

Indblik i virkeligheden

At være med i partnerskabet gør vores hverdag meget anderledes end på de andre værksteder, for vi får jo et indblik i virkeligheden: Når vi kører jo ud med varer, møder vi rigtige kunder. Og det er nok det største skub at få. Men alligevel har vi også en „sikkerhedssnor“ herhjemme på skolen; vi er ikke forpligtet til at være ude i virkeligheden hele tiden.

Kunderne ved jo ikke altid, at vi kommer fra en produktionsskole, de synes bare, vi gør det godt. Enkelte reagerer negativt og vil ikke have noget med os at gøre, fordi vi er fra Randers Produktionshøj-skole – og vi kan tage vores ting og køre igen. Der er stadig steder, hvor skolen har et dårligt ry. Men vi har lært at tage det med et smil og sige „Det er bare i orden, vi får Duba-B8 til at sende nogle andre ud med det“.

På den måde tror jeg, vi er med til at rette lidt op på produktionsskolernes dårlige ry. Og for os selv be-

tyder det også noget, at vi kan sige, at vores værksted er mere arbejde end skole. Folk siger måske „Ja ja, du går jo på sådan en taberskole ...“. „Nej, jeg arbejder der rent faktisk. Jeg leverer og monterer for Duba-B8“.

Kage og kompetencer

Jeg tror også, at Duba-B8 er glade for samarbejdet. Vi har jo meget gå-på-mod, og vi vil helst have flere varer hele tiden, fordi vi er så mange mennesker, der gerne vil ud og køre. Hver gang vi får ros, så bliver det meldt til hovedkontoret, som så melder det videre til Duba-B8 ... og så får vi måske kage sidst på ugen. Man føler sig virkelig værdsat, både af Duba-kontoret og alle andre.

Det, at man bliver værdsat, kommer ud og oplever noget hver dag og møder mennesker uden for skolen betyder rigtig meget. Man får simpelthen udvidet sine sociale kompetencer. Der er mange, der er sådan nogle „panel-listere“: Folk, der allerede fra de var små, har undgået andre mennesker, ikke været i nærheden af andre – og så bliver de rigtig generte. Men når de så kommer på sådan et hold som vores og lærer, at

andre mennesker måske ikke er så skræmmende, som de ser ud... så sker der noget.

Én ting er at være på skolen, men når vi er ude at køre, så sidder vi sammen i bilen, skruer op for musikken, synger med og deler historier. Og så får man bare et stærkere bånd til de andre. Så det handler ikke kun om at få rettet ryggen, man får også øget sin selvtillid en hel del.

Ryggen ret

Jeg har selv udviklet mig meget ved at gå her. Før var jeg meget genert, jeg snakkede ikke med nogen, jeg holdt mig helst fra andre mennesker – for jeg troede, at hele verden bare hadede mig.

Men hernede startede de med at rette ryggen på mig: Nu skulle jeg sidde ordentligt, og når jeg var ude ved kunden, måtte jeg ikke stå og hænge ... hænderne om på ryggen, ret ryggen! Og det var bare mega fedt. For så kunne jeg på en eller anden måde begynde at snakke med andre. Og nu er jeg bare det mest energiske, positive og smilende menneske, der snakker med alt og alle.

Min eneste skavank er, at jeg er født med gigt. Jeg fik at vide af min læge, at jeg ikke ville komme ret

langt, for jeg kunne ikke gøre så meget med mine håndled, der gjorde rigtig ondt. Men jeg tænkte, at hvis jeg kunne træne det op, ville det måske forsvinde... jeg kunne lige så godt prøve det, og nu er jeg her. De andre ved det godt, så de tager hensyn til mig, men jeg nægter at lade det stoppe mig.

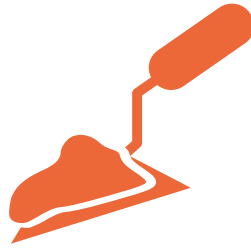
Nu har jeg så fået den fantastiske mulighed at blive lærling her. Jeg har altid vidst, at jeg for eksempel ikke skulle i gymnasiet, for jeg er ikke så meget til det dér skole ... Som lærling skal jeg jo også til at have noget skole, men det bliver fordelt over længere tid, så det kan jeg godt.

På den måde kan man sige, at det her forløb har betydet rigtig meget for min videre uddannelse og arbejde. Når man ser på, hvor meget jeg har ændret mig på et år – fra det dårlige til det positive – tror jeg, det vil være godt på mit CV.

Derfor er jeg også ret ligeglad, når folk siger, at produktionskoler kun er for tabere eller for folk, der ryger. Jeg svarer pænt igen: „Det har hjulpet mig til at finde ud af, hvad jeg vil i mit liv. Og hvor står du så henne?“

Så lukker jeg den jo meget hurtigt, ikke? ■

Nicki, 23 år

Jeg føler mig som en del af holdet

Jeg går på *Virksomhedsskolen* (som nu hedder *Byggepladsen*, red.) og har været her et halvt år. Jeg kan godt lide at lave noget og bruge min krop hele tiden, så jeg er træt, når jeg kommer hjem. Så føler jeg, jeg kan slappe af.

Da jeg var lille, kunne jeg godt lide at slå. Jeg slåsede rigtig meget, indtil jeg startede til boksning, da jeg var 13 år, og senere begyndte jeg at tage træningen meget seriøst. Det var rigtig godt for mig.

Til gengæld var skolen ikke så interessant, og jeg fokuserede mere på boksetræningen. Jeg kiggede mest på de andres opgaver og skrev af, og så gik det selvfølgelig dårligere og dårligere.

I 5. klasse blev jeg konstateret ordblind, så jeg kom på en ordblindeskole indtil 9. klasse. 10. klasse tog jeg på en efterskole for ordblinde, hvor jeg afsluttede nogle af mine fag. Det var egentlig først derefter – og da jeg senere tog på VUC for at forbedre min

10. klasse og begyndte på en HF, som jeg dog ikke afsluttede – at jeg blev bedre studiemæssigt: Ifølge testen bliver jeg ikke konstateret ordblind mere, nu er jeg bare 'svært læsende'.

Pædagog, militær, vagt, chauffør, murer ...

Jeg begyndte på SOSU for at blive pædagog, men da jeg blev indkaldt til militæret, tog jeg et år dér. Da jeg kom hjem igen, kedede jeg mig, så jeg tog på teknisk skole som vagt og fik mit vagtkort. Men arbejdsmæssigt var det ikke noget.

I stedet startede jeg på teknisk skole som chauffør, men det var heller ikke lige mig. Så jeg droppede ud og søgte ind som murer. Men i mellemtiden var der kommet en reform, der gjorde, at fordi jeg havde været på fem forskellige uddannelser, skulle det gå igennem kommunen. Og den slags tager jo tid, så da kommunen endelig godkendte det, var det for sent. Jeg prøvede også at komme tilbage til SOSU, men efter at have afsluttet grundforløbet skulle jeg videre på hovedforløbet, og der var ikke flere pladser.

Så sagde de, jeg kunne komme på Virksomhedsskolen. Jeg ville jo egentlig gerne være håndværker, og efter at jeg har fået lov til at komme ud og prøve det, så synes jeg, det er rigtig spændende.

Arbejde, ikke skole

Jeg synes jo ikke rigtig, jeg går på en skole – jeg er på Virksomhedsskolen, og her føler jeg bare, at jeg arbejder. Jeg møder op og laver stort set det samme som de andre håndværkere.

Jeg startede som struktør, så var jeg på ventilation, og nu er jeg murer. Jeg vidste, jeg skulle lave noget håndværk, men jeg vidste ikke præcist, hvad det skulle være, så jeg skulle lige prøve nogle forskellige ting først. Og det er der mulighed for her – at man kan blive rykket rundt, så det er nemmere at finde ud af, hvad man vil, i stedet for at starte på skolen og så ikke vide, om man nu har valgt det rigtige. Jeg føler i hvert fald, at jeg har fået en idé om, hvad man rent faktisk går og laver som murer.

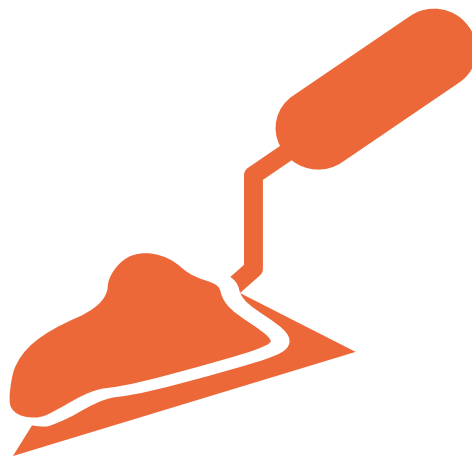
Dejligt at stå op til

Jeg kom hurtigt til at føle mig som en del af holdet, og når de ser, at man gerne vil lave noget, så giver de også noget igen. Jeg ved, de er glade for mig, for de har sagt til vores vejleder, Thomas, at de gerne vil have flere af samme slags som mig.

Når man får at vide, at man gør tingene godt, så er det jo dejligt at være her. Det er dejligt at stå op til. Samtidig ved jeg jo også godt, at hvis jeg ikke møder op, så vil de måske ikke have mig mere.

Det er jo på en måde en rigtig arbejdsplads, og det betyder en masse. Dels lærer jeg jargonen i et sjak, og jeg lærer at bruge de forskellige redskaber, men jeg får også noget netværk, jeg kan bruge.

Efter at de er begyndt at arbejde på akkord, er de rigtig glade for, at jeg er der, for når de har mig som ekstra arbejdskraft, kan de hurtigere komme i gang med noget nyt – og få en større løn. Det betyder også, at de gerne vil hjælpe én med for eksempel en praktikplads. Og hvis jeg allerede har en praktikplads og noget erfaring, får jeg en god start på skolen.

For mig har Virksomhedsskolen betydet, at jeg har udviklet mig en del – og ved, hvad jeg gerne vil i min fremtid. Før var der altid et eller andet, der virkede lidt mere spændende, og så er jeg hoppet fra. Det er da lidt træls, at jeg har skullet igennem den her vej, men det har også hjulpet mig: Jeg har fundet ud af mange ting, jeg kan finde ud af – og nogle ting, jeg ikke kan. Men jeg ved, hvad jeg interesserer mig for, og jeg har sat mig et mål:

Jeg vil være murer! ■

1#

De unge

➔ „Hovedvejen til uddannelse i Danmark fra grundskole og videre er enten erhvervsskole eller gymnasium. Det er godt for mange – men ikke for alle. Og der er behov for, at denne anden vej anerkendes!“ Den anden vej skal henvende sig til „den gruppe af unge, der i lovgivningsterminologi ‘ikke umiddelbart har forudsætninger for at gennemføre en gymnasial eller erhvervsuddannelse på ordinære vilkår’. Eller sagt på en anden måde: de unge, der ikke har profiteret af den traditionelle skole, og derfor er faldet fra hovedvejen og har brug for en anden og praktisk vej til uddannelse!“ (Produktionsskoleforeningen, 2015)

Nogle unge har brug for en anden vej ind i uddannelse og arbejde, og her står produktionsskolerne med en nøgleposition. I dette og de følgende kapitler vil vi begrunde, hvorfor det er vigtigt at udvikle området, og hvad der bør være særlig opmærksomhed på fremover, hvis det skal lykkes at få disse unge ind i udviklende fællesskaber, så de kan etablere sig i uddannelse og job som ligeværdige borgere i samfundet.

Der er tale om en gruppe unge, der ikke umiddelbart er i stand til at komme i gang med eller gennemføre en ungdomsuddannelse. Men målgruppen dækker over en bred gruppe af unge med meget forskelligartede ressourcer og vanskeligheder. De vokser op og deler nogle af de samme grundlæggende samfundsvilkår som alle unge i Danmark, men de har også andre og væsentligt forskellige vilkår og forudsætninger for at indgå i samfundet – og dermed i uddannelsessystemet.

For at forstå hvem disse unge er, vil vi i det følgende kigge nærmere på **Ungdommen i dag**. Derefter vil vi zoomer ind på **de unge, der befinder sig på kanten** af uddannelsessystemet (og af samfundet), og se nærmere på de særlige vilkår, ressourcer og vanskeligheder, som de står overfor, og som produktionsskoler og andre på området derfor skal være opmærksomme på.

Ungdommen i dag

For at forstå de unge på kanten er det nødvendigt at se overordnet på, hvad ungdomstiden egentlig er for en størrelse – og hvad der er på spil i ungdomstiden, herunder hvordan tendenser på samfundsniveau spiller ind på de vilkår, som ungdommen i dag har at skabe sig selv på.

Ungdom er ikke en given og aldersbestemt størrelse – tvært imod bliver forståelsen af ungdom løbende defineret og påvirket af de politiske, kulturelle og økonomiske udviklinger, der sker i samfundet. Begrebet 'ungdom' bliver i dag brugt i flæng om alt lige fra 15-årige teenagepiger i gang med grunduddannelsen over 30-årige unge mænd, der endnu ikke befinder sig i en 'voksen' livssituation med fast arbejde og egen familie, til 40-50-årige, der er på vej ind i deres 'anden ungdom'. I denne bog har vi dog valgt at afgrænse begrebet 'ungdom' til en periode fra omkring 15 til 25 år, det vil sige den periode, hvor en ung typisk er i gang med at uddanne sig og etablere sig på arbejdsmarkedet.

Ungdomstiden er en periode, som, i følge den klassiske forståelse af ungdom, er præget af valg og skabelsen af sin egen identitet, løsrevet fra forældre- og voksengenerationen. Ungdomstiden foregår dog ikke uafhængigt af alt andet. Tværtimod

vil den unge i løbet af ungdomstiden bevæge sig på mange forskellige niveauer, skulle begå sig på mange forskellige arenaer og indgå i mange forskellige relationer: Både på det relationelle niveau i de tætte følelsesmæssige bånd til familie og socialt netværk; på det institutionelle niveau, når de for eksempel er i skole eller i gang med uddannelse; på det kulturelle niveau, når de orienterer sig ift. for eksempel andre ungegrupper eller nye modestrømninger; og på det strukturelle niveau, når de skal forholde sig til for eksempel ungdomsarbejdsløshed, ændringer i SU, muligheden for at få fritidsjob og lignende.

Ungdomslivet kan således ikke forstås isoleret, men skal ses som en del af en kontekst og som et fænomen, der bliver til i samspillet mellem den enkelte ung og omgivelserne (*Katznelson m.fl., 2015*).

Ungdomsforskere peger på, at for en stor del af de unge er der de senere årtier sket en eksplosiv stigning i mængden af identitetsvalg, som skal træffes i ungdomstiden: De unge oplever, at de selv kan/ skal vælge for eksempel hvilke værdier, de vil stå på; hvilken uddannelse, de vil gå i gang med; hvilken tøjstil, de vil have; hvor de vil bo; hvilke relationer de vil indgå i ... Kort sagt: De unge oplever, at de kan – og skal – vælge, hvem de selv vil være (*Katznelson m.fl., 2015*).

De mange identitetsvalg er tæt koblet til en tendens til individualisering i samfundet. Der er kommet et større fokus på individets personlige ansvar: Du har friheden til at skabe dig selv – men lykkes det ikke, er det dit eget ansvar. Det er ikke længere muligt for de unge bare at læne sig op ad forældrenes valg og vej gennem livet – eller af den sociale klasses fordringer. De unge oplever, at de er nødt til selv at træffe deres egne valg, blandt andet fordi de vilkår, som gjaldt for deres forældres generation, ikke længere gælder, og fordi samfundsvilkårene i øvrigt løbende ændrer sig. Mange unge oplever derfor, at der er få holdepunkter i livet, og at det kun er muligt at læne sig op ad autoriteter og traditioner i begrænset omfang. Alt kan i princippet lade sig gøre – intet er givet på forhånd (*Katznelson m.fl., 2015*).

De mange mulige valg og kravet om selvforvaltning betyder, at overgangen til voksenlivet kan være risikabel og svær – især for unge i udsatte positioner, fordi særligt de sårbarheder, de unge har med sig fra tidligere, viser sig tydeligt i netop overgange.

Individualiseringen betyder på den ene side, at den unge får vide muligheder for at forme sin egen identitet og tilværelse – det er et grundvilkår, der gælder for alle unge, uanset hvad de laver, hvor de bor, og hvor de kommer fra (*Katznelson m.fl.,*

2015). Men på den anden side betyder det også, at det er umuligt at lade være eller at melde sig ud – der er en forventning på samfundsplan om, at den enkelte har eller får styr på sit eget liv. Det ses blandt andet i gældende social-, uddannelses- og beskæftigelsespolitik, hvor der både er en overordnet målsætning og en stærk forventning om, at alle kommer i gang med uddannelse eller arbejde efter grundskolen. Hvis det ikke sker, træder lovgivningen ind med for eksempel uddannelsespålæg. Der sker, i følge forskere, „en *institutionaliseret individualisering*“ (Bryderup & Trentel, 2012).

Denne tendens til individualisering er blevet yderligere skærpet af, at der de senere år også er sket en drejning i samfundet fra en mere „*blød individualisering*“, der kredsedde om personlig udvikling og individuelle præferencer, til en mere „*hård individualisering*“, præget af rangordning, præstationer og vurderinger (Hermann, 2007, her refereret fra Katznelson m.fl., 2015). Nu handler det om at præstere – om at blive set, målt og vurderet i kraft af sine præstationer. Sammen med tendensen til individualisering, ses også en tendens til „*præstationsorientering*“ (Sørensen m.fl., 2013).

Tendenserne til individualisering og præstationsorientering har i følge forskere tilsyneladende givet to modsatrettede reaktioner blandt unge generelt: Dels en øget oplevelse af sårbarhed hos unge i dag, for eksempel i form af mistrivsel og stress blandt de unge. Og dels en øget tilpasning til de samfundsmæssige krav og rammer, sådan at de i dag fremstår som mere lovlidige og tilpassede unge, der ryger og drikker mindre end de foregående generationer – og dermed også, at de, der *ikke* er tilpassede og lovlidige, adskiller sig endnu mere fra flertallet af unge end tidligere (Katznelson m.fl., 2015; Balvig, 2011).

Med andre ord: Langt de fleste unge gør, hvad der forventes, og klarer sig fint derved, mens en mindre gruppe af unge befinder sig på kanten af samfundet, med fare for at falde ud over kanten. De samme tendenser gør sig gældende på uddannelsesområdet.

Uddannelse til alle – næsten

Den overordnede uddannelsespolitik er med til at definere rammerne for uddannelsessystemet – og dermed for hvordan ungdommen i dag kan og skal agere i uddannelsessystemet. Det uddannelsespolitiske mantra har i mange år været 'Uddannelse til Alle', for på den måde at gøre alle klar til arbejdsmarked og selvforsørgelse. Men ikke alle magter at komme ind på hovedvejen til uddannelse eller de falder fra undervejs.

Også i uddannelsessystemet mærkes den førortalte stigende individualisering og præstationsorientering. De senere årtier har den dominerende forståelse, for hvad sigtet med uddannelse og læring er, således ændret sig markant (*Sørensen m.fl., 2013*).

Unge (lige) uddannelsesmuligheder har stået højt på den politiske dagsorden i mange år. Det var en væsentlig forudsætning for samfundsudviklingen efter 2. verdenskrig og for etablering af velfærdsstaten, at flere fik boglige og videregående uddannelser, og at langt flere kom ud på arbejdsmarkedet. Og i dag – i takt med en stigende globalisering og fremkomsten af dét, nogen benævner „konkurrencestaten“ – betragtes et højt uddannelsesniveau blandt de unge (og i samfundet som helhed) som en forudsætning for, at virksomheder og stat kan

klare sig i den globale konkurrence, præget af vidensøkonomi (*Pless, 2009; Pedersen, 2011*).

Tidligere blev uddannelse set som et middel til almen dannelse og deltagelse i demokratiet – det var vigtigt, at alle fik lige mulighed for oplysning og dermed kunne deltage aktivt i de demokratiske beslutningsprocesser. Uddannelse blev til en vis grad set som en ret for alle (*Pless, 2009*).

I dag er mantraet i uddannelsespolitikken, at uddannelse skal gøre de unge klar til beskæftigelse. Deres viden og færdigheder skal omsættes til vækst og konkurrenceevne – arbejdskraften skal mobiliseres optimalt. Arbejde bliver betragtet som en væsentlig sammenhængskraft for samfundet. Uddannelse – og arbejde – bliver set som en pligt for alle (*Pless, 2009; Pedersen, 2011*). Der er kommet et øget fokus på karakterer og tests, både i grundskolen og i ungdomsuddannelserne. Og det, at klare sig godt til prøver, handler ikke længere bare om at vise sit værd fagligt, men også om at vise sit værd som ungt menneske (*Katznelson m.fl., 2015*).

Samtidig peger forskere på, at der i de senere år er sket et diskursskifte i den måde, uddannelse og arbejde betragtes på. Lidt populært sagt er ungdomsarbejdsløshed 'yt', mens uddannelse er 'in', uanset hvilken baggrund de unge kommer med:

Alle skal vurderes ift. uddannelsesparathed, og de, der ikke umiddelbart vurderes uddannelsesparate, skal have udarbejdet en plan for, hvordan de bliver uddannelsesparate. Diskursskiftet er blandet andet sket for at hjælpe de unge i gang, men det lægger også et vist pres på de unge, for hvem uddannelse ikke er så lige til. Især fordi der også er færre mulige alternativer på arbejdsmarkedet, for eksempel i form af ufaglærte jobs (*Katznelson m.fl., 2015*).

Op gennem 1990'erne kom der et stort fokus på de unge, som ikke kom i gang med uddannelse eller som faldt fra undervejs. Det var unge, som heller ikke bare lige kom ud på arbejdsmarkedet. Det blev startskuddet på en række overordnede politiske mål om „Uddannelse til alle“. Alle unge skulle i gang med uddannelse eller hjælpes på vej til en selvforsørget tilværelse på anden vis. Ingen unge måtte opgives eller ekskluderes fra fællesskabet (*Regeringsgrundlag, 1993*). Begrundelsen herfor var både økonomisk, „*Samfundet har ikke råd til for mange på passiv forsørgelse*“, og moralsk, „*Samfundet kan ikke være bekendt andet end at hjælpe de unge til selvforsørgelse*“.

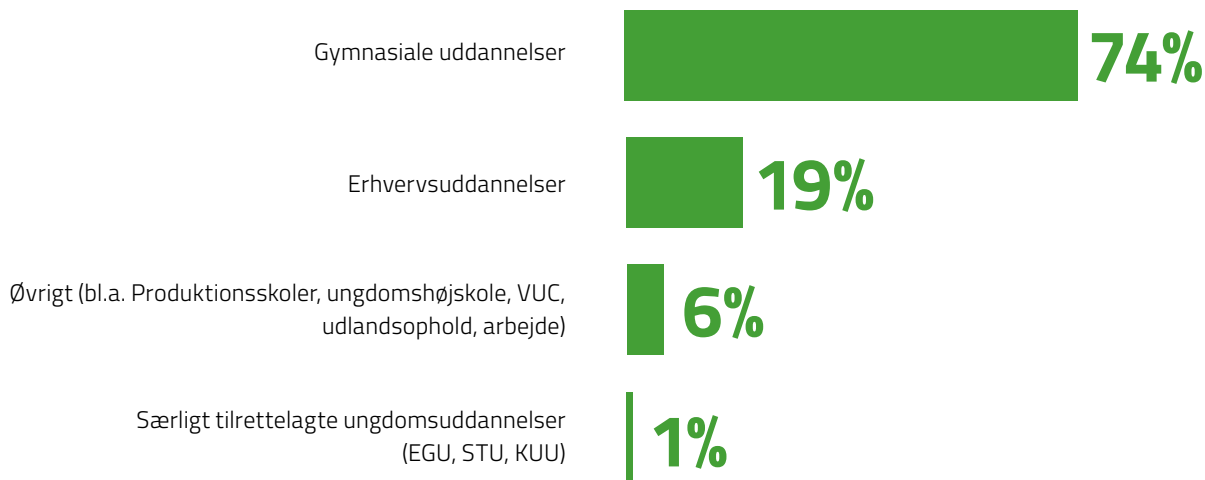
Siden da har målet været, at mindst 95 % af en ungdomsårgang skulle gennemføre mindst en ungdomsuddannelse. Målsætningen er løbende gennem de seneste årtier blevet fulgt op af en lang række indsatser og reformer på ungdomsuddan-

nesområdet. Senest med Folkeskolereformen i 2014, EUD-reformen og „Brug for alle unge – vejledningsindsats“ fra 2015 samt Gymnasiereformen, der træder i kraft i 2017.

De fleste unge har taget kravet om uddannelse til sig, og hvis man alene ser på antallet af unge, der søger ind på en ungdomsuddannelse, ser det ud som om, at den overordnede 95 %-målsætning er tæt på målet: I 2016 søgte knap 93 % af de unge ind på en ungdomsuddannelse direkte efter 9. eller 10. klasse. 74 % søgte ind på en gymnasial uddannelse (STX, HHX, HTX, HF), mens 19 % søgte ind på en erhvervsuddannelse. En lille del (1 %) søgte ind på særligt tilrettelagte ungdomsuddannelser (STU, KUU, EGU), mens 6 % er gået en anden vej, for eksempel via forberedende tilbud til uddannelser (produktionsskoler, VUC m.fl.) eller udlandsophold og arbejde. *Se figur 1.*

Ét er imidlertid at gå i gang med en ungdomsuddannelse – noget andet er at gennemføre den, og hvor lang tid det tager. Undervisningsministeriet forsøger med „*Profilmodellen*“ at fremskrive, hvordan man forventer, at en ungdomsårgang vil uddanne sig i løbet af de kommende 25 år. En sådan fremskrivning er behæftet med stor usikkerhed, og den er udarbejdet på baggrund af antagelser om, 1) at uddannelsessystemet vil forblive, som det var i de skoleår, hvor ungdomsårgangen gik i 8. og 9.

Tilmelding til ungdomsuddannelser fra elever i 9. og 10. kl., der forlader grundskolen i 2016

Figur 1. Kilde: Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling, Styrelsen for IT og Læring, baseret på udtræk fra optagelse.dk

klasse, og 2) at ungdomsårgangen, hvis uddannelsesadfærd fremskrives, vil bevæge sig i uddannelsessystemet på samme måde som dem, der er i uddannelsessystemet i de år, hvor ungdomsårgangen gik i 8. og 9. klasse. Heri ligger også, at modellen ikke tager højde for eventuelle større ændringer på samfundsniveau. Alligevel er det interessant at se nærmere på prognoserne, fordi de spiller ind på den uddannelsespolitik, der bliver ført i dag.

I den seneste prognose, Profilmodellen 2014, vurderes det, at 93 % af de unge, der gik i 9. klasse i

2014, vil have mindst en ungdomsuddannelse 25 år senere, det vil sige i 2039. Med „mindst en ungdomsuddannelse“ forstås både unge, der tager en ungdomsuddannelse (erhvervsuddannelse eller gymnasial uddannelse), og unge, der fuldfører en videregående uddannelse uden en registreret ungdomsuddannelse. Det kan for eksempel dreje sig om en videregående uddannelse, der ikke kræver ungdomsuddannelse, eller hvor den unge er kommet ind på dispensation eller har fået merit for en anden uddannelse taget i udlandet.

Også på lidt længere sigt kunne det altså tyde på, at den overordnede 95 %-målsætning er på vej til at være nået. Men der er stadig en relativ stor gruppe unge, 7 % af de unge, der i 2039 – 25 år efter de forlod grundskolen – vil stå med, hvad der i Profilmodellen 2014 kaldes „uden kompetencer“ (Ministeriet for Børn, Uddannelse og Ligestilling, 2014). Med „uden kompetencer“ skal her forstås uden formelle uddannelsesmæssige kompetencer. Prognosen siger ikke noget om andre kompetencer, som den unge måtte have tilegnet sig i kraft af erhvervs erfaring eller almen livserfaring.

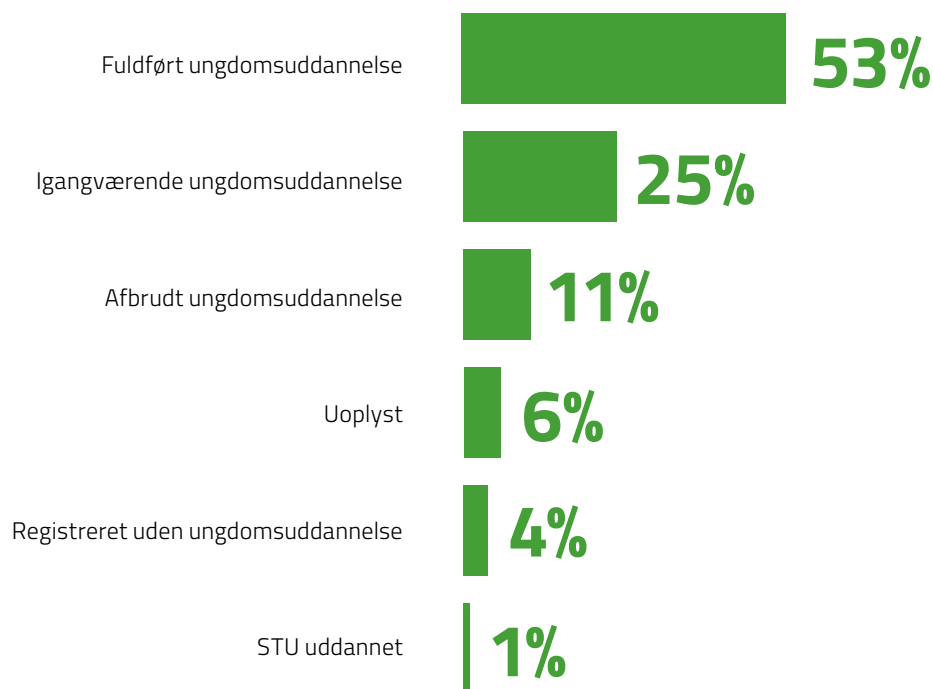
Derfor er det også interessant at se nærmere på, hvor mange unge, der – mens de er unge (under 25 år) – er i gang med en ungdomsuddannelse. Og især på hvor mange, der *ikke* er. Et øjebliksbillede fra Danmarks Statistik for 2015 viser således, at 15 % af alle unge mellem 18-25 år var registreret uden ungdomsuddannelse eller har afbrudt en (eller flere) ungdomsuddannelse(r) undervejs. *Se figur 2.* Nogle af disse unge kan være i jobs, på udlandsrejse, på højskole eller på anden måde på vej mod selvforsørgelse. Men en del vil bruge deres ungdomstid på at 'flagre rundt' mellem de eksisterende ungdomsuddannelser og de forberedende tilbud, herunder Produktionsskolerne – og måske også have perioder med arbejdsløshed.

Overordnet kan de unge, der ikke går den lige vej gennem til ungdomsuddannelser, inddeles i to grupper:

1. De unge, som allerede i Folkeskolen oplever at have svært ved at klare kravene i skolen, både socialt, fagligt og trivselsmæssigt, og som derfor må prøve at komme i gang via de særligt tilrettelagte forløb (EGU, STU, KUU) eller via et forberedende forløb, for eksempel et Produktionsskoleforløb.
2. De unge, som går i gang med en eller flere ungdomsuddannelser, men dropper ud undervejs, fordi de ikke magter at gennemføre uddannelsen på grund af sociale, faglige eller trivselsmæssige udfordringer, og som derfor må starte forfra på en ny ungdomsuddannelse eller en tur via et forberedende tilbud.

Begge grupper skal samtidig agere i et samfund under forandring, med stigende individualisering, „*Det er din egen skyld, hvis du fejler*“; stadigt større præstationsorientering, hvor der stræbes efter det perfekte; samt forandringer på arbejdsmarkedet, blandt andet med færre og færre ufaglærte jobs. Forskere advarer derfor mod, at de unge, der i forvejen befinder sig i udsatte positioner, risikerer at blive yderligere marginaliseret (Katznelson 2015). De står på kanten af uddannelsessystem og

Aktuel status, 2015: Unge ml 18-25 år, med/uden ungdomsuddannelse

Figur 2. Kilde: www.statistikbanken.dk, *Befolkningens uddannelsesstatus, ungdomsuddannelser, Status 10*

arbejdsmarked, som er to af de mest betydningsfulde faktorer for at være en integreret del af samfundet. Hvis en ung ikke er i gang med uddannelse eller har et arbejde, kan det være svært at finde en plads i samfundet – i hvert fald en plads, der er omgærdet med respekt.

Det er disse unge – de unge på kanten – som produktionsskoler og andre har til opgave at forberede og hjælpe ind i ordinær ungdomsuddannelse eller arbejde.

De unge på kanten

Den måde, vi omtaler en gruppe mennesker på, er også med til at definere, hvordan vi forstår denne gruppe mennesker. Det er derfor ikke lige meget, hvilke begreber vi bruger, når vi skal beskrive de unge, som ikke går den lige vej gennem uddannelsessystemet. De unge er først og fremmest unge, der er midt i en ungdomstid – med alt hvad det indebærer. Men de befinder sig også i positioner, der er mere udsatte end de fleste andre unges positioner.

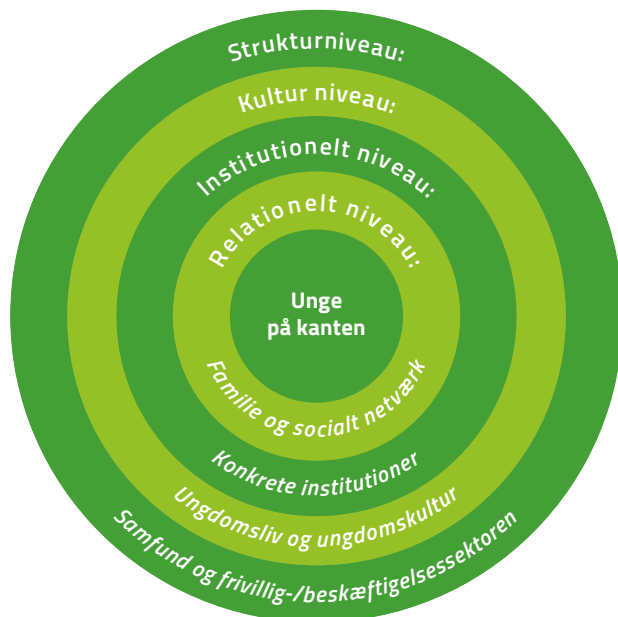
De unge, som møder udfordringer på deres vej til uddannelse og job, er gennem tiden blevet kaldt meget forskelligt: De marginaliserede unge, restgruppen, svage unge, problem-unge, utilpassede unge, sårbare unge, udsatte unge. De mange begreber og forståelser dækker over en bred gruppe af unge med meget forskelligartede ressourcer og vanskeligheder og med forskellige vilkår og forudsætninger for at indgå i samfundet – og dermed i uddannelsessystemet eller på arbejdsmarkedet.

Fælles for mange af disse beskrivelser og begreber om de unge er, at de er meget statiske. Begreberne beskriver typisk de unge, som de *er* eller fremstår i andres øjne, altså for eksempel marginaliserede eller udsatte, som om marginaliseringen eller udsathedens nærmest er en egenskab ved den unge. Men

marginaliseringen eller udsathedens er sjældent en statisk størrelse – den forandrer sig over tid og i udtryk, og alt efter hvilken vinkel den betragtes fra. De unge bevæger sig i mange forskellige livsarenaer, hvor graden af – og oplevelsen af – marginalisering kan være meget forskellig. En ung kan i én sammenhæng befinde sig i en meget udsat position, for eksempel på grund af forældrenes druk og vold i hjemmet, mens den samme ung i en anden sammenhæng, for eksempel i skolen, kan befinde sig et helt andet sted, fordi han er rigtig god til matematik og derfor indgår i nogle trygge og udviklende rammer dér.

Vi har derfor valgt at bruge begrebet **unge på kanten**, inspireret af den måde, ungdomsforskere fra CEFU har brugt begrebet (*Katznelson m.fl., 2015*). Med begrebet ønsker vi at holde fast i, at de unge først og fremmest er *unge*, der befinder sig midt i en ungdomstid, med alt hvad det indebærer af valg, bevægelighed og skabelse af egen identitet i et tæt samspil med omgivelserne og de givne samfundsmæssige vilkår. Ungdomstiden er en tid præget af mobilitet og dynamik. Og de unge skal bevæge og begå sig i mange forskellige livsarenaer: På det relationelle niveau i forhold til den nære familie og venner; på det institutionelle niveau i forhold til skole og uddannelsessted; på det kulturelle niveau i forhold til ungdomskulturen og dét, der er

på spil her; og på det strukturelle niveau i forhold til samfundet som helhed. *Se figur 3*

Figur 3. Kilde: Katznelson m.fl., 2015

Unge kan befinde sig i *udsatte positioner* qua deres opvækstbetingelser, de givne samfundsstrukturer eller deres personlige evner, valg og præferencer, men de *er* ikke nødvendigvis konstant udsatte.

Udsathed er ikke en absolut størrelse, der bare *er*, men vil løbende blive forstået og defineret afhængigt af, hvad der rører sig kontekstuel og samfundsmæssigt. For eksempel vil en ung mand, der

springer ud som homoseksuel, blive betragtet i en anden (og formentlig mindre) udsat position i dag end for 40 år siden.

Når unge bevæger sig *på kanten* af det normale, det almindelige, og dét de fleste andre unge gør, signalerer begrebet også, at det kan gå alle veje: De unge kan ryge ud over kanten – men de kan også balancere på kanten, og over tid eller i særlige kontekster bevæge sig ind i trygge og udviklende fællesskaber eller positioner.

Hvem er de?

De unge på kanten er altså unge, der bevæger sig på kanten af dét, de fleste andre unge gør. Bag de mange tal, der blev gennemgået tidligere, gemmer der sig imidlertid unge med vidt forskellige historier og dermed også med vidt forskellige forklaringer på, hvorfor lige netop *de* ikke er gået i gang med eller kan gennemføre en ungdomsuddannelse. Flere større undersøgelser har de senere år forsøgt at indkredse, hvem disse unge er, og hvad der er baggrunden for, at de er havnet på kanten af uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet.

I undersøgelsen *Forberedende tilbud og overgang til ungdomsuddannelser* forsøger forskere fra SFI ud fra registerdata (hentet fra Undervisningsministeriet og Danmarks Statistik) at indkredse og

Unge på kanten

Unge på kanten er først og fremmest unge, der befinder sig midt i en ungdomstid med alt hvad det indebærer af krav og forventninger, fra den unge selv, omgivelserne og de givne vilkår i samfundet. Unge på kanten kan befinde sig i udsatte positioner, qua deres opvækstbetingelser, de givne samfundsstrukturer eller deres personlige evner, valg og præferencer, men de'er ikke nødvendigvis konstant udsatte.

På kanten er dermed ikke noget, den unge er. At være på kanten er en bevægelse, hvor den unge er tættere på eller længere fra kanten som følge af eksterne forhold eller egne kompetencer, der konstant er under forandring.

At leve et ungdomsliv på kanten kan således for den enkelte og for omgivelserne være mere eller mindre synligt – og det særligt i ungdomsårene.

Inspireret af Katznelson m.fl., 2015

beskrive de unge, som ikke går i gang med en ordinær ungdomsuddannelse lige efter grundskolen, eller som falder fra undervejs. Disse unge kan i stedet komme ind i et forberedende tilbud, for eksempel på en produktionsskole. 60 % af de unge i forberedende tilbud går på en produktionsskole,

hvorfor det giver god mening her at se nærmere på, hvad der i følge denne undersøgelse kendetegner de unge (*Rangvid m.fl., 2015*).

I følge forskerne er unge, der starter i et forberedende tilbud, „en særlig svag gruppe af unge, der både fagligt og ofte også socialt mangler kompetencer til at komme i gang med og fuldføre en ungdomsuddannelse“.

De unge i et forberedende tilbud er typisk omkring 19 år gamle, der er en lille overvægt af drenge, og unge med indvandrerbaggrund er overrepræsenterede i gruppen. 55 % af de unge kommer til det forberedende tilbud efter at have afbrudt en ungdomsuddannelse. Langt de fleste af de unge i de forberedende tilbud (82 %) kommer med et karaktergennemsnit under middel i dansk og matematik, det vil sige på 4 eller derunder, og ¼ har et karaktergennemsnit i dansk og matematik på 2 eller derunder. Af de elever, der går på produktionsskolerne, har omkring ¼ af de unge ikke folkeskolens afgangsprøve i dansk og matematik. Forældre til unge i forberedende tilbud har typisk ikke nogen uddannelse ud over grundskolen, og en høj andel af forældrene er på overførselsindkomst.

Disse karakteristika får forskerne til at konkludere, at en stor del af de unge i de forberedende tilbud ikke bare er bogligt udfordrede, men at de

også kommer fra hjem med færre socioøkonomiske ressourcer, færre erfaringer med skolesystemet og dermed også formentlig færre ressourcer til at støtte op om de unges uddannelse. Desuden trækker forskerne på andre store undersøgelser (blandt andet de store skolebørns-undersøgelser, www.hbsc.dk) og formoder på den baggrund, at en del af de unge, der mistrives psykisk i grundskolen, også er overrepræsenterede blandt de unge i de forberedende tilbud.

Risikofaktorer

I undersøgelsen *Udsatte unge på vej i Uddannelsessystemet* bekræftes en række af de ovenstående konklusioner. Blandt andet opremses en række forskellige faktorer, som kan øge risikoen for ikke at komme i gang med en ungdomsuddannelse eller falde fra undervejs (*Pless, 2009*). Risikofaktorerne er hentet fra forskellige undersøgelser på området, foretaget af forskere fra hhv. AKF (Amterne og Kommunernes forskningsinstitut, nu en del af KORA) og AE-rådet (Arbejderbevægelsens Erhvervsråd), og de er altså ikke analyseret og prioriteret i forhold til hinanden. Alligevel giver det en idé om, hvilke faktorer der kan spille ind og have betydning for, om en ung er i risiko for *ikke* at få en ungdomsuddannelse. Også i disse undersøgelser fremhæves det, at der blandt disse unge er en overrepræsentation af unge mænd, af unge med

etnisk baggrund i et 3.verdens land, og af unge, hvis forældre er på langvarig kontanthjælp eller selv har en lav uddannelsesbaggrund. Derudover nævnes følgende risikofaktorer:

- * Hvis den unge selv bliver forælder tidligt
- * Hvis den unge har lavt selvværd og lav faglig selvvurdering
- * Hvis den unge er usikker og frygtsom
- * Hvis den unge kedede sig i grundskolen
- * Hvis den unge ikke følte sig godt tilpas i grundskolen
- * Hvis den unge har ringe læsefærdigheder – og boglige færdigheder i det hele taget

Psykisk mistrivsel som særlig risikofaktor

En særlig risikofaktor i forhold til at komme i gang med og gennemføre en ungdomsuddannelse kan bunde i psykisk mistrivsel, sådan som SFI-forskerne i *Forberedende tilbud og overgang til ungdomsuddannelser* peger på (*Rangvid m.fl., 2015*).

Den psykiske mistrivsel blandt nogle af de unge kan have rødder i, at de unge ikke har fået dækket den helt grundlæggende omsorg i forhold til deres basale behov. **Behovsomsorg** er ét af de helt grundlæggende behov, vi som mennesker skal have tilfredsstillet. Behovsomsorg er, at vi men-

nesker har brug for at få dækket grundlæggende fysiske og psykiske behov for mad, tøj, søvn, ro og aktiviteter. Vi har også brug for at få dækket behovet for at høre sammen med nogen, for social samhørighed og kærlighed. Og så har vi brug for at få dækket behovet for at få tilfredsstillet vores nysgerrighed og behovet for at kunne udforske verden omkring os (*Nygren, 1999*).

Ud over at have dækket vores grundlæggende behov, har vi også brug for **følelsesmæssig anerkendelse**: Vi har alle brug for kærlig følelsesmæssig kontakt. Det får vi gennem forholdet til kæresten, familie og nære venner. Det er grundlæggende for vores udvikling, at vi oplever, at vi er elsket som dem vi er, og ikke alene for det vi gør. Når vi indgår i kærlige og symmetriske relationer, kan vi ved den andens anerkendelse blive bevidste om vores ressourcer, holdninger og værdier, og vi rustes med en grundlæggende selvtillid til at træde ud i verden (*Honneth, 2003*).

Nogle unge er opvokset i familier, der ikke har været i stand til at tilfredsstille behovsomsorgen og den følelsesmæssige anerkendelse. Når børn og unge bliver udsat for manglende tilfredsstillelse af behovsomsorgen og den følelsesmæssige anerkendelse og bliver udsat for forskellige former for fysisk eller psykisk omsorgssvigt, giver det typisk de unge en grundlæggende følelse af utryghed og

uforudsigelighed. Det smitter af på tilliden til andre og de unges evne til at kunne indgå i tillidsfulde og relationer.

Relationer opleves som noget utrygt og usikkert. I stedet bliver det at færdes i uforudsigelighed og kaos det normale og det 'trygge' – det kendte – for den unge. Det betyder, at den unge ubevidst vil være tilbageholdende med relationer.

Hvis omsorgssvigt og den manglende behovsomsorg og følelsesmæssige anerkendelse finder sted i de allerførste leveår, kan det skærpe problemerne med at kunne danne relationer og have tillid til andre.

I udviklingspsykologiens klassikere lægges stor vægt på den tidlige tilknytning (*Bowlby, 1999; Ainsworth, 1978*). Det betyder, at de erfaringer, vi får med at tilknytte os til andre personer – stole på andre, vise tillid til andre – i den tidligste barndom, får afgørende betydning for vores evne til at danne relationer senere hen. Hvis man som barn har en utryg tilknytning til de nærmeste omsorgspersoner, vil det være grundlaget og udgangspunktet for ens måde at fungere i verden – og møde andre mennesker – måske for resten af livet. Der kan arbejdes med det, og det har stor betydning, hvordan de voksne, disse unge møder i den pædagogiske verden og i skoleverdenen, agerer.

Men under alle omstændigheder er det et afsæt, som den enkelte – og de pædagogiske og læringsmæssige sammenhænge hun indgår i – må tage hensyn til. Det bliver en del af den enkeltes personlighed og kommer i høj grad til at styre, hvordan den enkelte tænker og organiserer sit indre liv i forståelsen af sig selv, og hvordan hun møder og opfatter og forstår andre mennesker.

At have en tryk tilknytning handler om at have en „*sikker base*“, hvor man kan bruge en eller få voksne – typisk forældrene – som et helle i verden (*Aintsworth, 1978*). Et sted, hvor man kan søge tryk, trøst og beskyttelse. En sikker base at udforske fra og som sikkerhed, når der er brug for det. Forudsætningen for at kunne være nysgerrig og åben overfor at møde nye mennesker og nye situationer er, at der er en helt grundlæggende tryk i forhold til at kunne vende tilbage til de tætteste omsorgspersoners nærhed og omsorg. Det handler om forældrenes evne til at forstå og imødekomme det lille barns smil, gråd og andre kontaktformer på en måde, hvor barnet oplever sig tryk ved at blive set, imødekommet og tilfredsstillet. Det kræver at forældrene (eller en eller få andre omsorgspersoner) er tilgængelige, responderende og i stand til at beskytte barnet. Et barn med en tryk tilknytning er i stand til at håndtere relationer fleksibelt og er både nysgerrig, udforskende og trykssøgende.

Oplever man ikke at have en sikker base på grund af manglende forældre eller forældre, der ikke magter at sætte barnets behov i centrum og give den nødvendige omsorg og tætte opmærksomhed til barnet, får barnet en grundlæggende usikker tilknytning og usikkerhed i forhold til omgangen med andre mennesker, som igen kan føre til manglende mod til at udforske verden og en manglende evne til at kunne modtage hjælp og omsorg senere.

Støttende faktorer

I undersøgelsen *Tidligere anbragte unge og uddannelse* har forskerne undersøgt, hvordan en særlig udsat gruppe af unge, nemlig de tidligere anbragte unge, klarer sig i uddannelsessystemet efter grundskolen (*Bryderup & Trentel, 2012*). Særligt har forskerne gennem kvalitative interviews af de unge, der er i gang med „*uddannelsesmæssigt lovende*“ forløb, forsøgt at indkredse, hvad der har været og stadig er støttende for disse unges vej gennem uddannelsessystemet. Selvom undersøgelsen er begrænset til tidligere anbragte unge, kan opstillingen alligevel give en formodning om, hvilke faktorer, der kan spille ind og virke støttende for, at en ung på kanten gennemfører en ungdomsuddannelse:

- * Hvis den unge kommer fra en familiebaggrund med en mindre grad af social belastning
- * Hvis der er sket en tidlig social indsats i forhold til problematiske familieforhold
- * Hvis der er kontinuitet i sagsbehandlingen, herunder stabil kontakt til sagsbehandlere
- * Hvis den unge oplever stabile voksenrelationer og stabile anbringelsesforløb
- * Hvis den unge oplever opbakning og positive forventninger fra biologiske forældre, lærere, plejeforældre og pædagoger
- * Hvis den unge får kvalificeret faglig støtte fra de nærmeste voksne (for eksempel til lektier), og at disse voksne også kan rådgive om uddannelse
- * Hvis den unge har haft en stabil (grund)skolegang uden mobning, uden fravær, få eller ingen skoleskift
- * Hvis den unge indgår i sociale netværk i form af venskaber med andre unge eller støttende voksne, herunder lærere i grundskolen, fordi det giver positive forbilleder (rollemodeller) og giver øget selvværd hos den unge
- * Hvis den unge deltager i sociale fællesskaber, herunder også fritidsaktiviteter og -interesser

Forskellige strategier til at håndtere livet og udfordringerne

I undersøgelsen *Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?* har ungdomsforskere undersøgt, hvordan livet ser ud for nogle af de unge, som befinder sig på kanten af ikke bare uddannelsessystemet men af hele samfundet. De unge i undersøgelsen har problemer med hjemløshed, psykiske lidelser, misbrug m.m., men i stedet for at tage udgangspunkt i én eller flere af disse problemstillinger, tager forskerne fat om helheden og hverdagslivet for disse unge. Nogle af de unge er i gang på for eksempel produktionsskoler, 1/3 har gennemført en ungdomsuddannelse, men har siden fået det skidt og er ikke kommet videre, andre har været i gang med en ungdomsuddannelse, men er dropet ud. Fælles for de unge i undersøgelsen er, at de i dag befinder sig på kanten af samfundet, og at de for eksempel er tilknyttet psykiatriske behandlingstilbud, hjemløsetilbud eller er i gang med aktivering/arbejdsprøvning via jobcentret. (Katznelson m.fl., 2015)

Selv om de unge i undersøgelsen typisk befinder sig i den lidt ældre ungegruppe (op til 30 år), er undersøgelsen interessant, fordi den belyser de unges *hele* liv. Undersøgelsen kan derfor være med til at give en forståelse af de unge, der ikke går den

lige vej ind i og gennem uddannelsessystemet – og hvad der optager de unge i deres dagligdag.

I undersøgelsen gør forskerne et forsøg på at komme et skridt nærmere forståelsen af de unge på kanten, ved at inddele de unges håndtering af livets udfordringer i tre strategier:

- * **Jeg-klarer-mig-selv-strategien:** Unge, der langt hen ad vejen har klaret sig selv, også selv om udfordringerne har været store, og også selv om nogle af de måder, de har håndteret livet på, måske ikke har været lige hensigtsmæssig. På den korte bane har de dog klaret den, og de er i stand til at finde konkrete løsninger på deres situation. Bagsiden af medaljen er, at de ofte er ekstremt ensomme. De beder ikke om hjælp selv og opdages måske heller ikke af andre, fordi de er gode til at skjule problemernes omfang.
- * **Isolations-strategien:** Unge, der forsøger at glemme problemerne ved at trække sig, give op og håbe på at noget sker, så det bliver bedre. De er typisk meget lidt handlende, vender tingene indad og isolerer sig. De har stort set ingen kompetencer i forhold til at få en dagligdag til at fungere i praksis. De har ikke lært at åbne rudekvarter, gøre rent, lave mad, hvorfor bunter vokser, fordi de nærmest har givet op. De får typisk først hjælp, når den er helt gal, for

eksempel efter et selvmordsforsøg, eller hvis de har hutlet sig igennem på gaden.

- * **Værdi-strategien:** Unge, der er optagede af værdier, moral og måden man behandler andre mennesker, dyr og naturen på. De tager ikke offerrollen på sig, men retter i stedet opmærksomheden udad og fokuserer på samfundsansvar. De forsøger at komme væk fra deres egen fortid, men også fra mainstream-ungdomskulturen, som de alligevel ikke rigtig kan passe ind i. Typisk har de unge bare ladet tingene ske uden tanke for konsekvenserne og tror måske også bare, at tingene går over igen. De er ikke altid interesseret i at tage imod de tilbud, de får.

De tre strategier viser forskellige måder at håndtere livet på, set i forhold til, om de unges handlinger er reaktive eller proaktive, og om de er kortsigtede eller langsigtede. Det er vigtigt at holde fast i, at strategierne er stereotypiske – der findes ikke nødvendigvis en ung, der i alle livets forhold kun benytter én af strategierne. Snarere vil den enkelte ung gøre brug af forskellige strategier, på forskellig vis, i større eller mindre grad, og i forskellige sammenhænge og i relation til forskellige livsområder.

Fælles for de unge, som er med i undersøgelsen, er i følge forskerne, at de synes at være ret bevidste om deres livssituation, men også at de har vanske-

ligt ved at bryde ud af det mønster, de er fanget i, fordi mønstret også repræsenterer en konkret løsning og håndtering af deres situation. (*Katznelson m.fl., 2015*)

Overordnet konkluderer forskerne, at hverdagsliv og ungdomsliv på kanten er et udfordrende og krævende balancearbejde. De unge balancerer i bogstavelig forstand mellem forskellige lommer af noget, der ligner 'normalitet', og den yderste marginalisering eller sociale eksklusion. Det gælder også for de unges tilknytning til uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet.

Lige netop disse to arenaer, uddannelsessystem og arbejdsmarked, er alfa omega for deres integration i samfundet – også i følge de unge selv. At det forholder sig sådan i det omgivende samfunds øjne, er nok ikke så overraskende, da uddannelse og arbejde spiller en væsentlig rolle for den enkeltes integration og socialisering i samfundet. Men at det også forholder sig sådan i de unges øjne, er måske lidt mere overraskende, i hvert fald set i lyset af de unges aktuelle situation, hvor uddannelse og arbejde måske ikke ligger lige for, fordi alvorlige problemer (for eksempel hjemløshed, misbrug, psykisk lidelse) fylder. Alligevel viser undersøgelsen, at de unge tilstræber det 'normale' ungdomsliv, inklusiv uddannelse og arbejde:

Stort set alle ønsker en uddannelse eller at fortsætte i uddannelsessystemet, fordi det af de unge anses som (måske eneste) adgangsvej til arbejdsmarkedet. Og fordi dét at være i gang med en uddannelse kobler sig til drømmen om det 'normale' ungdomsliv, hvor man først tager en uddannelse, derefter får et job og et almindeligt familieliv. Mange af de unge befinder sig dog også i et dilemma mellem på den ene side et ønske om at kunne gennemføre en uddannelse, fordi det styrker identitet og værdighed – „*Jeg vil gerne*“ – samtidig med at de også ved, at det er et krav og en forventning fra lovgivningen (for eksempel i form af uddannelsespålæg) og samfundet generelt – „*Jeg skal også*“. Og på den anden side en dyb mistro overfor, om det overhovedet kan lade sig gøre – „*Men kan jeg?*“. De unge på kantens ønske om uddannelse og arbejde svarer til dét, de fleste andre unge har. Forskellen er bare, at de unge på kanten har et begrænset handlerum og ringere forudsætninger for at realisere disse ønsker og drømme. Når det ikke lykkes og drømmene brister, får det betydning for de unges selvværd og selvtillid, fordi de selv og andre vurderer deres liv i forhold til succes på disse arenaer. Derfor gælder det også for denne gruppe unge om at ramme rigtigt første gang.

Udover et ønske om uddannelse og en drøm om et normalt ungdomsliv, ser forskerne en række andre forhold i de unges hverdagsliv, som går på tværs af

de tre strategier, og som også kan have betydning for, om og hvordan de unge magter at komme i gang med og/eller gennemføre en ungdomsuddannelse:

Det flydende hverdagsliv, forstået som et liv hvor døgnrytmen er vendt, er typisk for mange af de unge på kanten. Og når døgnrytmen er vendt op og ned, bliver det også sværere at følge normaltiden, for eksempel møde til tiden, og at få struktureret hverdagen med madlavning, opvask, tøjvask m.m. Tiden og hverdagslivet bliver ustruktureret. Det kan både skyldes, at de unge mangler mentalt overskud til at klare det hele selv, men det kan også skyldes, at de bare er uvante med at strukturere en hverdag, fordi de aldrig har set, hvordan det skal gøres eller bare ikke har prøvet det før.

Stoffer – typisk et overforbrug af hash fylder hos mange af de unge på kanten. Hashen er ofte omdrejningspunkt for det sociale netværk – det kan være adgangsbillet til det sociale netværk, og det kan også give en grad af normalisering, for „*Der er jo mange, der hygger med hash*“, og i det hele taget hører det ungdomstiden til at feste, drikke og ryge. For mange af de unge er hashen også et middel til at slappe af, endda til selvmedicinering, og det er typisk for mange af de unge, at hashen starter som en løsning eller et middel til at få det bedre, men at

det kan ende som et problem, fordi forbruget tager overhånd.

Livet i en kuffert, forstået som intet fast sted at bo, er hverdag for en del af de unge på kanten. En del af de unge er regulært hjemløse og henvist til at bo på hjemløseinstitutioner, mens andre bor hos familie, venner og bekendte (også ofte kaldet ’sofasurfering’), alt efter hvor der er plads, og hvad der passer ind. Fra andre undersøgelser på området ved vi, at det, ikke at vide hvor man skal sove den kommende nat, er en ekstrem belastning for de unge. Derfor har det også stor negativ indflydelse på, om de unge magter at være i gang med en ungdomsuddannelse samtidig (*Benjaminsen og Lauritzen, 2015; Henriksen m.fl. 2014; Henriksen m.fl. 2015*).

Forbrug og ’hustleri’ fylder hos en del af de unge på kanten. Især for de unge, som ikke har en fast bolig, kan det, at have adgang til forbrugsgoder som smarte cykler, tøj, dyre smartphones osv., betyde meget, fordi det symboliserer det, at være en del af ungdomskulturen og at være en del af det normale. De unge på kanten mangler typisk penge og må ofte leve fra hånden til munden, og de må derfor ofte ty til ’hustleri’ eller kriminalitet for at klare det.

De sociale medier benyttes af de fleste unge på kanten, om end på forskellig vis. De sociale medier fungerer som en postkasse, når man ikke har et fast sted at bo, og som en adgang/indgang til fællesskabet. Netværket og aftaler holdes ved lige gennem de sociale medier, som kan være med til at fastholde forestillingen om det normale ungdomsliv, for eksempel ved at de unge lægger hverdagsbilleder op, som signalerer andet end det kaos, der måske lige nu hersker i de unges liv. Nogle af de unge bruger Facebook og andre sociale medier som et passivt 'hænge-ud-sted', det vil sige et sted, hvor de kan være tilskuere til andres ungdomsliv

og kan følge med i, hvad der sker, selv om de ikke selv er med. Nogle unge, typisk piger, bruger de sociale medier som en platform for selvfremsstilling, for eksempel som et aktivt redskab til at få kontakt (mænd, kærester eller husly). Men fordi de unge lever et kaotisk liv, kan adgangen til de sociale medier blive afbrudt i kortere eller længere perioder, hvis telefonen mistes, computeren bliver stjålet eller andet.

Udseende og kroppe betyder meget i ungdomskulturen generelt – og det gælder også, i følge denne undersøgelse, for de unge på kanten. De

unge vil gerne se 'normale' ud, og vægt, træning og sundhed i det hele taget fylder meget. Andre forskere har desuden peget på, at helbredsmæssige problemer (både i form af psykiske og fysiske skavanker) fylder forholdsvis meget hos en del af de unge på kanten og kan indvirke negativt på de unges uddannelsesforløb (*Bryderup og Trentel, 2012*).

Opsummering: De unge

I dette kapitel har vi på baggrund af relevant viden, forskning og teori på området forsøgt at komme et lag dybere i forståelse af, hvem de unge på kanten egentlig er, og hvilke vilkår og rammer, der omgiver deres ungdomsliv. Unge på kanten er vidt forskellige, men har i hvert fald det til fælles, at de ikke magter det ordinære uddannelsessystem, eller er nødt til at gå nogle andre veje og måske lidt mere kringlede veje for at komme med på uddannelses- og jobvognen.

De unge, der har været med i Partnerskabsprojektet 2014-2016, kan – på trods af store individuelle forskelligheder – beskrives som 'unge på kanten'. De har det til fælles, at de ikke er gået den lige vej igennem uddannelsessystemet. Mange har oplevet

brud og nederlag på deres vej, og de har flere gange stødt 'panden mod muren' i 'systemet'. Mange af de unge har desuden forskellige personlige udfordringer med i bagagen, for eksempel familieproblemer eller problemer med indlæring, mistrivsel og/eller rusmidler. Det fremgår både af de portrætter, der er med i denne bog, og af evalueringen *Lokale partnerskaber med unge 'på kanten'* (Mørck m.fl., 2016).

Men samtidig er det også tydeligt, at de unge – når de og deres behov bliver mødt kompetent og tilstrækkeligt – vokser med opgaven og får mere selvværd og mod på at gå videre i job og uddannelse. Det, at være en del af et partnerskab, har potentiale i relation til at styrke de unge i ikke at falde ud over kanten og i stedet komme godt videre gennem ungdomslivet.

Denne uddybende beskrivelse af de unge på kanten – og de vilkår og rammer, de skal agere i, vil vi bruge som 'baggrundstæppe', når vi i de følgende kapitler sætter særligt fokus på de unges kompetencer og de unges læring.

Patrick, 22 år

Da jeg kom, var jeg usynlig

Jeg går på *Adventure* på Randers Produktionshøjskole. Jeg valgte *Adventure*, fordi jeg altid har interesseret mig for sport og har spillet fodbold hele mit liv. Og så har jeg bare aldrig været god til at sidde stille.

Det var også et problem i folkeskolen, for jeg vil hellere gøre noget med hænderne, så jeg kan mærke tingene, så får jeg en bedre fornemmelse. Jeg

er også ordblind, så jeg syntes, at skolen var rigtig træls. Så jeg lavede nok en del sjov.

Jeg kom på en efterskole for ordblinde, og efter det fik jeg en elevplads i en brugs. Det var meget sjovt i starten, men efter et halvt år fandt jeg ud af, at det ikke var noget for mig alligevel. Jeg fik også nogle problemer og blev syg. Jeg havde fået anoreksi, da jeg var på efterskolen, og det kom igen. Når jeg ikke spiste ret meget, så kunne jeg jo ikke klare at være

på arbejde en hel dag. Og det var noget af det, der kørte mig ned.

Jeg får behandling, og det går bedre nu, men det går nok aldrig helt væk. Det er noget jeg skal holde øje med, men nu hvor jeg er klar over, hvornår det opstår, ved jeg, hvordan jeg håndterer det. Det er bare et par dage en gang imellem, og så er det som om, der er to personer i ens krop: Den ene siger, jeg skal ned og veje så lidt igen – og den anden siger, jeg ikke skal.

Man skal lære at leve med det, for det er jo en del af ens krop. Jeg er åben omkring det, og jeg fortryder jo, at jeg har spildt fire-fem år af mit liv på ingenting på grund af den sygdom.

I fængsel derhjemme

Jeg gik hjemme i tre måneder, og det blev meget ensomt til sidst, når jeg ikke skulle noget som helst. Det er jo meget rart at have ferie, men så lang tid – det føltes som et fængsel. Jeg stod op, så fjernsyn ... Jeg blev træt af bare at være derhjemme, jeg ville gerne ud og være sammen med nogle mennesker.

Jeg tog ud og kiggede på skolen og fik jeg at vide, at jeg kunne starte dagen efter. Og så var det bare det, jeg skulle. Det var rigtig svært i starten, selv om holdet var meget mindre, end det er nu. Men først begyndte jeg så at snakke med én person, og langsomt blev det til flere. Der er ikke nogen, der holder nogen udenfor her. Man skal føle sig som én stor gruppe.

Det var jo stille og roligt at komme her – *hakuna matata!* („ingen bekymringer“ eller „intet problem på swahili, red.). Vi cykler, går, løber, eller også går vi op i hallen og spiller fodbold. Hver onsdag har vi en børnehave, der kommer ud til os på Nordre Fælled. Det er et sted for folk, der ikke har midler til at komme ud og rejse. Mange af dem, der bor deroppe, er udlændinge. Så er det vores og Nordre Fælleds opgave at lave nogle aktiviteter for dem, der kommer. Det er alle mulige ting, vi laver med dem.

Det betyder, at vi skal lære at blive bedre til formulere os over for en større forsamling. Det går vi meget op i, for vi skal jo lære at fortælle, hvordan man skal gøre et eller andet på en måde, så folk forstår det. Især når det er de små børn, vi har med at gøre ude på Nordre Fælled.

Det handler både om at lære at formidle tingene rigtigt over for små børn, men også om at kunne improvisere, hvis der er noget, der skal gøres på en anden måde, end man måske havde planlagt. Det gør, at man får en del ansvar, og det kan man bruge mange andre steder i livet.

Når man kommer her som ny, er man måske ikke så motiveret til at sige noget. Men det bliver man på en måde tvunget til. Og når man skal det hver uge, så bliver man jo bedre og bedre til det.

At gøre folk i bedre humør

Vi kunne sagtens bare lave nogle aktiviteter med os selv, og det gør vi jo også en del af tiden, men det giver noget mere at komme ud blandt andre mennesker og se, hvad de for eksempel synes er sjovt. Man får også en følelse af, at man gør noget for dem, der ikke selv har så meget. Man har måske selv mulighed for at komme ud at rejse, og det er jo

fedt nok, men man skal også lære at tænke på andres behov i stedet for kun på ens egne. Og det er en glæde i sig selv at være med til at gøre folk i bedre humør.

Vi lærer også, hvordan man skal opføre sig. Der er altid plads til sjov, men man skal vide, hvornår det skal være alvor. Og vores lærere siger også til os, at når vi er ude, så skal vi repræsentere skolen og det, vi står for. Det er jo ligesom, hvis man er i en virksomhed og skal sælge nogle ting: Hvis man bare er fjoget, så vil folk ikke købe noget af dig. Det er noget med at være voksen og have et ansvar.

Jeg har gået her et år nu, og det med at få et større og større ansvar – og at øve sig på det – har virkelig lært mig meget. Man skal selvfølgelig ikke bare smides ud i noget, men tage et skridt ad gangen. Og det er der plads til her.

Da jeg kom, var jeg usynlig og sad mest for mig selv. Jeg har altid været en meget stille person, og det med at snakke med folk, jeg ikke kendte ... nej! Jeg er blevet bedre til at håndtere nye mennesker, og når jeg kommer et nyt sted hen, så kan jeg godt snakke med dem. For noget tid siden ville jeg for eksempel heller ikke kunne snakke foran en stør-

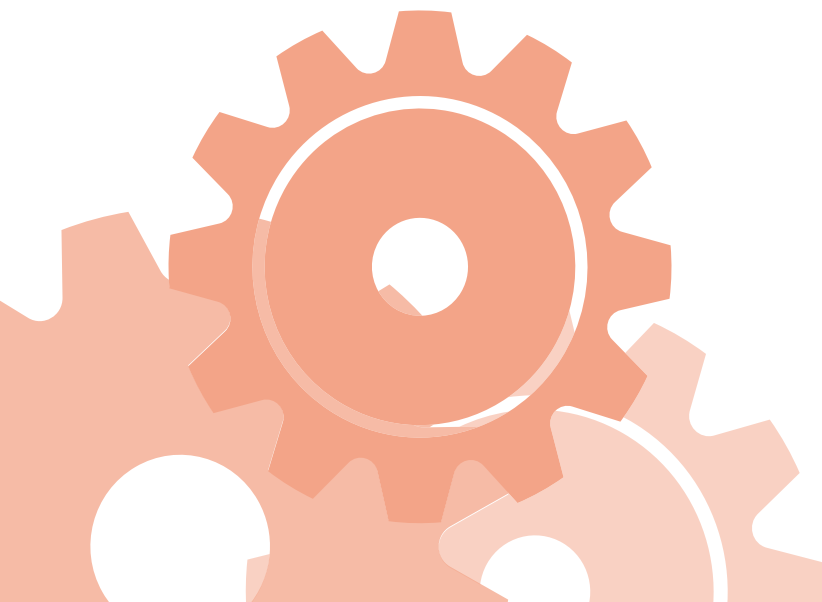
re forsamling. Og det kan jeg sagtens nu. Nu er jeg mere „lige på og hårdt“. Jeg tør noget mere.

Børn er sjove!

Jeg havde brug for et år til at finde ud af, hvad jeg egentlig ville. Og det har jeg fået her. Jeg har altid fået at vide, jeg var god til børn, så jeg ved ikke, hvad jeg lavede i den brugs ... men det var det eneste sted, jeg kunne få en elevplads.

Måske vil jeg være pædagog, og så kan jeg jo bruge de erfaringer, jeg har fået her. Jeg synes, børn er sjove, og det, at man kan gøre noget for andre: Når jeg ser, at børnene leger og har det sjovt, gør det også mig glad. Hvis der er nogle af dem, der går lidt stille rundt, kommer de måske hen og tager én i hånden ... og måske kan man se nogle ligheder i forhold til, hvordan man selv var i den alder.

Jeg hader godt nok at skulle i skole og lave opgaver, men det må jeg bare gøre, og så må det tage den tid, det tager. Men det er ikke så træls, når man ved, det er det, man skal og vil. Jeg tager det, som det kommer. *Hakuna matata!* ■

Jakob, 19 år

Jeg skal blive mere mødestabil

Jeg går på *Multimedie-linjen* (senere benævnt *Medie-Teket*, red.) på Esbjerg Forberedende Erhvervsskole. Siden 3. klasse har jeg haft den holdning, at skolen ... det var bare noget lort. Jeg ved ikke, hvorfor – måske var det lektierne, jeg ikke gad. Fra 7. klasse begyndte der for alvor at gå pjæk i den, og i 8., 9. og 10. var jeg virkelig skoletræt.

Alligevel startede jeg på HG, handelsskolens grundforløb. Jeg tænkte, det var den hurtigste måde at

komme ud og blive sælger på – det tager kun to år i stedet for tre år på HHX, som jeg ellers var kommet ind på. Men jeg fandt ud af, at det slet ikke var mig, og så begyndte det ellers at gå ned ad bakke. Det var alt for useriøst, både fra skolens og min egen side. Og til sidst gik jeg der bare for at få min SU.

Jeg droppede ud og kom i stedet på HF. Det tog jeg faktisk seriøst, men jeg er bare rigtig dårlig til at stå op om morgenen. Jeg hører simpelthen ikke

min alarm, og det var nok en gang om ugen, jeg ikke kom i skole. Jeg nåede i hvert fald op på et fravær på 30 %, og efter fem måneder blev jeg så smidt ud. Jeg besluttede i stedet at prøve gastronomi-linjen på teknisk skole, men fandt ud af, at det heller ikke var noget for mig.

I stedet blev jeg sendt på et afklaringsforløb, fordi jeg har haft så mange skift og så meget fravær. Men jeg følte mig fuldstændig malplaceret. De andre på holdet var der for at arbejde med deres sociale kompetencer, så det var heller ikke noget for mig. Og så var det, at jeg kom på EFes Multimedie-linje, der har et partnerskab med et professionelt lydstudie. Her har jeg været i halvanden måned nu.

Musik som motivation

Det var mig selv, der fandt frem til skolen. Jeg havde ikke noget at lave, og jeg blev nødt til at have en indtægt, så det var faktisk mest derfor. Jeg havde både hørt, at produktionsskolerne var noget lort, men også at det var rigtig hyggeligt.

Jeg har længe haft en drøm om at blive producer, men jeg havde ikke regnet med, at det var noget, jeg kunne arbejde med her – der er jo ikke nogen musik-linje endnu. Men det viste sig, at jeg godt kunne komme til at arbejde med min egen musik her. Min lærer har endda sit eget lydstudie og spiller i band, så ham kan jeg spørge om hjælp hos.

Jeg er her for at blive mere mødestabil. Og jeg har faktisk fået rigtig meget motivation til at komme. Det er nok fordi, jeg laver noget, der interesserer mig: min musik. Det er første gang i mit liv, at det er sket.

Lærerne er også anderledes end for eksempel på HG og HF. På værkstedet her sidder man bare og arbejder sammen – og får hjælp, hvis man har brug for det. Det hjælper én socialt på en eller anden måde, og man får et mere personligt forhold til læ-

terne, fordi de ikke bare står og underviser 20 elever på en gang.

På HF var lærerne flinke nok, men jeg nåede aldrig at få et personligt forhold til dem, fordi der var så meget, man skulle nå at lære på kort tid, og vi var mange elever i klassen. På HG syntes lærerne altid, at de havde ret, og man kunne ikke diskutere noget med dem.

Sådan er det ikke her. Hverdagen er god. Jeg synes også, at jeg er blevet lidt gladere, sådan generelt.

Lysten til at tage af sted

Jeg har stadig svært ved at stå op om morgenen, for jeg tænker bedst om aftenen, og jeg kan sove så ekstremt meget. Men jeg er blevet bedre til det. Måske hænger det sammen med, at jeg har røget en del før, og det gør jeg ikke så meget mere. Men det hjælper altså også, at når jeg vågner af min alarm, så har jeg lyst til at tage herud.

Jeg har haft noget fravær, men ikke så voldsomt meget, som jeg har haft de andre steder. Måske er det fordi, jeg har fundet min motivation pga. musikken.

Jeg har altid elsket musik og har spillet guitar, siden jeg gik i 4. klasse. Senere blev jeg forelsket i hip hop, og nu producerer jeg mine egne ting. Lige nu er jeg ved at lave musik til en „politiker-rap“, der skal med på Folkemødet. Det glæder jeg mig til. At det er min musik, der skal bruges – det betyder en del ... At tingene faktisk bliver hørt – og at folk kan lide det, jeg laver.

Det er først her for et halvt år siden, jeg har fundet ud af, hvad jeg vil. I 7. klasse bliver man presset til at finde ud af, hvad man vil, men man har jo slet ikke psyken til det på det tidspunkt. Man er jo et barn og har mange andre ting i hovedet.

Jeg vidste i hvert fald overhovedet ikke, hvad jeg ville. En gang ville jeg være mekaniker, så ville jeg være sælger ... Men efter at have prøvet lidt af hvert, så er min plan A at blive musikproducer, og min plan B er en uddannelse indenfor lydteknik. Så jeg har styr på, hvad jeg skal gå efter. ■

TRANSPORT
&
LOGISTICS

D
www.d

Dubab
www.dubab8.com

PUR. NR.: 12559
MODEL: SOLA 119
CODE: 60181296
COLOR: OXYGEN INHALE
PCS: 78 / 300

COUNTRY OF ORIGIN: SLOVENIA
PUR. NR.: 18845
MODEL: SOLA 119
CODE: 6001296-01
COLOR: OXYGEN INHALE
PCS: 27 / 120

2#

De unges kompetencer

➔ „Produktionsskolerne tilbyder individuelle forløb, der tager udgangspunkt i, hvad den unge kan, og hvordan den unge når sit mål. Læringsmiljøet udspringer af det praktiske arbejde i mindre værkstedsenheder, men suppleres af et stærkt og sammenhængende ungdomsmiljø på skolen. Målet for produktionsskoleforløbet er deltagerens faglige, personlige og sociale udvikling“ (Produktionsskoleforeningen, 2015).

I forrige kapitel stillede vi skarpt på de unge på kanten, og dermed også på målgruppen for produktionsskolerne. I dette kapitel vil vi se nærmere på, *hvad* de unge skal lære for at udvikle deres „personlige, sociale og faglige kompetencer med henblik på at styrke mulighederne for fortsat uddannelse eller overgang til varig beskæftigelse“ (Bekendtgørelse om produktionsskoletilbud).

Vi ved, at elevernes deltagelse i praktisk arbejde og produktion styrker de flestes motivation, giver selvtillid og rykker mange i forhold til at komme videre i livet, herunder i uddannelse og arbejde. Men vi ved også, at den enkeltes vej er kroget, fuld af bump, stop og tilsyneladende svinkeærinder i forhold til 'uddannelseshovedvejen'.

Derfor er det vigtigt at få en lidt dybere og bredere forståelse af, hvad der kan være på spil for den enkelte unge, for at produktionsskolerne kan udvikle rammer og tilbud til de unge, der bedst muligt støtter de unge i at overkomme deres udfordringer og komme videre i deres liv: Hvad skal produktionsskolerne fokusere på for at kunne støtte flest mulige unge i at opnå de kompetencer, der gør dem i stand til at gennemføre en ungdomsuddannelse og/eller få og fastholde et job?

De unge skal kunne mere end deres ABC

De tilbud, vi giver de unge på kanten af uddannelsessystemet, skal afspejle de unges mangesidede behov for kompetenceudvikling og ikke alene fokusere på at opnå de krævede minimumskarakterer i dansk og matematik.

Hvis de unge skal finde ro og motivation til at udvikle deres faglige kompetencer i for eksempel dansk, matematik eller håndværksmæssige færdigheder, forudsætter det, at de unge besidder en række grundlæggende personlige, sociale og mere almene kompetencer. En del af disse kompetencer vil 'næsten automatisk' blive tillært gennem de unges deltagelse i produktive arbejdsfællesskaber på produktionsskolen. Men det er ikke svar nok. Nogle unge vil falde fra, når der stilles nye krav til dem, som de ikke kan honorere. Andre unge vil have behov for, at læreren kan se og forstå netop dem og deres særlige behov og på den baggrund give dem en særlig støtte undervejs og give dem tilpassede udfordringer.

For nogle af de unge er forudsætningen for, at de kan indgå i produktion og læringsforløb, at de bliver bedre til at regulere sig selv – får selvkontrol, så de kan fastholde opmærksomheden og koncentrationen og styre deres impulser. Nogle unge har

også særlige behov for at udvikle evnen til at kunne danne relationer med andre og tilpasse deres adfærd til de rammer, de indgår i.

I det følgende vil vi gå lidt tættere på hvilke kompetencer, der er vigtige forudsætninger for, at de unge bliver i stand til at begå sig og gennemføre en ungdomsuddannelse, passe et job, blive akti-

ve medborgere i samfundet, indgå i sociale relationer med venner og kolleger – og i det hele taget være i stand til at etablere et for den unge godt og tilfredsstillende liv. Et overblik over de forskellige typer kompetencer vil give læreren en bedre mulighed for at se, hvor den enkelte elev eventuelt har brug for særlig støtte eller særligt tilpassede udfordringer. *Se figur 4.*

Eksempler på

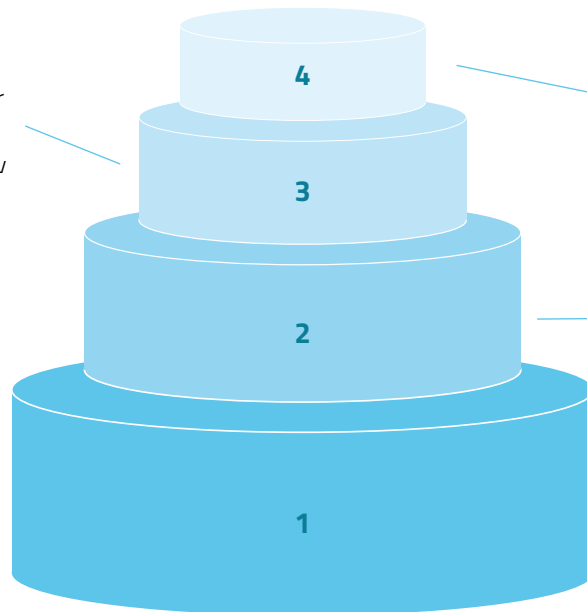
Almene kompetencer:

- Ordenssans
- Organisatoriske evner
- Praktisk sans
- Arbejdspladskendskab, normer og kulturer, ansvar og roller
- Kendskab til forskellige erhverv

Eksempler på

Personlige kompetencer:

- Tænke rationelt
- Sanser & opfatte
- Selvkontrol
- Selvstændighed
- Motivation
- Behovsudsættelse
- Udholdenhed
- Selvopholdelsesdrift

Eksempler på

Specifikke, faglige kompetencer:

- Dansk
- Matematik
- Håndværk
- Pædagogik
- Sport
- IT-indsigt
- Madlavning

Eksempler på

Sociale kompetencer:

- Omgængelighed
- Mundtlig kommunikation
- Kunne lytte
- Samarbejdsevne
- Konfliktåndterning
- Kunne lede og blive ledt
- Empati
- Situationsforståelse
- Tolerance & rummelighed
- Modtage kollektive beskeder
- Tillid til andre mennesker

Figur 4. Kilde: Henriksen m.fl., 2011

Modellen illustrerer, hvordan den enkelte elevs kompetencer kan opdeles i fire niveauer, hvor hvert nyt niveau er afhængigt af de lavere liggende niveauer (*Henriksen m.fl., 2011*). De fire kompetenceniveauer i modellen er **personlige kompetencer**, **sociale kompetencer**, **almene kompetencer** og **faglige kompetencer**.

De **personlige kompetencer** er en fælles betegnelse for mange forskellige typer kompetencer, der tilsammen udgør den bund, vi som mennesker bygger vores øvrige læring på (*Illeris, 2015*). Det er kendetegnende for de personlige kompetencer, at de ikke kan tillæres på kort tid gennem afgrænsede uddannelsesindsatser. Men der kan stilles skarpt på de personlige kompetencer, og den enkelte kan skærpe sin opmærksomhed på egne stærke og mindre stærke sider. På den baggrund kan de mindre stærke sider trænes og udvikles. Det tager dog tid og er ofte en krævende proces. I et produktionsskoleforløb sker det, når eleven indgår i produktionen og arbejdsfællesskaber med andre elever og lærere, samtidig med at elevens rolle i det fælles arbejde er afstemt efter, hvad hun kan og præcist har brug for at træne ekstra.

Det næste niveau i kompetencelagkagen er de **sociale kompetencer**. De sociale kompetencer er vores evne til at være sammen med og tale og handle sammen med andre mennesker. De sociale kom-

petencer udspringer af de personlige kompetencer, og er meget vigtige, når vi arbejder sammen med andre mennesker. De sociale kompetencer er også udviklet og trænet gennem hele livet.

Det tredje niveau er de **almene kompetencer**. Det er områder, som vi sædvanligvis opfatter som grundlæggende egenskaber bundet til personligheden: „*Jeg er praktisk anlagt*“, eller „*Jeg er god til at holde orden*“. Men også de almene kompetencer kan trænes og udvikles og nye kompetencer kan tillæres, hvis de rigtige betingelser er til stede.

Modellens øverste niveau rummer de **specifikke faglige kompetencer**. De specifikke faglige kompetencer begynder i høj grad som målrettet indlæring af kvalifikationer på skolebænken. Men det tillærte bliver først til kompetencer, når det er trænet, afprøvet og indarbejdet 'på rygraden' som handlinger, der kan fungere i praksis.

De unges behov for kompetenceudvikling

Hvilke behov for kompetenceudvikling har produktionsskoleeleverne og andre unge på kanten? For at komme nærmere nogle af disse særlige behov, er det vigtigt at forstå nogle af de udviklingspsykologiske og samfundsmæssige forståelser af grundlæggende menneskelige behov.

Vi har med afsæt i en række teorier valgt fire vigtige fokusområder, som produktionsskolerne og andre, der etablerer undervisning for unge på kanten, typisk indtænker i deres praksis (*Honneth 2003; Nygren, 1999; Bowlby, 1999; Aintsworth, 1978; Warming, 2016*). Mange af de unge har brug for at blive styrket i:

- * at **få tillid til andre mennesker** og at *andre mennesker vil dem det godt*
- * at **begå sig socialt** i forskellige sammenhænge (arenaer)
- * at **tro på, at ting kan lykkes** gennem passende udfordringer
- * at **føle sig anerkendt som ligeværdige medborgere, hvis indsats gør en forskel**

1. De unge skal styrkes i at få tillid til andre mennesker

Livet igennem indgår vi i mange forskellige typer af menneskelige kontakt. Samspil og erfaringer herfra er med til at forme vores muligheder for at indgå i nye sammenhænge. Når det går godt, styrkes vi i vores grundlæggende tillid til, at andre mennesker vil os det godt, og at de dermed er værd at være i en relation til. Vi bekræftes i vores tillid til andre mennesker og tillid til, at det, vi sætter os for, vil kunne lykkes for os. Tillid betyder, at vi tør betrede nye stier. Det opbygger vores tro på, at det kan lade sig gøre for eksempel at gennemføre en uddannelse, indgå i fællesskabet på en arbejdsplads eller være et fulgdyldigt medlem af et ungefællesskab. Tillid er nødvendig for, at vi kan handle – alene og sammen med andre – og at vi tør stole på andre og dele ansvaret med dem.

Når vi har tillid til andre, kan vi inddrage dem i vores liv og dermed overgive en del af ansvaret for at forstå og håndtere vores udfordringer til dem. Det gør det lettere at håndtere livets mange forskellige udfordringer, fordi vi ikke selv er eneansvarlige for at forstå og gøre noget ved alle de mange forskellige komplekse udfordringer. Det sker for eksempel, når de unge stoler på, at en produktionsskolelærers gode råd og anvisninger i tilrettelæggelsen af arbejdet er i orden. Har den unge ikke tillid, kan

reaktionen for eksempel være flugt (at udeblive fra undervisning) eller kamp (at optrappe konflikt) (Warming & Christensen, 2016). Derfor er tillid en meget vigtig forudsætning for, at den unge kan komme videre med sit liv.

Tillid udvikles på mange forskellige niveauer:

- * Tillid i nære relationer. Det vil sige i forhold til forældre, søskende, familie og venner.
- * Tillid i netværk. Det kan for eksempel være i forhold til en fodboldtræner, naboer eller andre unge i nabolaget.
- * Tillid i professionelt netværk. Det kan være til en skolelærer, pædagog, vejleder, socialrådgiver eller måske en psykolog.
- * Tillid til systemer. Det kan være til institutioner, kommunen m.m. i form af for eksempel skole, klub, socialcenter, Pædagogisk Psykologisk Rådgivning (PPR) eller en døgninstitution.

Nogle unge har imidlertid dårlige erfaringer med relationer. De kan være opvokset i familier, der ikke fungerer, fordi forældrene har været fraværende på grund af misbrug, psykisk lidelse eller karriereræs; eller de kan være opvokset i familier, som har været kendetegnet ved konflikter, uforudsigelighed og måske fysisk vold. De kan have tilknytningsvanskeligheder fra deres tidligste leveår,

de kan have haft en barndom og skolegang uden egentlige venner og med mobning. De kan have dårlige erfaringer med relationer til skolelærere, sagsbehandlere, psykologer eller pædagoger og dermed også have mistet tilliden til, at 'systemerne' eller 'kommunen' vil dem noget godt.

Mange unge, der starter på en produktionsskole, vil med andre ord have mistillid til systemer som skoler, undervisere eller sagsbehandlere. Nogle vil også mangle netværk, være ensomme uden tætte, fortrolige venner eller have en familie, der ikke fungerer som en tryk og forudsigelig base i deres liv.

Den manglende tillid, som den unge oplever, kan føre til, at han ikke tror på, at han kan stole på relationer til voksne eller andre unge. Og hvis han ikke tror på relationer, trækker han sig og har svært ved at tro på, at han kan få hjælp, for eksempel af en lærer på produktionsskolen. I stedet fortsætter den unge med selv at tage hele ansvaret for sit liv, eller han vælger at isolere sig. Uanset hvilken strategi den unge vælger, kan det let føre til, at han konstant er på vagt, stresset og fokuseret på at overleve. I sådan en situation kan det være svært at koncentrere sig om at lære eller at udføre et stykke arbejde. Den unge vil meget hurtigt give op, hvis noget går skævt – og vil måske blive væk fra produktionsskolen første gang, der kommer lidt

modgang, eller hvis han oplever, at „*De voksne ikke er til at stole på*“. Derfor er det vigtigt, at arbejde

bevidst på at styrke den unges tillid til systemer og andre mennesker (*Warming og Christensen, 2016*).

Hvad betyder det for produktionsskolerne?

Unge, der ikke har tillid til relationer, som beskrevet ovenfor, har især brug for at styrke en række personlige kompetencer. Personlige kompetencer udvikles ikke på kort tid gennem afgrænsede uddannelsesindsatser, men produktionsskolerne kan understøtte og bidrage til, at de unge får styrket en række af deres personlige kompetencer.

De unge skal, igennem **tænkning**, udvikle et sprog for deres følelser – som vrede, glæde, sorg og angst – så de udvikler evnen til at sætte ord på følelserne, fremfor at reagere med de grundlæggende reflekser: Passivitet, flugt eller aggression. Et af midlerne er at støtte de unge i at sætte ord på deres oplevelser, så de bedre kan forstå, hvad der er sket på vigtige tidspunkter i deres liv, og hvorfor de reagerer, som de gør i forskellige situationer. Produktionsskoler skal ikke arbejde med egentlige terapeutiske forløb, men læreren kan bevidst støtte de unges udvikling gennem den daglige snak på værkstedet, i pauserne, i 1:1 situationer osv. Ved at få hjælp til at sætte ord på og få nye fortællinger om forskellige begivenheder i deres liv, kan de unge gradvist opbygge tillid til voksne, på trods af deres eventuelle tidligere dårlige erfaringer med forældre og andre voksne.

Nogle unge, som er opvokset med svigt i familien og manglende trygge relationer, har ikke lært at indgå i, læse og forstå forskellige sociale situationer og kommunikation. Det betyder, at de nogle gange havner i unødvendige konflikter, fordi de misforstår, hvad der sker, og hvad der bliver sagt, eller at de trækker sig, fordi de bliver utrygge. For disse unge er det vigtigt, at de udvikler deres **sansning og opfattelse**, herunder evnen til at kunne lytte og at kunne læse og forstå andres verbale og nonverbale kommunikation. Derfor er det vigtigt, at de unge opøver deres evne til situationsforståelse gennem at komme i nye situationer og sociale sammenhænge. De vil ofte have brug for lærerens gode råd og evne til at gå ind og håndtere konflikter. Og de vil have brug for lærerens og andre elevers funktion som rollemønstre for 'den gode opførsel og stil'.

På samme måde er det vigtigt, at de unge træner deres **empati** og evne til at kunne forstå andre mennesker og deres følelser og reaktioner. Her har læreren en vigtig rolle som 'spejl' for de unge og som en voksen, der kan sætte ord på følelser og reaktioner, for eksempel når den unge ikke forstår reaktionerne fra andre unge.

En af konsekvenser af utrygge opvækstvilkår kan være rastløshed, en følelse af 'kaos i hovedet' eller ➔

manglende selvtillid. Det kan betyde, at den unge hurtigt giver op og oplever sig bekræftet i de negative fortællinger om sig selv. Den unge skal lære at tænke, før han handler og kunne affektregulere sig selv. Han skal langsomt lære tålmodighed, **selvkontrol** og selvdisciplin. En af vejene er at støtte den unge i at udvikle hensigtsmæssige mestrings- og overlevelsestrategier, så han for eksempel lærer at 'tælle til ti' og 'hejse det røde flag', før det hele koger over inde i hovedet. Gennem at træne enkle måder at sige til og fra på, eller ved at få en 'time out', kan eleven gradvist opbygge en tro på, at han godt kan gennemføre de ting, som han sætter sig for, og ikke behøver at flygte, give op eller blive aggressiv.

Utrygge opvækstvilkår, hvor barnet/den unge hele tiden skældes ud og oplever kaos omkring sig, kan resultere i et lille selvværd. Her er det vigtigt, at den unge støttes i at opbygge sin **selvstændighed** og sin selvrespekt. Det kan blandt andet ske ved at hjælpe ham til en øget selvindsigt gennem at kunne tale om sin situation, at støtte ham i at kunne sige til og fra og at træne hans mod til at turde indgå i nye og ukendte situationer og sammenhænge. Oplevelsen af succes gennem at indgå som ligeværdig deltager i en fælles produktion, som det sker på produktionsskolen, er vigtig for at opbygge selvrespekt og selvtillid i forhold til at kunne håndtere forskellige situationer og gradvist opbygge et stærkere selvværd.

2. De unge skal styrkes i at begå sig socialt

Vi mennesker har brug for, at nogen hjælper os, viser os god opførsel, og lærer os at forstå koderne i samfundet. Den bedste måde at lære 'god stil og opførsel' på er ved at være med i forskellige fællesskaber.

Vi har imidlertid brug for, at der er nogen, der guider os, så vi kan være med i – og blive accepteret som en del af – forskellige typer fællesskaber, som for eksempel i en skole, i lokalsamfundet, på en arbejdsplads eller i en fodboldklub. Vi har brug

for **opdragelsesomsorg** (Nygren, 1999). Igennem opdragelsesomsorgen lærer vi, hvilken kultur, der omgiver os, og hvilke normer og regler, der eksisterer inden for denne kultur. Opdragelsesomsorg handler om at udvikle sociale kompetencer ved at lære at afstemme følelser. At kende følelser, og at kunne sætte ord på dem, er en forudsætning for at kunne forstå andre og indgå i gensidige relationer.

At indgå i fællesskaber med andre kræver, at vi har lært det – at vi har lært at læse andres signaler og behov, og kan respondere positivt på dem. Nogle unge er opvokset i dysfunktionelle og meget særlige familier og har derudover måske kun haft

vennegruppen på gaden som ramme for at lære, hvad der er rigtigt og forkert, hvordan man opfører sig, taler, løser konflikter, kommunikerer om følelser osv. Disse unge har ikke fået de nødvendige sociale kompetencer med sig og har derfor ofte svært ved at indgå i og blive accepteret i fællesskaber af 'almindelige' unge. Og samtidig kan nogle af dem have vanskeligt ved at aflæse andre mennesker, hvilket kan føre til afvisninger. Det betyder, at de i stedet indgår i fællesskaber med andre unge på kanten, eller at de isolerer sig og føler sig (er) ensomme. Nogle af de unge udvikler forskellige psykosomatiske symptomer, eller undgår at være med i de sociale sammenhænge, som er vigtige for deres udvikling. Mange af disse unge får især problemer i overgangene fra en kendt social arena til

en ny og ukendt, for eksempel overgangen fra ung til voksen, overgangen fra folkeskole til ungdomsuddannelse, overgangen fra kontanthjælp til praktik/arbejde, overgangen fra produktionsskole til ungdomsuddannelse osv.

Det er, med andre ord, ikke et bevidst valg – eller manglende vilje – der gør, at nogle unge ikke kan tilpasse sig normer og koder i skolen eller på en arbejdsplads, har svært ved at behandle andre med almindelig pli og respekt, eller har svært ved at bruge offentlige transportmidler, gå i svømmehal, handle ind i et supermarked osv. på en almindelig acceptabel måde. De ved ikke, hvordan man gør, for de har aldrig lært det.

Hvad betyder det for produktionsskolerne?

Unge, der har problemer med at begå sig socialt, har brug for at styrke de sociale kompetencer. Det vil give deres evne til at indgå i kontakt og relation med andre mennesker.

Unge, der ikke har tillid til relationer pga. deres hidtidige erfaringer, har behov for at styrke deres åbenhed og nysgerrighed i forhold til nye bekendtskaber og have fokus på **tolerance og rummelighed** i forhold til mennesker, der er anderledes end dem selv. Samtidig er hen-

sigtsmæssige måder at **håndtere konflikter** på vigtige for at kunne fastholde venskaber og indgå i samarbejdet i en gruppe for eksempel på en arbejdsplads. En del af konflikthåndteringen er, at den unge træner sin **situationsforståelse**, så misforståelser undgås. Endvidere er det en vigtig kompetence, at de unge, afhængigt af den konkrete situation, kan skifte rolle i arbejdsfællesskabet og både evner **at lede andre og blive ledt**.

Produktionsskolens praktiske læringsfællesskaber →

er skabt til at træne disse kompetencer hos de unge. Udadvendte partnerskaber, som vi skriver om i denne bog, understøtter yderligere de unge til at indgå i nye, ukendte sammenhænge og møde nye mennesker. Læreren og gruppen af elever har også her en vigtig rolle i at støtte den enkelte unge i gradvist at blive mere tryk i de sociale sammenhænge og kunne indgå hensigtsmæssigt i samarbejde, kunne håndtere konflikter med mere.

En vigtig del af de sociale kompetencer er, at den unge **kan udtrykke sig, kommunikere og indgå i dialog** med andre mennesker. Nogle unge har i deres opvækst haft en overflod af tavshed eller måske en hverdag fyldt

med aggressive og nedgørende verbale ytringer. Derfor er det vigtigt at sætte ord på sine handlinger i arbejds-situationerne på produktionsskoleværkstedet og at have en almindelig dialog, som afspejler en rummelig, anerkendende og direkte kommunikation. Også her er læreren det gode eksempel, der i praksis kan demonstrere for eleven, hvordan man gør. Det betyder blandt andet, at læreren skal være bevidst om, hvornår ironi og en rå, kammeratlig – men også indforstået – værkstedsjargon er på sin plads. Og hvornår den *ikke* er på sin plads, fordi det for nogle elever er vigtigt, at de ikke skal bruge energi på at tolke på udsagn, når de har rigelige udfordringer i at forstå, hvad der sker omkring dem og lære almindelig omgang og 'god tone'.

3. De unge skal styrkes i at tro på, at ting kan lykkes

Vi mennesker har også et behov for at kunne udvikle vores personlige, unikke potentialer – vi har brug for **udviklingsomsorg** (Nygren 1999). Udviklingsomsorgen får vi ved, at der er nogen, som støtter os og giver os ro til at udvikle vores potentialer, det vil sige udfordringer, der svarer til vores udviklingsniveau **på** det kognitive (tænkning/intellekt), sociale, følelsesmæssige, sundhedsmæssige og motoriske niveau. Hvis vi ikke mødes i forhold til, hvor vi er udviklingsmæssigt, mister vi selvtillid og troen på, at ting kan lykkes. Og så vil vi let give op overfor nye udfordringer.

Nogle unge har oplevet mange nederlag, fordi de i familien, skolen eller andre steder ikke er blevet set, hørt og forstået, men er blevet stillet overfor krav og forventninger, som ikke passede med deres udviklingsniveau på for eksempel det kognitive og motoriske niveau. Det kan være en ung, der er blevet bedt om at læse en tilsyneladende simpel instruktion, der dog ikke er simpel for ham, fordi han læser dårligt eller har svært ved at forstå de ord og udtryk, som står i instruktionen. Det kan være en ung, der igen og igen har fået skældud over at spille maden og ikke spise pænt, men som motorisk har meget svært ved at spise med kniv og gaffel. Eller det kan være en ung, der er placeret i en, for

ham, ustruktureret og kaotisk ramme i en klasse, selv om han har svært ved at være i ro og har let ved at blive distraheret fordi han lider af ADHD. Eller det kan være en psykisk sårbar ung, der har svært ved at indgå i større sociale sammenhænge, eller en ung med lidelser indenfor autismspektrum, der har svært ved at aflæse de sociale koder i skolen.

Hvad betyder det for produktionsskolerne?

De unge, der af forskellige grunde har lidt nederlag, har brug for at få opbygget en tro på, at ting også kan lykkes for dem.

Produktionsskolen skal bevidst skabe rammer for produktion og fællesskaber, som indeholder udfordringer, der giver den enkelte elev tryghed til at lære at håndtere uro og usikkerhed i det udviklingstempo, som passer til ham. Det indebærer blandt andet opgaver, der er tilpasset den enkeltes udviklingsniveau.

Den unge vil have brug for igennem struktur, overskuelighed og tilpassede opgaver at få støtte til at træne de personlige kompetencer som **behovsudsættelse**, **udholdenhed** og **selvopholdelsesdrift**. Det kræver, at de er i et miljø på produktionsskolen, som gennem tilrettelæggelsen af arbejdet hjælper dem til at finde livsglæden, optimismen og tro på, at ting kan lykkes, og som træner deres mod i forhold til at turde give sig i kast med nye og tilsyneladende uoverskuelige opgaver.

4. De unge skal styrkes i at føle sig anerkendt som ligeværdige medborgere, hvis indsats gør en forskel

Vi har brug for at blive anerkendt og accepteret, både som ligeværdige medlemmer af samfundet og som fuldgyldige samfundsborgere, hvis indsats gør en forskel.

Vi har brug for at opleve, at vi respekteres på lige fod med andre borgere i samfundet uanset vores individuelle kendetegn, etnicitet, religion, fødselssted eller sociale placering, da det giver os en følelse af selvrespekt. Vi har brug for **retlig anerkendelse** (Honneth, 2003).

Behovet for retlig anerkendelse omfatter en række forskellige niveauer; både de mere formelle, økonomisk og juridiske, som især handler om rettigheder og muligheder i samfundet, og de mere uformelle kulturelle, handle- og adfærdsvaner, som handler om at blive respekteret og inkluderet som ligeværdig medborger i samfundet. Mange unge på kanten har en følelse at være udenfor det store fælles samfund, og nogle opfatter sig mere som modborgere end som medborgere (Soei, 2011). Følelsen af at være udenfor kan for eksempel skyldes konkrete personlige oplevelser fra skole og institutioner, opvækst i 'skæve' familier og flovhed

ved at vise sit hjem og sine forældre frem til venner og kammerater, eller at være/have været anbragt uden for hjemmet på en døgninstitution eller i en plejefamilie. Det kan være på grund af fattigdom og forældre på overførselsindkomst. Endvidere beskriver mange unge med anden etnisk oprindelse end dansk, at de på grund konkrete oplevelser på diskoteker, i skolen eller på grund af medierne og nogle politikeres generalisering af 'muslimer', og 'indvandrere' føler sig udenfor det store fællesskab af danskere (*Clemen & Henriksen (red.), 2014*).

Vi har også brug for at blive anerkendt som nogen, der bidrager til fællesskabet, til det sociale liv, til kulturelle og arbejdsmæssige fællesskaber på baggrund af vores særlige individuelle livsforløb, præstationer eller kompetencer. Kort sagt: At det gør en forskel, om vi er der eller ej, at vi betyder noget for andre – og at vi vil blive savnet, hvis vi ikke er der. Vi har brug for **social anerkendelse** (*Hon-neth, 2003*).

I ungdomsperioden forventes det, at den unge dannes, modnes og frem for alt uddanner sig til engang senere at indgå i et arbejdsmarked og leve et selvhjulpent voksenliv. Men for nogle unge giver

skolelivet umiddelbart ingen mening, og de får en fornemmelse af nyttesløshed: „*Hvad skal det hele nytte og hvilken nytte gør jeg?*“ Nogle unge oplever let, at de som individer og det, de foretager sig, ikke gør nogen forskel. Tværtimod oplever de, at de er en belastning for samfundet, når de i dagspressen, på sociale medier og fra politikere hører, at de udgør et stort problem for samfundet både på kort og længere sigt. De kan let opleve, at de er på vej ind i voksenlivet, uden at de har fået ansvar og respekt som voksne. I stedet oplever de fortsat at blive behandlet som 'uansvarlige børn' i klubber, væresteder eller i forskellige aktiveringsordninger, hvor pædagoger og 'rigtige' voksne tager ansvaret for dem. Der udvikler sig let en 'klientkultur', hvor de unge mister deres eget 'drive' og forventer, at andre, for eksempel 'kommunen' eller UU-vejlederen, fortæller dem, hvad de skal gøre. Konsekvensen kan være, at de fastholdes i en position, hvor de kommer til at mangle den selvtilid, modenhed og udholdenhed, som det ellers forventes af unge voksne, i stedet for at opleve, at de bidrager til samfundet, og at de gør en forskel for andre.

Hvad betyder det for produktionsskolerne?

Praksisfællesskabet omkring produktion og arbejdet med partnerskaber udover skolens egne rammer er vigtige elementer i forhold til at få de unge til at tro på, at de kan være ligeværdige medborgere, hvis indsats gør en forskel.

At opleve sig som en ligeværdig medborger er et spørgsmål om at kunne **møde andre mennesker ligeværdigt**. Og det er ikke først og fremmest et spørgsmål om individuelle kompetencer. Derfor er det også et centralt punkt i produktionsskolernes arbejde, at de unge oplever sig anerkendt for et stykke reelt arbejde og som i partnerskaberne kommer i kontakt med mennesker uden for skolens egen kreds og **oplever sig respekteret** af dem. Denne respekt hænger sammen med, at de unge producerer produkter, serviceydelser og/eller begivenheder, som andre end de selv har brug for. Og at de unge oplever respekten og anerkendelsen, når de møder kunder og indgår i fælles arbejde med samarbejdspartnere uden for skolen, som de blandt andet gør i partnerskaber.

At producere produkter, tjenesteydelser og/eller begivenheder, som gør en forskel for andre, har stor betydning for, at eleverne oplever, at de bliver socialt aner-

kendt i forhold til fællesskaber og samfund. Men for at eleverne kan indgå i dette arbejde, opleve respekt fra andre og tage anerkendelsen ind, er der nogle kompetencer, som det er vigtigt at have fokus på sideløbende med produktionen og samarbejdet med partnere 'ude i samfundet'. Det er vigtigt, at produktionsskolen støtter de unge til at få udviklet de grundlæggende personlige og sociale kompetencer, som er nævnt ovenfor under de øvrige fokuspunkter. Det er blandt andet personlige kompetencer, som **selvkontrol, selvstændighed og motivation**, der sætter eleven i stand til at møde og være fysisk og psykisk til stede, når produktionsskolen for eksempel er ude i byen og lave mad til andre, deltage i en event eller indgå i byggeprojekter i samarbejde med håndværkerfirmaer. Det er også sociale kompetencer som **omgængelighed, kommunikationsevner og situationsforståelse**, som er vigtige, når eleven skal indgå i nye fællesskaber, for eksempel i samarbejdet med en boligsocial indsats i et boligområde eller når de underviser elever i en Folkeskole. Her er det også vigtigt, at han kan **modtage og huske kollektive og personlige beskeder**, har **tolerance og rummelighed, kan sige til og fra** og samtidig **kan tåle at modtage anvisninger** fra for eksempel en håndværker eller anden samarbejdspartner.

Opsummering: De unges kompetencer

Ovenfor har vi gennemgået de udfordringer, som unge i almindelighed – og unge på kanten af uddannelsessystemet i særdeleshed – står overfor.

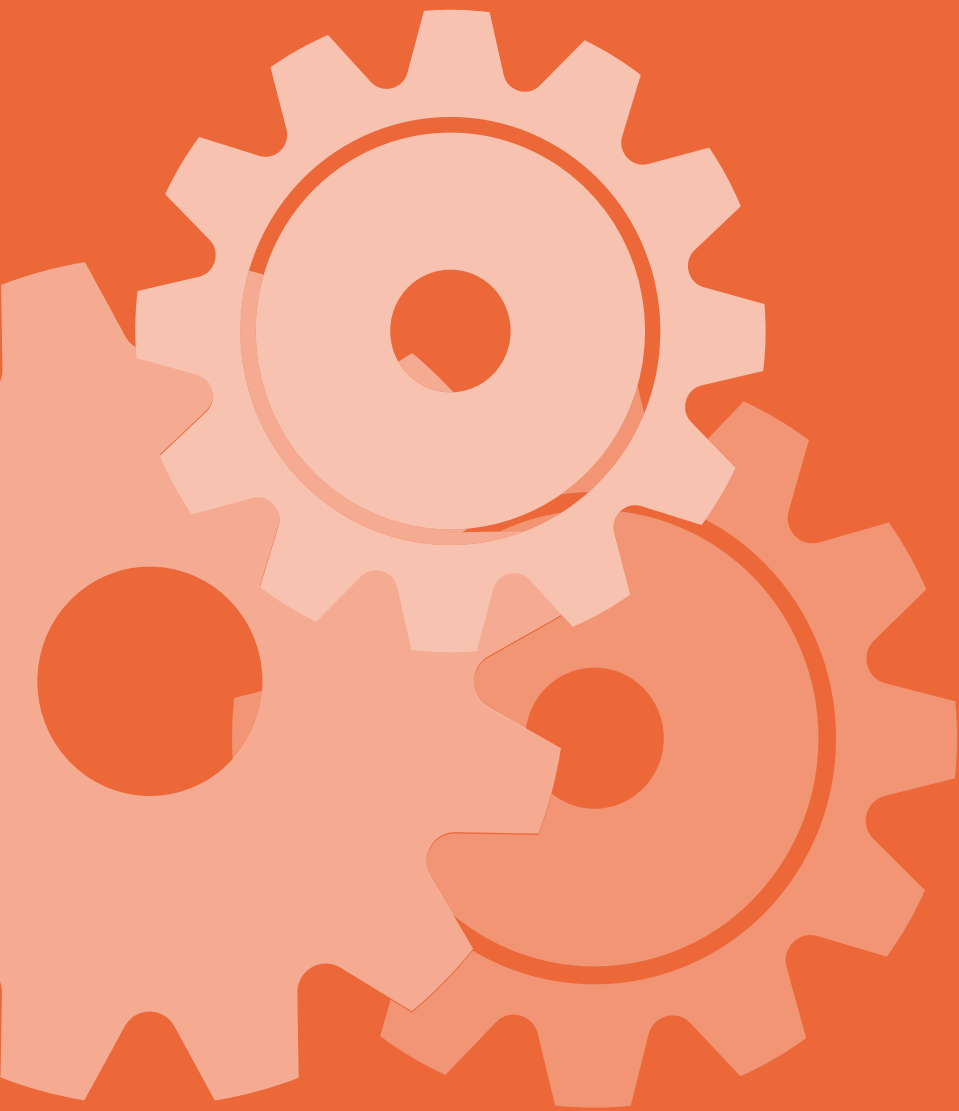
Vi har i forbindelse med hver udfordring givet et bud på nogle af de fokuspunkter hos de unge, der er centrale, hvis de unge skal udvikle de nødvendige kompetencer, som sætter dem i stand til at leve et liv med kvalificeret selvbestemmelse, kunne gennemføre en uddannelse og/eller kunne få og fastholde et job.

Vi har endvidere givet nogle bud på mulige svar på de enkelte udfordringer – svar forstået som, hvad produktionsskolerne skal være opmærksomme på, når de tilrettelægger produktion og undervisning for gruppen af unge på kanten.

I det næste kapitel vil vi se på de unges læring og på hvordan vi kan tilrettelægge læringsforløb på produktionsskolerne, for at vi bedst muligt kan understøtte de unges arbejde med at udvikle alsidige og nødvendige kompetencer, så de får den modenhed, udholdenhed, motivation, optimisme, selvtillid og faglige-skolemæssige viden, der skal til for at kunne gennemføre en hel ungdomsuddannelse og/eller få og fastholde et job.

Her vil vi også begrunde, hvorfor arbejdet med partnerskaber er en vigtig del af produktionsskolernes indsats for at imødekomme behovene hos en stor gruppe af unge på kanten.

Simon, 16 år

Du kan jo ikke bare gå og ligne en kegle

Jeg går på *Gastronomi* på Den Økologiske Produktionskole. Jeg har altid interesseret mig for mad. Det hænger måske sammen med, at min far har kokkeuddannelsen – han droppede godt nok ud og blev slagtermester i stedet. Men jeg vidste, jeg ville på Hotel- og Restaurantskolen lige efter folkeskolen.

Jeg var ret skoletræt, for jeg har nok lidt for meget ild i røven til at sidde i skolen. Fra 7. klasse havde jeg så også en lærer, som jeg fik et rigtig dårligt forhold

til. Det var faktisk mobning af mig og min ven, og hun har bare altid set ned på os. I 8.-9. klasse blev det rigtig slemt, og i 9. klasse havde jeg 79 % fravær.

Pomfritter og frosne hotwings

Jeg nåede at gå på Hotel- og Restaurantskolen i otte måneder. Jeg har aldrig været så skuffet i hele mit liv, for det var stort set teori hele tiden. Højst to gange om ugen var vi i køkkenet – ellers sad vi bare

på vores flade røv. Det var vildt kedeligt, og når vi endelig kom i køkkenet, lavede vi pomfritter eller frosne hotwings.

På et tidspunkt blev jeg syg, og siden blev jeg smidt ud på grund af fravær. Jeg gik hjemme et stykke tid, men jeg vil ikke ligge derhjemme og dovne den af, det kan jeg ikke. Der skal være gang i den hele tiden, jeg skal have noget mellem hænderne. Så min vejleder anbefalede mig nogle skoler, og så endte jeg her – og har været her i et par måneder nu.

Det var en total omvæltning! Det var mega fedt, men jeg skulle lige vænne mig til, at her er vi i køkkenet hver dag. På den måde er det virkelig anderledes end Hotel- og Restaurantskolen. Stemningen er også anderledes. Folk er meget forskellige og har hver deres ting at kæmpe med, men alligevel har de taget godt imod mig.

Her tager lærerne virkelig hensyn, og de er meget omsorgsfulde omkring folks problemer. Du kan for eksempel godt have nogle sygedage, uden at de kommer og skælder ud. På Hotel- og Restaurantskolen var det bare: en sygedag, og så ud af vagten.

Lærerne prøver også at give eleverne ansvaret. Hvis det er en presset situation, så kommer de selvfølgelig og hjælper, men ellers står de mest på sidelinjen og kigger på, mens eleverne klarer jobbet. Det er jo fedt, at de er der, hvis der sker noget, men alligevel lærer man på egen hånd.

Ikke bare sjaske en salat op

To aftener om ugen har vi folkekøkken sammen med Fødevarerefællesskabet og fodboldklubben Nørrebro United, hvor vi serverer for folk i caféen. Det er fedt. Jeg har prøvet at arbejde på restauranter før, men det har været store steder. Her er vi et lille hold, og det kan godt give noget stress på, men det er fedt at komme ud og prøve det. Man lærer en masse nye ting af det, blandt andet at forberede og anrette tingene ordentligt. Det er ikke bare – bum – at sjaske en salat op. Man vil jo gerne have, at folk kommer igen.

Man lærer også en masse af at have kontakt til folk udefra. Vi står jo ikke bare ude bag i køkkenet; vi tager også mod bestillinger, betaling, og vi serverer. Og så finder man jo ud af, hvordan man skal opføre sig. Man skal tage hensyn til folk, så nogle gange bliver man nødt til at beherske sig – og man kan jo

heller ikke bare gå ud og ligne en eller anden kegle, når man skal servere.

Man kan godt se forskel på, om det er en aften, hvor der kommer folk udefra, eller om det bare er hverdag. På hverdagene kan vi godt gå og dingle, tage os nogle rygepauser og den slags. Men lige så snart der kommer folk udefra, så tager man sig sammen. Det er nærmest en helt anden holdning, man har.

På den måde får man et indblik i verden i stedet for bare at stå inde på en skole. Man kan sige, vi både er på skolen, men også kommer lidt ud i den virkelige verden på samme tid. Og inden for køkkenbranchen er virkeligheden altså bare hård, så det er godt at have den her mellemting. Man kan ikke bare sende en dreng som mig ud i branchen med det samme, der skal være nogen til at støtte. Jeg skal ikke bare kastes ud i det hele med det samme.

Hår på brystet

Fagligt har jeg lært en masse nye ting her, for det er jo ikke ligesom Hotel- og Restaurantskolen, hvor det bare var teori, fritter og hotwings. Jeg har også fået mere hår på brystet, og det er godt. Dengang

kom jeg jo direkte fra 9. klasse som 15-årig, mens de andre elever var 18-19 år eller ældre.

Normalt er jeg en enspænder, og i starten tænkte jeg, „Hvad fanden er det her for noget?“, for der er altså nogle specielle typer her også. Men så lærer man jo folk at kende ved at møde hinanden på kryds og tværs.

Da jeg startede, var jeg meget stille, men jeg har åbnet mig mere op og har lært at tage ting til mig. På den måde kan man sige, at jeg har lært mig selv bedre at kende.

Jeg er ret klar på, hvad jeg skal: Efter sommerferien vil jeg gerne genoptage Hotel- og Restaurantskolen. Det kommer lidt an på min sygdom, for hvis jeg stadig er syg, så går det ikke – jeg må jo ikke have fravær derude. Men ellers kan jeg måske blive forlænget her.

Under alle omstændigheder skal det være noget med mad. Det har jeg vidst, siden jeg var barn. ■

Daniel, 17 år

I starten tænkte jeg, at det var spild af tid

Jeg går på *Børn & Bevægelse* på Den Økologiske Produktionskole og har været her et års tid nu. Jeg har spillet rigtig meget fodbold, siden jeg var lille, og derfra kender jeg vores ene lærer, David, der også er fodboldtræner. Det var sådan, jeg hørte om stedet her.

Jeg har siden de helt små klasser haft det sådan, at jeg ikke kunne sidde stille – jeg skulle lige ud og

løbe en tur i skolegården mellem timerne. Men det hjalp ikke rigtig. Jeg havde ikke ADHD eller noget, jeg havde bare meget svært ved det boglige.

Jeg blev mere og mere skoletræt, og i 9. klasse holdt jeg bare op med at komme. Jeg blev meget uvenner med min mor, så det endte med, at jeg i en periode måtte flytte hjem til min far, hvor jeg ellers aldrig har boet før. Han er lidt hårdere end min

mor, så han prøvede at få mig op om morgenen, og så kom jeg lidt i skole. Men det endte alligevel altid med, at jeg smuttede efter frokostpausen.

For sen ansøgning

Jeg havde jo ikke bestået min eksamen i 9. klasse, så jeg blev nødt til at være i skole. I 10. klasse tog jeg så på efterskole på Lolland, og der var mulighed for at spille en masse fodbold. Men det gjorde også, at jeg blev mere moden.

Bagefter fik jeg ikke søgt ind på uddannelse i tide. Jeg havde en periode, hvor jeg var syg og var meget hjemme. Og så fik jeg det ikke gjort, før det var for sent. Jeg tænkte, at jeg lige kunne tage et års tid, hvor jeg arbejdede lidt ... men jeg fandt ikke noget arbejde, og så var der lige pludselig gået to måneder.

I de måneder lavede jeg ikke rigtig noget. Jeg sov til klokken 12. Og jeg fandt hurtigt ud af, at det ikke gik. Jeg syntes ikke, jeg fik noget ud af dagen, og jeg blev træt af bare at være derhjemme. Så var det, at David fortalte om det her.

Hårdt at stå op

I begyndelsen var det lidt hårdt at komme i gang. Jeg skulle lige lære at stå op om morgenen igen. Og så tænkte jeg, at det virkede som spild af tid. Men efter de første to uger kom jeg ind i en god rytme, hvor jeg vågnede tidligt om morgenen. Når man kom ind i rytmen, vidste man, hvad man skulle lave. Og når man hentede børnene, så skulle der jo foregå noget.

Det var grineren, for man lærte hurtigt børnene at kende, og de lærte én at kende. En del af dem kendte jeg i forvejen, for de bor her i området ligesom mig. Mange af dem ser op til mig og de andre, og de kommer hen til mig, så snart de ser mig: „Årh, hvad så, kommer du på tirsdag?“. Det er jo meget fedt. Man føler, man gør noget godt. Man er der ikke bare for sjov: De lægger mærke til, at man er der. Når jeg er sammen med dem, så lever jeg mig bare ind i dem. Hopper ned på jorden og alt muligt. Vores lærer, David, flækker også af grin.

Til at begynde med tænkte jeg, at det vel bare var let nok at lege med nogle børn en gang imellem. Men jeg blev hurtigt stresset. I starten stod jeg kun ude på sidelinjen og sagde noget. De hørte overheadet ikke efter, de løb bare videre rundt. Men

jeg fandt ud af, at man ikke bare kan sige tingene til folk – man skal vise dem, hvordan man gør. Hvis man selv er med, så forstår de det.

Og efter noget tid, så begynder man jo at blive den voksne for dem, så de hører efter én. Det er også vigtigt, når vi henter dem eller følger dem tilbage til skolen.

Det, at det er „rigtige“ børn fra en skole, vi har aktiviteter med, betyder meget. Når det bare er os selv, der laver tingene, så kan vi godt lave alt muligt pjat ... Men så siger David, at nu skal vi lige tage os sammen, fordi der altså kommer børn. Og når vi så går derhen, så ved vi jo godt, at vi skal være mere seriøse.

I begyndelsen tænkte vi ikke så meget over det. Så når vi fik en drikkepause, stillede vi os bare lige ude

ved siden af fodboldbanen og røg en smøg. Men så sagde David, at det kunne vi altså ikke. Børnenes lærere tænker jo også, „Hey, de har vores børn og prøver at lære dem noget – og så står de selv og ryger“. Nu ved vi det, så vi ryger ikke, når vi henter dem eller er sammen med dem eller følger dem hjem.

Ansvar og anderledes lærere

Man lærer også at tage ansvar. Tænk, hvis man skulle over og hente børnene, og så gik man bare i sin egen verden, og så blev en af dem kørt ned. Så havde man jo ikke gjort sit arbejde godt nok. Man skal virkelig holde øje med dem, for lige pludselig stopper de bare op. Man bliver mere ansvarlig og tænker mere over tingene.

Før i tiden kunne jeg nok godt finde på at stille mig bagved, gå dér og slappe lidt af. Nu kigger jeg mere, og hvis nogen kommer op og skændes eller slås, så går jeg lige op og siger, „Gå ordentligt!“. Det er selvfølgelig noget, David har sagt til os, at vi skal gøre. Men jeg går altså ikke og tænker, „David har sagt det“; det er ikke derfor. Jeg tænker selv mere over det – at det er mit ansvar.

Vi har også lært skolens pædagog, Lisbeth, rigtig godt at kende. Hun siger tingene ligeud, så nogle gange kan det godt lyde lidt hårdt, men hun pakker bare ikke tingene ind. Og det hjælper, at hun siger tingene, som de er.

Lærerne her er meget anderledes end i folkeskolen. De kunne godt minde om dem, jeg havde på efterskolen. Man får et tættere forhold til dem, fordi vi ikke er så mange på linjen. De tager meget hensyn. Hvis det for eksempel var gymnasiet, jeg gik på, så var jeg nok blevet smidt ud.

Jeg har haft en del fravær, fordi jeg fik noget helt sindssygt allergi – jeg hævede helt op. Der har også været dage, hvor jeg bare ikke har orket at komme. Bagefter kommer lærerne ikke og udspørger en – „Hey, hvorfor var du der ikke i går?“. Det er mere OK her – med mindre man altså er meget væk.

Glad mor

At jeg har lært at være mere ansvarlig, er smittet rigtig meget af derhjemme. Min mor siger det også: „Du er mere ansvarlig“. Det startede, da jeg gik på efterskole, men nu synes hun virkelig, jeg er be-

gyndt at tage mit eget liv alvorligt. Og jeg var altså virkelig ude at skide på et tidspunkt. Det var ved at gå helt galt for mig. Så det var godt at komme lidt væk fra de ting – og nogle af de venner.

Det er ret hyggeligt at være sammen med de dér børn, der ser op til én. Nogle af dem kommer endda og kigger, når jeg spiller fodbold. Og alle siger til mig: „Du er den perfekte pædagog til idræt“. Det har fået mig til at tænke over, om jeg måske skulle være pædagog.

Jeg tror nu stadig, det bliver noget med håndværk. Min mors mand er tagdækker, og det vil jeg også gerne være. Men måske kunne jeg blive fodboldtræner på et tidspunkt. ■

3#

De unges læring

„Produktionsskolen er netop en anden og praktisk vej til uddannelse: Produktionsskolen er en skole, der ikke er en skole – i stedet for at tage udgangspunkt i individet, flytter vi fokus og udgangspunkt til opgaven og dens nødvendighed. På produktionsskolerne tager vi udgangspunkt i elementer fra arbejdet: Værkstedet, arbejdsfællesskabet, produktionen, rutinerne, nødvendigheden, sidemandsoplæringen, imitationen, de faglige rollemodeller ... Det åbner for både deltagelse, mening og anerkendelse. Vi kender det også fra mesterlæreprincippet, og tilsammen rummer det en enorm mængde læring, som rykker de unge – også denne gruppe af unge – så de igen får både mod på og kompetencer til at tage fat på uddannelse. Når vi på produktionsskolerne peger på en anden vej til uddannelse, handler det ikke om at sætte krav og forventninger ned – nej, det handler om det praktiske udgangspunkt og arbejdsfællesskabet som fundamentet for læring og udvikling“

(Produktionsskoleforeningen, 2015).

I dette kapitel vil vi se nærmere på, hvordan læringsforløb på produktionsskolerne og deres arbejde med partnerskaber bliver tilrettelagt, så de bedst muligt kan understøtte de unges arbejde med at udvikle de kompetencer, der skal til for at komme i gang med og gennemføre en ungdomsuddannelse og/eller få og fastholde et job.

Efter en kort gennemgang af traditionel uddannelses-tænkning vil vi gå et lag dybere i forståelsen af læring: Hvad vil det sige at lære? Og hvordan lærer vi? Det er et vigtigt udgangspunkt for at forstå og beskrive læring i praksisfællesskaber, som på mange måder er det afsæt, som kendetegner produktionsskolernes læringsmiljøer. Til sidst ser vi på grænsefællesskaber og partnerskaber for at begrunde, hvorfor arbejdet med partnerskaber er en vigtig del af produktionsskolernes virksomhed.

Læring

For at kunne tilrettelægge det rigtige læringsmiljø må afsættet være en bred forståelse af, hvad læring er for en størrelse. Læring dækker ord som socialisering, kvalificering, kompetenceudvikling og terapi. Læring er ikke så omfattende et begreb som 'udvikling', der også indeholder, at de unge bliver ældre og i kraft af alderen bliver mere modne. Udvikling er en samlebetegnelse for læring og modning (Illeris, 2015).

En snæver skoletænkning og et begrænset syn på viden er utilstrækkeligt i et generelt læringsperspektiv i forhold til de mange unge. I et mere specifikt perspektiv i forhold til de unge på kanten er det et fejlgreb, som kun vil fremme de udstødelsesprocesser, der i forvejen sker i skolesystemet.

„I det omfang vores institutioner beskæftiger sig direkte med læring, er de overvejende baseret på den antagelse, at læring er en individuel proces, at den har en begyndelse og en slutning, at det er bedst at adskille den fra vores øvrige aktiviteter, og at den er et resultat af undervisning. Derfor indretter vi klasseværelser, hvor eleverne – uden at blive distraheret af deres deltagelse i verden udenfor – kan rette deres opmærksomhed mod en lærer eller fokusere på øvelser. Vi udvikler computerbaserede undervis-

ningsprogrammer, som fører eleverne gennem individualiserede forløb med masser af informationer og øvelser. Til bedømmelse af læringen gør vi brug af test, som eleverne kæmper med 'en-mod-en', og hvor de skal demonstrere viden uden for dens kontekst, og hvor samarbejde betragtes som snyd. En stor del af vores institutionaliserede undervisning og uddannelse opfattes derfor som irrelevant af dem, som prøver at lære, og de fleste af os kommer ud af denne behandling med en følelse af, at det er kedeligt og besværligt at lære, og at vi ikke rigtig er skabt til det.

Hvad nu hvis vi anlagde et andet perspektiv, der satte læringen i sammenhæng med vores levede erfaring med deltagelse i verden? Hvad nu hvis vi antog, at læring i lige så høj grad som det at spise eller sove er en del af vores menneskelige natur, at læring både er livsopretholdende og uundgåelig, og at vi er ret gode til det – hvis vi får chancen?“ (Wenger, 2004)

Traditionel uddannelsestænkning går ud fra, at et givet pensum og en undervisning tilrettelagt af læreren kan kvalificere eleverne til et givent niveau. Altså en endimensional indgang, hvor man i høj grad tager udgangspunkt i den kognitive læring til hovedet, som kan måles og afprøves ved forskellige former for tests, eksamener og karakterer. En sådan traditionel tankegang er problematisk af flere grunde:

- * Den tager ikke højde for de unges meget forskellige forudsætninger og måder at lære på.
- * Den fastholder en forældet tro på, at nogle enkelte fag og faglige vinkler, som kan afprøves til eksamen i for eksempel dansk og matematik, meningsfuldt kan afspejle hvilken viden og hvilke erfaringer, der er vigtige for de unge i deres videre vej gennem uddannelserne og ud i et meget komplekst og hele tiden foranderligt samfund.
- * Den fokuserer ensidigt på en snæver bogligt faglig læring i de vigtige ungdomsår, hvor identitetsdannelsen er i centrum for de unge, og hvor kravene til den enkelte er vokset kraftigt som følge af fremkomsten af „Konkurrencestaten“ og tendenserne til øget individualisering og præstationsorientering (Pedersen, 2011; Katznelson m.fl., 2015; Sørensen m.fl., 2013).

Det er tankevækkende, at fokus i disse år mere og mere retter sig mod faglige krav, som man prøver at måle og vurdere via tests og karaktergivning, og at den personlige og almen dannende udvikling, der ellers traditionelt har været med i danske uddannelsers formålsformuleringer, langsomt må vige pladsen, selvom erhvervslivet fortsat lægger stor vægt på den enkelte medarbejders modenhed og personlige udvikling (Illeris, 2015).

Nogle unge har særlige udfordringer i forhold til læring og dannelse. Derfor skal læringsmiljøerne omkring disse unge tænke (mindst) tre elementer ind i deres tilrettelæggelse af uddannelserne: Indhold, motivation og samspil med omgivelserne.

De tre elementer hænger indbyrdes sammen:

Samspil mellem individ og omverden

For det første foregår al læring i et samspil mellem det enkelte individs tilegnelse af viden, erfaringer m.m. og påvirkningerne fra omverdenen. Disse påvirkninger kan være i de konkrete sociale situationer fra mennesker og handlinger, som den enkelte er i berøring med, og det er mere overordnet fra samfundets normer og strukturer. Samspil handler blandt andet om de handlinger, vi foretager os og indgår i sammen med vores omverden, og om kommunikation og samarbejde i forskellige fællesskaber. Vi lærer ikke i et reagensglas, men er dybt afhængige og involverede i forskellige sociale situationer, for eksempel i familien, skolen, på produktionsskoleværkstedet, på gaden blandt vennerne osv. Og vores læring er på samme måde afhængig af de mere grundlæggende forhold i samfundet: Den teknologiske udvikling, hvad der er god stil, hvilke normer der gælder, retningen i den aktuelle politiske udvikling og meget mere.

Det har derfor stor betydning for den enkeltes læring, hvilke sociale sammenhænge hun indgår i, og hvordan vi for eksempel tilrettelægger undervisning og læring. Derfor er det også vigtigt at skabe de rigtige rammer for læring for de unge, der har særligt brug for at styrke de personlige, sociale og almene kompetencer i bred forstand, som vi var inde på i forrige kapitel.

Sammenhæng mellem indhold og motivation (den enkeltes drivkræfter)

For det andet foregår den enkeltes læring som en sammenhæng mellem indholdet af det, der skal læres på den ene side, og motivationen på den anden side.

Indholdet er for eksempel viden, forståelse, kognitive og motoriske færdigheder, holdninger og adfærdsmønstre, som den unge skal lære (*Illeris, 2015*). Det handler om, at den lærende får indsigt i og forståelse for tingene (skaber mening) og opøver mestring (lærer at håndtere tingene) i form af færdigheder og kompetencer.

Drivkraften indeholder motivation, følelser og vilje; kort sagt, at kunne finde sin egen 'indre motor', som er en forudsætning for, at en læreproces overhovedet kan finde sted.

Det betyder, at vi må have lige så meget fokus på at hjælpe de enkelte unge med at finde *drivkraften* til at lære, som vi må have fokus på, *hvad* det er de unge skal lære, de indholdsmæssige mål, læreplaner osv. Hvis vi ikke er meget bevidste om drivkræfterne bag den enkeltes læring, vil vi let ende med en virkningsløs 'tankpasserpædagogik', hvor vi forgæves forsøger at 'hælde indhold' i hovedet på nogle unge, der måske slet ikke er motiverede for læring.

Hvis vi vil styrke de unges personlige, sociale, almene og faglige kompetencer, er det vigtigt at forbinde den konkrete faglige kvalificering i for eksempel dansk, matematik og håndværk med personlige og identitetsdannende udviklingsmuligheder med afsæt i deltagernes motivation. Derfor bør uddannelse ikke være enten ren instruktion og færdighedsindlæring på den ene side eller ren personlighedsudvikling på den anden side, men netop en kombination.

Hvad betyder det for produktionsskolerne?

Specielt i forhold til unge på kanten af uddannelsessystemet er det vigtigt at være opmærksom på, hvordan vi styrker denne sammenhæng mellem indhold og elevernes motivation.

Det faglige indhold på produktionsskolerne skal tænkes sammen med elevernes motivation. Det er vigtigt, at eleverne indgår i fællesskaber omkring produktionen, og at de får muligheder for også at lære personlige, sociale og almene kompetencer i sammenhæng med det faglige indhold. Derfor bør ensidigt gentaget arbejde og samlebåndproduktion ikke være reglen, men kun bruges, når det giver mening i forhold til elevernes alsidige læring og kan støtte deres motivation.

På produktionsskolerne kombineres den faglige indlæring (indholdet) med omgivelser og samfund. Det sker, når eleverne indgår i produktionen af produkter, tjenesteydelser eller begivenheder, der er virkelige opgaver for virkelige kunder og samarbejdspartnere. Det sker ikke mindst, når skolerne indgår partnerskaber, hvor eleverne går udover skolens rammer og producerer i samarbejde med virksomheder, institutioner og civilsamfund, som i Partnerskabsprojektet 2014-2016. Det har betydning for elevernes læring og udbytte af undervisningen, at de ikke i længere perioder bliver sat til 'som om'-arbejde og rene øvelsesopgaver. Det er en vigtig del af den faglige oplæring, at eleverne oplever, at deres arbejde kan bruges til noget og gøre en forskel.

Motivation

For at motivere de unge og opbygge det bedste miljø for læring, skal der tænkes i flere dimensioner og i deres indbyrdes samspil.

Målgruppen af unge på kanten har i høj grad udfordringer med at finde de drivkræfter til læring, som vi omtalte i forrige afsnit. Hvordan kan de udvikle den grundlæggende modenhed – eller mere præcist, de personlige, sociale, almene og faglige kompetencer – der gør, at de kan finde kraften til at påbegynde og gennemføre en ungdomsuddannelse?

For at svare på det vil vi se lidt nærmere på motivation, og hvad der er med til at understøtte de unges motivation. Forskere fra CEFU har udarbejdet en såkaldt motivationsmodel, der peger på de vigtigste dimensioner i arbejdet med de unges motivation – en styrkelse af 'drivkraften' (Sørensen m.fl., 2013). Denne model kan hjælpe os til at forstå de forskellige dimensioner i arbejdet med at understøtte de unges motivation for læring og uddannelse.

Modellen er bygget op omkring to akser, lodret og vandret, der hver især repræsenterer et spændingsfelt mellem to dimensioner, som har betydning for arbejdet med de unges motivation. Den vandrette akse viser, hvad der kan motivere de unge i

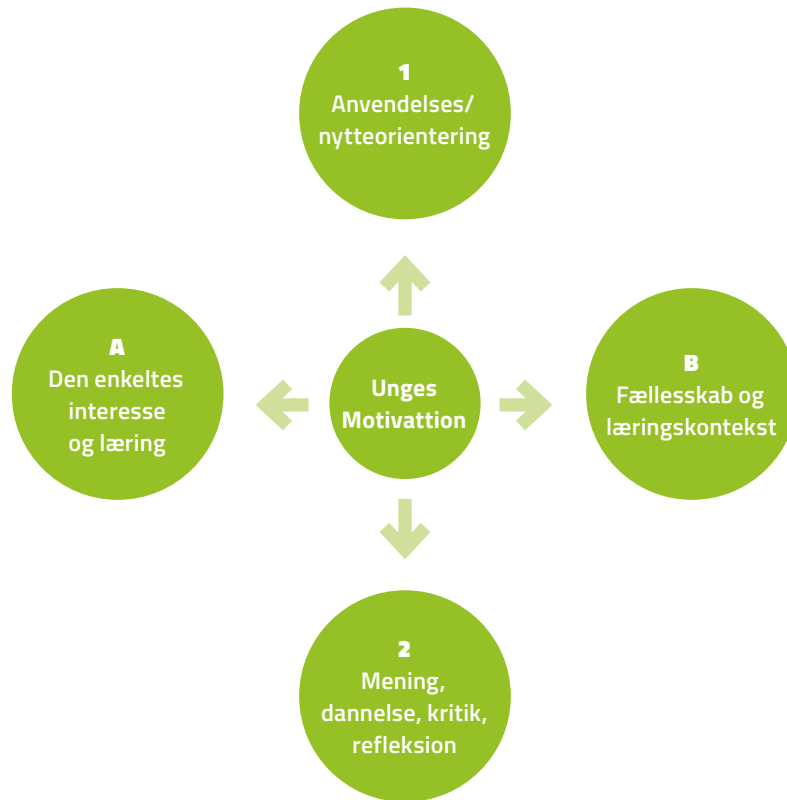
konkrete læreprocesser: Kommer motivationen fra den unge selv og hendes personlige erfaringer, interesser og præferencer (A); eller er motivation noget, der skabes i den konkrete lærings-situations rammer og aktiviteter (B)? Den lodrette akse handler om rammerne for læreprocessen: Kommer motivationen gennem uddannelsesinstitutioner, der sigter mod anvendelse- og nytteorientering (1) eller gennem uddannelser, der vægter mening, dannelse og kritisk refleksion (2)?

Svaret er ikke *enten* A eller B, *eller* 1 eller 2, men de fire yderpunkter kan være nyttige pejlemærker, når vi skal se nærmere på, hvordan vi tilrettelægger produktionsskoleundervisning for unge på kanten:

(A) Den enkeltes interesse og læring

I denne dimension handler det om at finde den enkelte unges energi og lyst hos hende selv. Her er opgaven at finde en vinkel på det faglige indhold, som eleven kan forbinde med sig selv. Det betyder at tage udgangspunkt i elevens forudsætninger, oplevelser og personlige orientering. Derfor er det vigtigt at finde en vinkel på det faglige indhold, som eleven kan forbinde til sin egen situation. På en produktionsskole sker det for eksempel, når eleverne får mulighed for at prøve sig selv af omkring sine særlige interesser på musik, teater eller køkkenværksteder.

Fire elementer i unges uddannelse

Figur 5. Kilde: Sørensen m.fl., 2013

Det handler også om, at eleverne får en oplevelse af at kunne mestre situationerne. Det betyder, at de på den ene side skal anstrenge sig for at klare opgaven, men på den anden side faktisk kan løse opgaven, hvis de vil. På en produktionsskole

er dette, når eleven lige præcis indgår i opgaver, der svarer til hendes „*nærmeste udviklingszone*“ (Vygotskij, 1971) og dermed undgår at 'gå død' i at blive fastholdt i de opgaver, som hun allerede kan løse eller blive kastet ud i udfordringer, der virker

uoverskuelige i forhold til hendes kompetencer og muligheder for at løse opgaven.

En tredje side ved den individuelle dimension er, at eleven bliver 'medskaber' af undervisningen. Gennem at blive inddraget i styringen og være med til at sætte mål for opgaven, styrkes elevens motiv til at engagere sig. På produktionsskolen sker det, når eleven tages med på råd både i forhold til hvilke opgaver, der skal arbejdes med, og i den nærmere tilrettelæggelse og udførelse af arbejdet og i større eller mindre arbejdsprocesser, tilpasset den enkelte elevs nærmeste udviklingszone.

(B) Fællesskab og læringskontekst

Det modsatte yderpunkt på den vandrette akse tager udgangspunkt i fællesskabet, læringsmiljøet og de kollektive læreprocesser. Hvordan kan der skabes et miljø, der bedst støtter den enkeltes læring? Pointen er her, at de unges motivation i høj grad kommer som et resultat af de sociale relationer og sammenhænge de indgår i. Unge, der er skoletrætte og helt umotiverede i forhold til traditionel skole og uddannelse, kan finde ny motivation, hvis de kommer i en helt anden kontekst.

Det sker for eksempel, når elever, som ikke har kunnet finde drivkraften til at gå i seng om aftenen i nogenlunde 'normal' tid for at kunne komme op

om morgenen, og som måske ryger hash hver dag og sidder derhjemme og 'stener' foran computeren, pludselig finder gnisten, når de kommer med i en engagerende opgave eller i et projekt på et produktionsskoleværksted.

Det hænger både sammen med, hvad fællesskabet er bygget op omkring, og om opgavens karakter er interessant for den unge. Det har også betydning, om læreren og de andre elever kan give inspiration og gejst videre gennem deres eget eksempel. Det har betydning for den enkelte elevs motivation, om skolen evner at opbygge kultur og ritualer, der kan kitte fællesskabet sammen, og om eleverne oplever, at netop deres indsats er vigtig for de andre elever og for det fælles produkt.

(1) Anvendelse og nytteorientering

Den ene dimension i den lodrette akse lægger vægt på, om læringen 'kan bruges til noget'. I en traditionel skolekontekst betyder det, at det kan være motiverende for eleven, hvis uddannelsen kan bruges til et godt job på arbejdsmarkedet bagefter. Det kan være motiverende for eleverne at vide, at deres læring kan bruges bagefter; at eleverne oplever, at deres læring er relevant.

På produktionsskolen sker det derudover også, når eleverne indgår på værksteder i fag, der direkte

sigter mod tilsvarende erhvervsuddannelser eller jobfunktioner på arbejdsmarkedet. Det kan være vældig motiverende, når man oplever og udfører dele af de fag, som man har udsigt til at gå direkte videre med efter skolen.

En særlig dimension er, når produktionsskolen indgår i partnerskaber med virksomheder, institutioner eller civilsamfund uden for skolen, så eleverne direkte kommer i kontakt med 'det virkelige liv'. Det er motiverende at mærke faget 1:1 ude i virkeligheden, hvor det foregår. Og det er motiverende at få anerkendelse fra fagets udøvere, kunder eller samarbejdspartnere uden for skolens rammer samtidig med, at det også er en vigtig drivkraft at få et netværk, der måske øger sandsynligheden for, at den unge kan komme videre i for eksempel en læreplads.

(2) Mening, dannelse og kritisk refleksion

Anden dimension i den lodrette akse er mere almen dannende, hvor uddannelsen sigter mod at påvirke den unges identitetsdannelse – hvem hun er og hvordan hun skal leve sit liv. Her er det vigtigt for motivationen, at eleverne oplever, at de får mulighed for at udvikle deres dømmekraft og kreativitet, og at de oplever succes med at løse opgaver selv.

På produktionsskolen er det et vigtigt element, når elever, der kan have oplevet nederlag i tidligere skoler og eventuelt på en afbrudt ungdomsuddannelse, skal finde lysten og troen på, at de faktisk kan noget og har mulighed for at lære nyt og klare nye udfordringer. Her er elevernes deltagelse i kreative udviklingsprocesser vigtig.

Hvad betyder det for produktionsskolerne?

De fire dimensioner i motivationsmodellen skal ses i et samspil. Derfor er det vigtigt for produktionsskolerne at skabe nogle faglige miljøer omkring de enkelte værksteder, der både kan tage afsæt i den enkelte unges forudsætninger og interesser og samtidig kan skabe et stærkt socialt fællesskab omkring fælles opgaver og

udfordringer (den vandrette akse). Og disse opgaver skal både være nyttige og pege fremad mod videre uddannelses- og jobmuligheder for de unge og samtidig være dannende, så de unge udfordres på deres dømmekraft og kreativitet (den lodrette akse).

Derfor er det gode produktionsskoleværksted heller ikke blot en slags alternativ skoleklasse, hvor man lærer via praktisk arbejde i stedet for via bøger, snak i grupper og tavle-undervisning som i traditionelle skoler. Og produktionsskolen er ikke kun praktisk træning og disciplinering af den unge, hvor hun skal lære at stå tidligt op om morgenen, at 'få hænderne op af lommen', at kunne modtage beskeder og anvisninger, så hun senere er i stand til at indrette sig på kravene og den stramme struktur i en ungdomsuddannelse eller på en arbejdsplads.

Et produktionsskoleværksted er meget mere end det. I det gode produktionsskoleværksted spiller mange elementer sammen: Produktionen er med til at træne eleverne i den nødvendige (selv-)disciplin og udholdenhed. Samtidig er det også et praksisfællesskab, hvor der på samme tid både tænkes i den enkeltes udviklingsniveau- og potentialer, tilbydes et inspirerende ungefællesskab som rammen om et dannende ungdomsliv, tilbydes meningsfulde opgaver og anerkendelse fra det omgivende samfund, og et sted hvor den unge er med i dannende, innovative og kreative processer i forbindelse med produktionen.

Læring i praksisfællesskaber

Læring i praksisfællesskaber med produktion som omdrejningspunkt, som den blandt andet er tilrettelagt på produktionsskolerne, er nødvendig for at give unge på kanten muligheder for at bruge deres ressourcer og styrke deres personlige, sociale, almene og faglige kompetencer.

Produktionsskolerne er et alternativ til de unge, som ikke har gennemført en ungdomsuddannelse, og som ikke umiddelbart har forudsætninger for at påbegynde en ungdomsuddannelse. Produktionsskolen har til formål med udgangspunkt i det praktiske arbejde på værkstedet at styrke de unges

personlige, sociale og faglige kompetencer med henblik på videre uddannelse eller beskæftigelse. Produktionsskolerne er imidlertid stadig i 2016 en undtagelse fra det 'rigtige' uddannelsessystem. Eleverne skal kvalificere sig negativt til at gå på en produktionsskole ved at være unge, der *„ikke har gennemført en ungdomsuddannelse, og som ikke umiddelbart har forudsætninger for at påbegynde en sådan uddannelse“ (Lov om Produktionsskoler)*. Produktionsskolen er endnu ikke en selvstændig uddannelsesvej for elever, der har behov for en alternativ og mere praktisk vej til uddannelse.

Produktionsskolerne er tilrettelagt efter tanker omkring **læring i praksisfællesskaber**. Teorier

om læring i praksisfællesskaber er blandt andet opstået som en kritik af den traditionelle forståelse af læring, som har sat læring lig undervisning og har opfattet læring som noget, der hovedsageligt forgår i uddannelsesinstitutionens undervisningslokale.

I modsætning hertil omhandler teorier om læring i praksisfællesskaber, at læring foregår i kraft af den enkeltes konkrete deltagelse i samfundsmæs-

sig praksis. Læring går ikke blot ud på, at personen bliver dygtigere i læringssituationen, men læringen rækker ud over skolen og skal kunne bruges i andre situationer, som han deltager i på andre tider og steder. Wenger har udformet en teori om læring som social praksis, der skal „*integrere de komponenter, der er nødvendige for at karakterisere social deltagelse som en lærings- og erkendelsesproces*“ (Wenger, 2004). Se figur 6.

Læring som social praksis

Figur 6. Inspireret af Wenger, 2004

De fire komponenter er (*i vores oversættelse*):

1. **Mening:** Vi skal opleve vores liv og verden – og vores deltagelse i praksis – som meningsfuld.
2. **Praksis:** Ressourcer, rammer og perspektiver skal understøtte, at vi handler og udretter noget.
3. **Fællesskab:** Vi skal indgå i sociale sammenhænge, hvor vores handlinger tillægges værdi, og vores deltagelse anerkendes som nyttig og vigtig.
4. **Identitet:** Vi skal opleve, at læringen ændrer, hvem vi er, og at vores deltagelse i praksisfællesskabet støtter os i at blive dannet som personligheder (*Wenger, 2004*).

De fire komponenter er gensidigt forbundne: Det er deltagelse i fællesskabet og i den fælles praksis, som skaber mening og identitet for den enkelte deltager. Den enkeltes læring forudsætter derfor aktivitet og deltagelse, som omsættes i erfaring og udvikling.

Praksisfællesskaber er en integreret del af vores dagligdag. Vi har alle et tilhørsforhold til praksisfællesskaber: Hjemme, på arbejde, i skolen, i forbindelse med fritidsinteresser. Vi kan på samme tidspunkt være en del af mange forskellige praksisfællesskaber. Og de praksisfællesskaber, vi tilhører, skifter i løbet af livet.

En produktionsskole etablerer et praksisfællesskab med og omkring de unge. Ved at være bevidste om elementerne i læring kan skolerne sikre, at de etablerede praksisfællesskaber understøtter elevernes behov for læring på en mere omfattende og alsidig måde end traditionelle skolers mere endimensionelle og 'sæde til røv'-agtige praksisfællesskaber.

I et praksisfællesskab er læring ikke en adskilt ting i et særligt undervisningslokale. Man lærer i og af praksis.

I det følgende vil vi se nærmere på, hvordan teorier om læring i praksisfællesskaber har konkret betydning for læringen på produktionsskolerne. Vi har valgt at fokusere på fire centrale aspekter, som er vigtige i forhold til at omsætte Wengers model til produktionsskolernes praksis:

- * Produktionen: Det fælles mål
- * De unges fællesskab
- * Lærerens funktion som den voksne: Rollemodel og sjakbajs
- * Den unges vej og rolle i praksisfællesskabet

Produktionen: Det fælles mål

Det fælles arbejde – produktionen – er det kit, som binder praksisfællesskabet på produktions-skolen (og i arbejdslivet generelt) sammen. Her sammenflettes elementerne praksis, fællesskab, mening for den enkelte og bidrag til identitetsdan-nelsen. Teorier om læring i praksisfællesskaber fortæller os, at læring ikke er en isoleret hændelse i et særligt undervisningslokale, men indgår orga-nisk i de sammenhænge, vi indgår i.

På produktionsskolerne kan det pædagogiske begreb om **fælles tredje** bidrage til yderligere at præcisere indholdet i praksisfællesskaberne (*Hen-riksen & Magnussen, 2001; Clemen & Henriksen (red.), 2014*).

Først og fremmest har produktionsskoleværkste-det et mål i form af produktion, der ligger udover at give de enkelte deltagere viden gennem under-visning. Produktionsskoleværkstedet producerer produkter, tjenesteydelser, begivenheder eller andet. Så succeskriteriet er ikke alene, hvor godt den enkelte produktionsskoleelev klarer sig igennem, som det er i mere traditionelle skoleformer. Det er også et vigtigt succeskriterie, at produktet kan bruges til noget.

Det fælles tredje opstår, når læreren og den unge mødes omkring en fælles produktion, aktivitet eller projekt, der bliver til et mål i sig selv. Fælles tredje er, når lærer og elever sammen flytter sig ef-ter et fælles mål og foretager handlinger, der sigter længere end deltagernes eget umiddelbare udbytte. Når der arbejdes efter et fælles mål i produktio-nen, får de unge et ansvar, der ligger udover ansva-ret for deres eget liv og deres egen uddannelse. De unge oplever, at deres indsats betyder noget, og at de vil blive savnet, hvis de ikke er der. Og fremfor alt bliver de unge motiveret gennem at opleve glæ-den ved et stykke veludført arbejde, som andre har brug for.

Når der arbejdes med et fælles tredje, er det fæl-les mål i centrum, og lærerens pædagogiske mål i arbejdet med den unge bliver sekundært. Det interessante er, at netop fordi den fælles energi er fokuseret mod det fælles mål, så er muligheden større for, at de sekundære pædagogiske udvik-lingsmål, som den enkelte unge kan have for sit eget liv, kan blive opfyldt.

På den måde bliver produktionen på værkstedet et mere omfattende og indgribende begreb end alene at være et synonym for praktisk læring i et værk-sted.

I denne forståelse af begrebet fælles tredje er det en forudsætning, at alle involverede er engagerede og har noget på spil i aktiviteten. Derfor er der også forskel på almindelig praktisk træning og øvelsesopgaver og fælles tredje opgaver.

Øvelsesopgaven er iscenesat af læreren for at fremme den unges læring, for eksempel for at styrke den unges selvtillid eller motivation til at kaste sig ud i større opgaver. Øvelsesopgaven er altså sat i spil med entydige pædagogiske mål om at træne den unges færdigheder.

Fælles tredje aktiviteter bliver sat i gang, fordi sagen – det fælles produkt, aktivitet eller projekt – er vigtig. Både lærer og elever er interesserede i at nå målet, alle har noget på spil og kan miste noget, og alle har noget at vinde.

Derfor er partnerskaber med virksomheder, institutioner og civilsamfund vigtige, fordi de giver de unge muligheder for at overskride skolens egne rammer og deltage i nye praksisfællesskaber, hvor eleverne oplever, at de gør en forskel for nogen eller noget. Et partnerskab er en tydelig markør for nytten af produktionen: Partneren regner med eleven, læreren og produktionsskolen, og det fælles produkt, aktivitet eller projekt tager udgangspunkt i et behov, der er noget andet og mere end

behovet for uddannelse eller behovet for socialisering.

Partnerskabet bygger på en idé om at producere eller skabe noget, der har betydning for andre. Pædagogiske aktiviteter og traditionel undervisning kan være med til at skabe kontakt mellem læreren og den unge eller til at indlære meget specifikke færdigheder. Men det er ikke nok. Hvis de unge skal anerkendes og overvinde risikoen for at blive marginaliseret og yderligere udsat, er der brug for en mere forpligtende produktion, der har ambitioner om at ville måles på sin evne til at producere produkter, afvikle events osv.

De unges fællesskab

En vigtig side ved praksisfællesskaberne på produktionsskolerne er at skabe rammer for, at de unge kan udbygge deres sociale netværk til jævnaldrende. Unges fællesskab er vigtigt for den enkeltes identitetsarbejde.

Nogle unge har brug for støtte til at kunne indgå i sociale fællesskaber med andre unge, fordi de ikke har fået disse kompetencer med sig fra deres opvækst. Derfor er det vigtigt, at produktionsskolen er opmærksom på disse unges mangelfulde relationskompetencer. Her spiller de andre unge på værkstedet og skolen en vigtig rolle. Udvikling af

relationskompetencer kan kun ske i samspil med andre, hvor den enkelte ung kan hjælpes til at tolke de andre unges adfærd og samtidig støttes i at se på egen adfærd. Derfor er det en del af praksisfællesskabet på produktionsskoleværkstedet at opbygge et stærkt socialt fællesskab, som alle de unge kan indgå i.

En ung, som har svært ved at indgå i sociale fællesskaber med andre, skal støttes i at få gentagne positive oplevelser og stabiliserende erfaringer med at være en betydningsfuld del af et fællesskab. Fællesskabet fungerer som en slags øvebane for

sociale interaktioner og som en base, den unge kan vende tilbage til og spejle sig i med de erfaringer, han har gjort sig. Samtidig kan praksisfællesskabet reducere de unges ensomhedsfølelse, fordi de er en del af et ungefællesskab. Dette ungefællesskab kan ikke erstattes af professionelle voksne, uanset hvor dygtige og kompetente disse voksne er. Men de professionelle voksne kan være rammesættere for fællesskabet og indgå i samspil med ungefællesskabet i produktionen.

I fællesskabet lærer den unge at indgå i og afstemme relationer til andre. Hvordan engagerer man

sig? Hvad fremmer og hvad hæmmer engagementet? Hvor kan man udvikle indbyrdes relationer? Hvordan kan man indbyrdes afklare, hvem der er hvem, hvem der er god til hvad, hvem der ved hvad, hvem der er let eller vanskelig at omgås?

Produktionsskolerne sikrer en god ramme for udvikling af netop disse ungefællesskaber – både på værkstedet og i arbejdsfællesskabet mellem eleverne. Og partnerskaberne kan være med til at udvide disse rammer, for eksempel ved at de unge indgår i arbejdsfællesskaber med andre unge, der arbejder som lærlinge hos partneren eller unge, der træner i den lokale fodboldklub.

De unge, der har vanskeligt ved at indgå i sociale fællesskaber, har også brug for at blive støttet i at deltage i fællesskaber i fritiden, fordi det også kan være med til at styrke deres sociale kompetencer. Partnerskaber, der arbejder målrettet med civilsamfundet, for eksempel en lokal fodboldklub eller et lokalt boligområde, kan således medvirke til, at de unge møder og får muligheden for – med produktionsskolen som afsæt – at træde de første skridt ind i en mere selvorganiseret ungdoms- og fritidsverden. Og erfaringerne herfra vil igen styrke de unges kompetencer i forhold til for eksempel at kunne gå videre i uddannelse og arbejde – og under alle omstændigheder styrke deres muligheder for at få et kvalificeret ungdomsliv.

Læreren som den voksne: Rollemodel og sjakbajs

Læreren spiller en vigtig rolle i at støtte opbygningen af et fællesskab blandt de unge på værkstedet og i at støtte den enkeltes tillid til sig selv og andre. Læreren har ansvaret for at skabe gode rammer, så den enkelte ung kan opleve sig så tryk i hverdagen, at han får mod på at rykke ved sine egne grænser, i forhold til både det sociale og i forhold til hvilke opgaver, han tør påtage sig. Den unge skal støttes i at finde tryk gennem forudsigelighed i den måde, læreren handler og kommunikerer på.

Opgaven for læreren bliver derfor at skabe et læringsmiljø og et praksisfællesskab, der er bevidst både om elementerne i den fælles kultur og om den enkelte elev og hans muligheder for at finde en plads i fællesskabet. For at det kan lade sig gøre, er det vigtigt, at læreren på samme tid kan håndtere forskellige roller.

Læreren er først og fremmest sjakbajs, formand og mester på værkstedet. Det er læreren, der tilrettelægger produktionen og har ansvaret for, at eleverne indgår i planlægning, udførelse, evaluering og justering af opgaverne på en måde, der svarer til den enkeltes kompetencer og udviklingspotentialer.

Men lærerens funktion som sjakbajs går videre end til alene at have overblik over produktionen og tilrettelæggelse af arbejdet og elevernes faglige oplæring. Læreren har også ansvar for at give de unge nye oplevelser af verden og især give dem nye oplevelser af de mennesker, de møder i verden. Det handler i høj grad om at give den enkelte ung mulighed for at være i situationer, hvor han kan opleve, hvordan man gør, og hvordan man skal agere, så den unge får arbejdet med den helt grundlæggende tillid til andre mennesker.

Det stiller en række krav til læreren:

- * Læreren skal være **faglig vejleder** for den unge og kunne give kvalificeret faglig støtte til at løse de enkelte arbejdsopgaver.
- * Læreren skal i samarbejde med eleverne kunne etablere en **overskuelig struktur** på værkstedet. Struktur i denne forbindelse er, at der er klare og gennemskuelige rytmer for arbejdsdagen og arbejdsugen, at rammerne og normer for arbejdet og 'god stil' er kendte og giver forudsigelighed og dermed tryghed for den enkelte ung.
- * Læreren skal **kunne tilrettelægge arbejdet med klare og meningsfulde opgaver**, som modsvarer den enkelte elevs kompetencer til at kunne påtage sig ansvaret for udførelsen, og som samtidig hjælper ham med at kunne tage nye skridt i sin udvikling. Det betyder, at læreren

skal hjælpe den enkelte til at finde sine styrker og udviklingspotentialer – og sin særlige plads i den fælles gruppe og den fælles opgave. Læreren skal sammen med eleven finde elevens nærmeste udviklingszone og hjælpe med at opstille mål, som præcis vil støtte den enkelte i at komme videre og tage næste skridt i sin udvikling.

- * Læreren skal **optræde entydigt og forståeligt**, så den unge ikke er i tvivl om, hvad han mener. Det kræver, at læreren er klar på sine egne værdier og sit sprog. Den unge skal ikke bruge unødigt energi på at fortolke og være usikker på læreren, og på hvad der eventuelt kunne være de underforståede budskaber. Det betyder, at læreren skal snakke 'lige ud' og undgå flertydig ironi i forhold til de unge, hvis sproglige og kognitive udviklingsniveau gør, at de har svært ved at forstå indforståede, dobbelttydige ironiske kommentarer.
- * Læreren skal **være forudsigelig og troværdig**, så eleven lærer, at han kan stole på andre mennesker, herunder voksne. Det betyder, at læreren ikke fremsætter tomme løfter eller trusler. Det betyder også, at læreren har en nogenlunde stabil fremtræden og ikke ligger under for store skift i humør og attitude for eksempel på grund af personlige problemer.
- * Læreren skal være en **personlig rollemodel** for den unge. Det betyder, at læreren skal være personlig og give noget af sig selv i relationen

med den unge, så den unge kan bruge læreren som en rollemodel i forhold til at tackle hverdagens og livets udfordringer. Samtidig skal læreren kunne trække grænsen ved det strengt private. Det kan være i orden at tale med eleverne om sin gamle bil, der er brudt sammen, men ikke om sine problemer i ægteskabet.

- * Læreren skal være **en stabil voksenkontakt** for den unge. Det betyder at læreren, på trods af eventuelle konflikter og afvisninger fra den unges side igen og igen byder sig til som en voksen, der vil kontakten og samarbejdet med den unge (selvfølgelig under hensyntagen til skolens almindelige regler og eventuelle sanktionspolitik). Læreren skal sige sin mening og gå ind i konflikter, når det er nødvendigt. Læreren må ikke bære nag, men skal give den unge chancen for at komme videre i den fælles relation og arbejdet på værkstedet. For unge, der har mange dårlige erfaringer med brudte relationer til voksne, er det vigtigt at opleve, at det er muligt at bevare kontakt og ligeværdig dialog med en voksen på trods af udfordringer og bump på vejen i hverdagen.
- * Læreren skal være **bølgebryder og ambassadør** for de unge, når produktionsskoleværkstedet går ud i verden og opbygger partnerskaber blandt virksomheder, institutioner og civilsamfund, der kan give de unge anerkendelse og social integration udover skolens egne sammenhænge.

Den unges vej og rolle i praksisfællesskabet

De nye elever er fra starten rigtige medlemmer af arbejdsfællesskabet, selvom de endnu ikke er erfarne og med i kernen af arbejdsfællesskabet. I teorier om læring i praksisfællesskaber bruges begrebet **legitim perifer deltagelse**, om den proces, hvor den enkelte bliver en del af praksisfællesskabet. Begrebet analyserer relationen mellem den nye og de mere erfarne i praksisfællesskabet (*Lave og Wenger, 2003*).

Når en ny elev kommer ind i praksisfællesskabet på en produktionsskole, er han fra starten mere end blot en iagttager af det arbejde, der udføres i fællesskabet. Han er deltager. Det perifere fortæller, at han måske starter i et hjørne af fællesskabet, men begrebet handler også om, at han kan bevæge sig længere ind – og omkring – i praksisfællesskabet. Så uanset hvor ny og uerfaren eleven er, er han en del af fællesskabet, som netop rummer deltagere med både meget og lidt erfaring og deltagere med forskellige roller og opgaver, som kan skifte undervejs.

Legitim periferitet gør, at den nye elev lidt efter lidt får en fornemmelse af fællesskabets praksis: Hvad gør personerne i praksisfællesskabet; hvordan er hverdagslivet; hvordan omgås man per-

soner uden for praksisfællesskabet; hvad gør de andre nye, og hvad skal der til, for at blive et fuldgældigt medlem af praksisfællesskabet? I praksisfællesskabet kan den nye elev få rollemodeller og forbilleder i form af de mere erfarne elever og læreren.

Den legitimt perifere deltager lærer praksis at kende gennem at få forskellige roller og funktioner i arbejdsdelingen, skiftende relationer til andre enkeltpersoner og sociale fællesskaber. Den nye elev vil typisk få tildelt mindre intense, mindre udviklede og mindre vigtige opgaver, før han deltager i de mest centrale dele af den fælles praksis. Den nye elev kan modtage instruktion, men det er typisk som en del af praksis – ikke som undervisning udenfor og adskilt fra praksis. Lærere og mere erfarne elever og lærlinge kan have stor betydning for den nye elev, men stor betydning netop fordi de også er deltagere i det samme praksisfællesskab.

Gennem sin legitime perifere deltagelse i praksisfællesskabet bliver den nye elev introduceret til – og er samtidig med til at skabe og udvikle – den fælles kultur og identitet for fællesskabet: Hvad er god stil og normerne i vores fællesskab; hvordan taler vi til hinanden; hvad bør man gøre; hvad kan man gøre; hvad skal man gøre; hvad har vi af fælles symboler; hvad er vores historie, og hvilke begivenheder bliver efterhånden en del af den fælles

historie om vores fællesskab; hvilke rutiner har vi, hvilke bevarer vi, og hvilke bryder vi?

Den enkelte elev flytter position i fællesskabet, efterhånden som han bliver mere erfaren. Når læreren og eleverne begiver sig ud i nye produktioner og partnerskaber, er en del af målsætningen hele tiden at udvikle nye ledere og kulturbærere, der tager ansvaret for mindre eller større områder. Derfor vil den enkelte elevs position også skifte over tid. Det forudsætter imidlertid, at der udvikles fleksible rammer, hvor eleven – med den fornødne støtte – kan indtage forskellige funktioner og mindre eller mere omfattende roller i produktionen. I den forbindelse er synlighed omkring produktionsrammer og problemer vigtig. Det betyder, at lærer, elev og eventuelle partnere kan skifte position og indtage ledende roller og få ansvarsopgaver efter personlige behov, personlige kompetencer og de krav, som den fælles produktion stiller til gruppen og den enkelte.

Produktionsskolerne skifter elever løbende. Det betyder, at værkstedets fortællinger bliver vigtige. Både de fortællinger, der skal overleveres for at fastholde værkstedets særlige profil og identitet, og de historier, som hver ny gruppe elever selv skal være med til at formulere.

I Partnerskabsprojektet 2014-2016 deltog over 100 elever fra de fire produktionsskoler i Folkemødet på Bornholm i 2016 og var med til at arrangere 17 events i deres eget selvbyggede hus af paller. Og netop de unges fortællinger på disse events – overfor publikum og inviterede gæster fra politik og organisationer – var i høj grad med til at styrke de unge i de fælles fortællinger om netop deres værksted og partnerskab. *Se billedreportage midt i bogen.*

Et praksisfællesskab omfatter både det, der bliver sagt, og det udtalte (det tavse). Det omfatter sprog, redskaber, dokumenter, billeder, symboler, veldefinerede roller og procedurer, som forskellige praksisser formulerer sig om til en række forskellige formål. Men det omfatter også alle de udtalte relationer, tavse konventioner, subtile ledetråde, ikke-udtrykte tommelfingerregler, genkendelige intuitive forståelser, grundlæggende antagelser og fælles verdensbilleder. De fleste af disse bliver måske aldrig formuleret, men er alligevel klare tegn på medlemskab i et praksisfællesskab og afgørende for, at praksisfællesskabet skal lykkes (*Wenger, 2004*).

Grænsefællesskaber og partnerskaber

En vigtig side ved produktionsskolernes praksisfællesskaber er at arbejde målrettet med at udvikle grænsefællesskaber til 'verden udenfor' skolen, for at styrke de unges netværk og mulighed for at koble sig på praksisfællesskaber i den øvrige verden.

Der er et hul i det etablerede uddannelsessystem i forhold at hjælpe de unge på kanten i gang med arbejde eller uddannelse. Erhvervsuddannelserne kan ikke umiddelbart rumme disse unge. Produktionsskolerne kan og har en lang erfaring med at etablere meningsfulde praksisfællesskaber omkring de unge på de enkelte værksteder. Imidlertid er der behov for, at produktionsskolerne hele tiden udbygger rammerne for deres produktion og praksisfællesskaber, så de unge lærer at færdes på forskellige arenaer. Det er for eksempel, når en produktionsskole samarbejder udadtil med virksomheder, institutioner og civilsamfund.

Partnerskaber giver de unge nye trædesten på deres vej mod en ungdomsuddannelse eller et job.

Partnerskaber bygger på teorier om grænsefællesskaber. Et **grænsefællesskab** er et „praksisfællesskab, der overlapper to eller flere praksis-

fællesskaber og dermed skaber nye forbindelse og samarbejdsmuligheder mellem de involverede praksisfællesskaber. Et grænsefællesskab udgør en kollektiv måde at skabe forbindelser, som adskiller sig fra de mere udbredte individualiserede former, hvor det er op til den enkelte unge at [gå] på tværs af modsætningsfyldte fællesskaber og sammenhænge. (...) grænsefællesskaber kan opbygges omkring engagement om noget fælles, der muliggør at meget forskellige parter, herunder marginaliserede unge, er velkomne og derfor kan bidrage samfundsmæssigt produktivt“ (Mørck, 2007).

Partnerskaber er grænsefællesskaber – det vil sige et praksisfællesskab mellem et helt (eller store dele af) et værksted på skolen, med lærer og elever og en partner udefra. Der er på den måde fortsat tale om produktionsskoleundervisning og ikke individuel praktik. En individuel praktik kan eventuelt være en fortsættelse af det fælles partnerskab.

Idéen med den kollektive form for partnerskab – grænsefællesskabet – er at sikre en ekstra platform for de unge i deres gradvise dannelse og tilnærmelse til at kunne klare sig selv i uddannelse og job.

Hvad er partnerskaber?

Partnerskaber er, i denne sammenhæng, når den fælles ramme i produktionsskolen bruges som afsæt for, at elever og lærere i fællesskab får erfaringer, anerkendelse og viden fra 'verden udenfor' skolen, som giver den enkelte elev troen på, at han senere kan klare sig på egen hånd.

Det handler i høj grad om at skabe nye rammer for, at de unge kan få succesoplevelser. Og det er vigtigt, at disse rammer skabes i tæt samarbejde med virksomheder, institutioner og lokalmiljøer, fordi læringen på den måde kan tage afsæt i en given konkret og lokal praksis som supplement til en mere lukket og beskyttet praksis på skolens egne værksteder. I et partnerskab går produktionsskolerne 'ud i samfundet' og etablerer produktion og værksteder sammen med samfundets andre aktører. Gennem et partnerskab kan de unge opbygge et bredt net af kontakter til lokale firmaer, arbejdspladser, frivillige organisationer m.m. De kan få erfaringer og blive modnet, samtidig med at de får den anerkendelse fra andre, som er første forudsætning for at opbygge troen på, at de godt kan på egen hånd. De unge har brug for at opleve respekt fra det omgivende samfund og har brug for at mærke, at deres indsats gør en forskel for andre.

Hvad er et partnerskab?

Et partnerskab er, når et helt produktionsskoleværksted med 10-20 elever og 1-2 lærere rykker sammen 'ud i verden' og samarbejder om et produkt, en tjenesteydelse eller en begivenhed med en privat virksomhed, en offentlig institution eller en aktør fra civilsamfundet, for eksempel en idrætsforening. Her kan eleverne lære om arbejdspladskultur, disciplin, kommunikation og samarbejde – og stadig have et sikkerhedsnet i form af produktionsskolelæreren og den øvrige elevgruppe. I et partnerskab er produktionsskolen fortsat ansvarlig for tilrettelæggelse og afvikling af elevernes undervisning, men alle parter har et ejerskab til de fælles aktiviteter og produktioner. Arbejdet i et partnerskab er afstemt, så det tilgodeser både elevernes og partnernes behov.

Når skolen etablerer partnerskaber, hvor en gruppe elever sammen med deres lærer(e) indgår i forskellige former for produktion og praksis i samarbejde med virksomheder og civilsamfund, får de unge både øget selvtilid og anerkendelse, et langt større netværk ud i det 'normale' samfund, og samtidig har de hele tiden produktionsskolens professionelle læringsmiljø i ryggen og som støtte, når deres livssituation ind i mellem bliver for svær og uoverskuelig.

Hvorfor partnerskaber?

Nogle unge har livslang erfaring med ikke at kunne få adgang til sociale fællesskaber på lige fod med andre jævnaldrende. Disse unge føler sig ofte marginaliserede og i en fastlåst position – de befinder sig på kanten. Derfor kan de også mangle de fornødne kompetencer til at indgå i sociale fællesskaber med jævnaldrende. Og når man er udenfor, mister man adgangen til at opøve disse sociale kompetencer.

Mange af disse unge har uden held brugt mange kræfter og energi på at prøve at blive integreret i ungemiljøer i skolen, i fritidsaktiviteter og i vennemiljøer. Mange er derfor som udgangspunkt opgivende og tror ikke på, at det kan lade sig gøre. I stedet er de modtagelige for at blive inviteret ind i de miljøer, der tilsyneladende kan rumme dem – miljøer, der kan befinde sig på kanten og være præget af kriminalitet, misbrug og isolation fra det øvrige samfund.

Når en ung kommer ind på en produktionsskole med en meget introvert og/eller negativ udstråling og manglende tro på, at noget kan lykkes for ham, kan der være en tilbøjelighed til, at skolen og læreren vil skærme ham fra nye nederlag, og derfor fastholder ham i produktionsskolens egne værksteder.

Men hvis den unge skal få mulighed for at opbygge erfaringer og kompetencer, der efterhånden gør det muligt for ham at få positive erfaringer med at indgå i nye miljøer, herunder skoler, på arbejdspladser og i nye vennegrupper, er det imidlertid vigtigt gennem små skridt at forberede og træne ham i at møde nye fællesskaber. Det sker for eksempel, når et produktionsskoleværksted, med elevgruppen og læreren som en tryk base, samlet begiver sig ud og løser opgaver sammen med partnere uden for skolens domæne.

Praksisfællesskabet på produktionsskolen – at eleverne indgår i et arbejdsfællesskab omkring en fælles produktion – får en ekstra dimension, når der også tilføjes forventninger udefra. Det gælder for eksempel, når de unge indgår i et stort byggeri på en byggeplads sammen med entreprenører og håndværksfirmaer, når de unge serverer mad ud af huset eller i en offentlig café, når produktionsskoleelever underviser børn i en skole eller tilrettelægger aktiviteter for foreningsløse børn i et boligområde, for børn i en daginstitution eller for ældre på et ældrecenter.

Set fra den enkelte produktionsskoleelevs perspektiv er udbyttet af partnerskaber blandt andet:

- * Den unge får, med sit praksisfællesskab på produktionsskolen som base, mulighed for at blive del af et nyt fællesskab med andre 'ude i samfundet'.
- * Den unge får mulighed for en ny position og et nyt omdømme og nye fortællinger om sig selv som en del af de nye praksisfællesskaber; for eksempel når han går rundt på den samme byggeplads som uddannede håndværkere og lærlinge, eller når han forbereder mad sammen med forældre i en lokal fodboldklub.
- * Den unge får et bidrag til at blive afklaret omkring, hvad han skal videre frem; for eksempel når han gennem mødet med børn i en daginstitution finder ud af, om pædagogik og børn i virkeligheden er noget for ham.
- * Den unge får en følelse af nødvendighed – at der er brug for ham.
- * Den unge får direkte respons gennem at indgå i en produktion med en klar deadline og møde kunderne direkte.

Opsummering: De unges læring

I dette kapitel har vi beskrevet læring i praksisfællesskaber, som den praktiseres på produktionskolerne, med afsæt i teorier omkring læring og motivation. Vi har gennemgået de elementer i praksislæringen, som er vigtige at holde sig for øje i den daglige praksis på produktionsskolerne. Praksislæring er nemlig andet og mere end blot undervisning med et praktisk islæt på et værksted.

I praksislæringen lægges der vægt på samspillet mellem indholdet (selve produktionen), fællesskabet, identitetsdannelsen – og på, at det skal give mening for den enkelte.

Partnerskaber mellem produktionsskoler og private virksomheder, offentlige institutioner eller aktører i civilsamfundet giver praksisfællesskaberne på produktionsskolerne en ekstra dimension: Eleverne oplever at blive regnet som vigtige aktører i samarbejdet med partneren og dermed også at blive anerkendt som ligeværdige medborgere, hvis indsats gør en forskel.

Evalueringen af Partnerskabsprojektet 2014-2016 peger på, at nogle af de vigtigste betydninger ved partnerskaber er:

- * at 'rykke ud' og etablere forskellige forbindelser til 'den virkelige verden'
- * faglærerens og vejlederens roller og placeringer
- * virksomhederne og andre ansatte aktører i partnerskabet
- * hvor lang tid partnerskabsforløbet varer for den enkelte elev
- * hvordan elevgruppen er sammensat, og hvordan elever udvælges til – og falder fra – partnerskaber (Mørck m.fl. 2016).

I næste kapitel vil vi folde arbejdet med partnerskaber ud, beskrive vores erfaringer og give gode råd til andre, der vil arbejde mere systematisk med udvikling af partnerskaber.

Sinitta, 20 år
**Jeg har det bedst med
at bruge mine hænder**

Jeg er på *CaféTeket*, som ligger på Esbjerg Hovedbibliotek. Her har jeg været i fem måneder nu. Jeg kom på Esbjerg Forberedende Erhvervsskole for to år siden.

Før jeg startede på produktionsskole, gik jeg på en special-efterskole for ordblinde, hvor jeg tog 10. klasse – to gange. Folkeskolen havde været svær for mig, fordi jeg er ordblind, men jeg var glad for efterskolen. Der var nogle gode lærere, og jeg fik lov

til at prøve forskellige ting: bygge og anlæg – og så køkkenet.

Bagefter vidste jeg ikke, hvad jeg skulle, så min vejleder foreslog mig at komme på produktionsskole. Jeg tænkte, at det ville være spændende, for dengang var jeg ikke så åben. Jeg startede i køkkenet, og det var godt, for på efterskolen var jeg jo vant til at være i køkkenet også. Jeg har altid været glad for at lave mad.

Ingen drilleri

Det var godt, men også lidt mærkeligt at starte, for jeg kendte ikke nogen og var ret genert. Men fordi man gik sammen med folk hele tiden, blev man ikke drillet eller smidt over i et hjørne.

I starten var det bare en almindelig café hernede, og det var lidt kedeligt, for vi serverede mest færdige ting. Nu laver vi det hele selv, og det er meget bedre. Så sidder man ikke bare på trappen og keder sig.

Lærerne er rigtig gode. De viser tingene først, og så får man selv lov til at prøve tingene bagefter. Det synes jeg er rigtig godt – i stedet for at man skal sidde og læse en bog først, inden man får lov til at komme ud og prøve det.

Vi er jo en rigtig café, og det er meget dejligt, for så kan man se, hvordan virkeligheden er. Og så ved man, hvordan den er, når man er færdig. Så det er noget, jeg kan bruge i fremtiden.

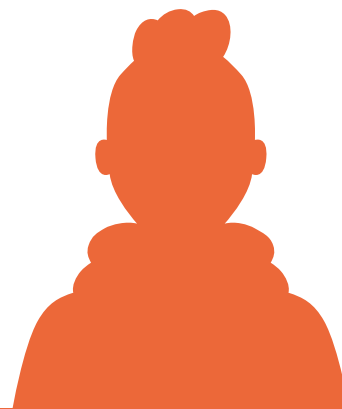
Det med kunderne er nok det, jeg har det sværest med. Men det er jo nødt til at komme sådan hen ad vejen ... Lige som alt det andet jeg har haft bøv

med, som jeg så kan i dag. Så der er jo sket et eller andet med mig.

Da jeg startede, var jeg sådan en lille og meget genert én, der ikke troede på mig selv og var meget usikker. Sådan er jeg ikke mere. Der er bare sket noget på produktionsskolen, der har givet et ryk.

Jeg tror blandt andet, at det er på grund af lærerne. De hjælper én. De kan lide unge. Og de roser os meget. De roste i hvert fald mig og sagde, at jeg klarede det godt. Og så begyndte jeg at stole mere på mig selv.

Det betyder også noget, at der er nogen, der bliver glade, når man kommer herned om morgenen. Nogen, der snakker med én.

Et godt menneske

Jeg har fundet ud af, at jeg godt kan lave ting med mine hænder – i stedet for at sidde med alle mulige bøger. Det er ikke, fordi jeg ikke kan sidde stille – det er bare, fordi jeg ikke kan de andre ting. Og nu har jeg så fundet en anden ting, som jeg *kan* finde ud af.

Jeg er ret ordblind, men jeg er begyndt at prøve at læse opskrifter. Hvis der for eksempel er nogle ord jeg ikke kender, så spørger jeg lærerne. Jeg skal lige have dem vist et par gange, men når jeg så ser ordene flere gange, så begynder jeg at lære dem. Så faktisk lærer jeg at læse, fordi jeg laver mad.

Der er virkelig sket noget med mig: Jeg er blevet mindre genert, mere tryk, og jeg tror på, at jeg kan noget. Jeg er nærmest lavet om til et nyt menneske, kan man sige. Et godt menneske. Og det er jo noget, jeg selv har gjort.

Jeg regner med at blive uddannet som køkkenhjælper. Og nu ved jeg, jeg kommer til at lave et eller andet. At jeg ikke bare kommer til at sidde derhjemme. Det troede jeg en gang, jeg kom til, fordi folk sagde, jeg var dum ... Jeg var ordblind, og jeg havde ingen venner. Nu tror jeg på, at der er en vej frem. ■

Frederik, 18 år

Der er en lille hånd over én

Jeg har gået på *Virksomhedsskolen* (senere benævnt *Byggepladsen*, red.) i et halvt år – først på byggeriet på Det Ny Universitetshospital (DNU), og nu på byggeriet på Havnen, hvor vi bygger sammen med NCC. En af mine kammerater gik her, og fordi jeg ikke kunne finde en læreplads som smed, besluttede jeg at starte. Jeg havde søgt i lang tid uden at finde noget, så jeg skulle bare have noget at lave.

Min far er også håndværker, og jeg har aldrig villet i gymnasiet. Jeg er dårlig til at sidde stille og læse. I folkeskolen lavede jeg ikke rigtig noget, jeg var mest bare sammen med vennerne, og jeg havde svært ved at komme op om morgenen. Jeg besluttede at tage 10. klasse på en ny skole for at se, om det hjalp. Men det gjorde det ikke.

En rigtig lorteunge

På et tidspunkt var jeg en rigtig lorteunge. Jeg gik med de forkerte venner, brugte stoffer og var rigtig meget ude at skide. Jeg fik også en plet på straffeattesten og mistede mit arbejde, fordi jeg stjal fra det.

En dag kom jeg op at skændes med en af mine kammerater. Jeg blev sur over et eller andet me-gadumt og var ved at komme op og slås med ham. Og så tænkte jeg pludselig: Hvorfor er jeg sammen med de her gutter? De er jo stort set alle sammen nogle idioter.

Det var som om, jeg lige fik en åbenbaring. Det kræver jo, at man siger til dig selv: Nu har du været en lille dreng, men nu ... nu skal du ud af det dér kriminelle liv. Jeg fik hjælp af min mor og min far, men det

klikkede også bare for mig selv på et tidspunkt, og jeg spurgte mig selv, hvad fanden jeg havde gang i: „Er du dum eller hvad?“. Og så fik jeg vendt det om.

Jeg er glad for, at jeg kom ud i tide. Kæft, nogle idioter, vi var – og det er en del af de andre stadigvæk. Nogle af dem er stadig i stoffer og kriminalitet. Og de går stadig rundt og tror, at de er seje.

Nej, desværre ingen plads

Jeg ville være smed, så jeg gik på teknisk skole, men kunne ikke finde en læreplads. I den periode gik jeg bare rundt ... Jeg stod op, gik ud og søgte læreplads og gik hjem og sov igen. Man har jo ingen energi, man har ikke noget, man er stolt af, og man får bare det samme svar: „Ja ja, vi ringer om tre uger“. Og så ringer de ikke. „Hey, I glemte altså at ringe!“ ... „Nåh ja, vi kigger lige på det“. Og så venter man igen. „Vil I ikke være søde at ringe?“ ... „Nej, vi har desværre ikke nogen plads“.

Det var dødssygt. Ud at få det samme svar igen og så hjem og sove. Jeg blev sur og træt, lavede ingenting, sad bare hjemme og spillede computerspil. Jeg havde heller ingen indkomst, så der skulle ske noget. Og derfor kom jeg på Virksomhedsskolen.

Tre vækkeure

Det første stykke tid var det svært at komme op om morgenen, og min mor måtte hjælpe mig. Men det er jo ikke fedt at skulle have hjælp fra sin mor, når man er 18 år, så nu er jeg ved at lære det. Jeg prøver at gå tidligere i seng, og jeg har tre vækkeure, så jeg møder henede hver morgen, med mindre der er noget i vejen. Og det er altså nyt for mig.

Det er fedt at komme hened, skrue rør sammen, løfte ting og bruge mine kræfter ordentligt. Jeg sidder ikke ned, der sker noget hele tiden – og så kan jeg sove om natten. Før skulle jeg altid ud og køre mig selv vildt trætt, før jeg kunne sove. Nu kommer jeg hjem, spiller fodbold, spiser aftensmad – og så kan jeg sove.

Det føles som om, man er ude på en rigtig læreplads, men der er stadig en lille hånd over én – Thomas. Og det er bare dejligt. På lærepladser kan du jo for eksempel ikke være syg et par dage ... det kan man jo godt her, hvis der er noget. På den anden side: Jeg var aldrig kommet her, hvis det havde været en almindelig skole eller en produktionsskole. Men her kommer jeg ud på en rigtig byggeplads – man er ikke bare inde i en lille sikker boks.

Håndværkersprog

Der er en hård tone, og det er lidt barsk i starten, men man vænner sig hurtigt til det, og så er det kedeligt at snakke „normalt“ igen. Vi hygger os jo. Nogle af mine kammerater snakker jeg også håndværkersprog med: „Hvad så, din fede idiot, skal du med ned og have en bajer eller hvad?“. Der er en masse humor i det, vi går ikke rundt og er så seriøse. Vi kan sige, hvad der passer os. Og det kan jeg rigtig godt lide. Vi er jo nogle drengerøve i forvejen.

Det betyder jo også noget, at vi går rundt med voksne håndværkere. Godt nok kan vi sige en masse, men samtidig skal vi også være seriøse, vi kan ikke bare gå rundt og fjalle den. Reglen er, at man gerne må fyre jokes af, hvis man kan arbejde samtidig. Og hvis man ikke laver noget, så får man en sviner. Det kan jeg godt lide.

Det betyder også noget, at de her ting, vi laver, skal bruges til noget. Jeg kan jo stå og sige, at den her radiator har jeg sat op. Det gør mig stolt. Jeg var

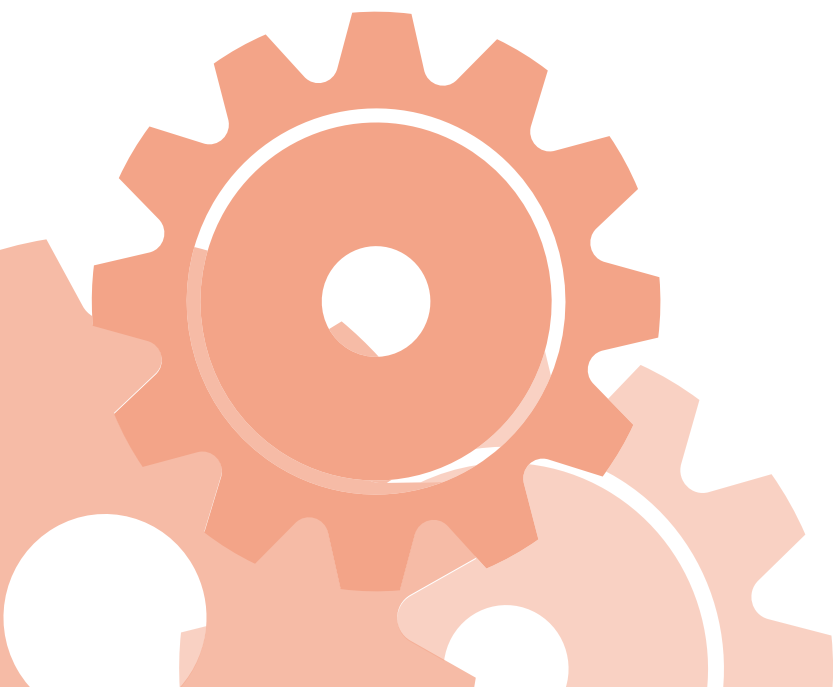
også nede på stranden forleden, og så kunne jeg sige „Jeg kan se mit arbejde herfra“. Det føles som om, man arbejder.

Radiator-opsætter

Jeg synes selv, jeg er blevet meget mere moden. Jeg kan komme ud og snakke med alle mulige typer, for jeg har lært, hvordan man skal opføre sig: Rette ryggen, gøre som der bliver sagt – og ikke tøve.

Fordi jeg har fået tid og mulighed for at prøve tingene af, har jeg besluttet at skifte fra smed til VVS. Første dag som VVS'er fik jeg lov til at sætte radiatorer op. Det var fedt. Der er selvfølgelig også kedelige dage, hvor vi står og samler ting, men næste dag kommer jeg måske til at lave noget spændende igen. Der er altid noget at lave – og der er jo mangel på VVS'ere. Så det er både noget, jeg gerne vil, og så er det taktisk smart.

Og når jeg skal tilbage på teknisk skole, så har jeg et forspring: Jeg kan finde ud af at sætte en radiator op. Og jeg kan vise de andre, hvordan man gør. ■

Fotoreportage: De unge på Folkemødet 2016

Partnerskabsprojektet 2014-2016 kulminerede på Folkemødet 2016 i Allinge, Bornholm. Her gjorde projektets unge sig særligt bemærkede i mængden af Folkemøde-deltagere.

Projektet havde dette år sin egen stand på Folkemødet, *Unge i Partnerskaber: Veje ud i Virkeligheden*, hvis stand også skilte sig gevaldigt ud fra de almindelige, hvide telte: Standen var et hus af europaller, *Pallehuset*, som eleverne selv konstruerede og indrettede helt fra bunden.

Projektet afholdt 17 events på 4 dage og fik besøg af blandt andre Mette Frederiksen (Socialdemokratiet), Marianne Jelved (Radikale Venstre), Anni Mathiesen (Venstre), Torsten Gejl (Alternativet), Trine Torp (SF), Jakob Sølvhøj (Enhedslisten), Pia Allerslev (Venstre), Claus

Rosenkrands (Dansk Erhverv), Özlem Cekic, Stefan Herman (UC Metropol), Lisbeth Zornig, Henrik Gottlieb Hansen (Socialdemokratiet), Daniel Toft Jakobsen (Socialdemokratiet), Morten Smistrup (LO), Yasmin Davali (Danske Studerendes Fællesråd), Jan Bauditz (Kommunernes Landsforening), Kim Kabat (konsulent).

Eleverne deltog aktivt i alle events og repræsenterede ungdommens stemme – eleverne var 'studieværter' med mikrofonen, med spørgsmål til politikerne og med fortællinger fra deres liv og op- og nedture i uddannelsessystemet. Eleverne fortalte desuden om oplevelserne og erfaringerne med at arbejde på et partnerskab, og hvordan det føles at blive anerkendt for en god indsats på virkelighedens arbejdsmarked.

#1

#2

#3

#4

- #1 Nuværende og tidligere elever fra Byggepladsen på Århus Produktionsskole opførte *Pallehuset*, bygget ud af europaller, som skulle blive hjemmet for projektets studeplads på Folkemødet 2016. Her ses modellen, bygget ud af miniature europaller.
- #2 Den første væg af *Pallehuset* står rejst.
- #3 To dage før åbningen af Folkemødet 2016 manglede blot taget. Huset skilte sig ud iblandt de almindelige, hvide telte.
- #4 *Pallehuset* blev overdækket af presenninger, og eleverne nød det bornholmske solskin, så længe det varede.

Unge i Partnerskaber

Veje ud i Virkeligheden

Program Folkemøde 2016

Torsdag

- 15.00 Unge i Partnerskabers åbningsceremoni.**
Mød elever fra Den Økologiske Produktionsskole, Kbh
- 16.00 NCC bygger med produktionsskoleelever**
Mød elever fra Århus Produktionsskole, Christian Egemose (NCC), Trine Torp (SF), Anni Matthiesen (V) og Morten Smidstrup (LO)
- 17.30 Produktionsskoleelevernes gastronomiske evner**
Mød elever fra Den Økologiske Produktionsskole, Kbh, Marianne Jøhved (R) og Stefan Hermann (UC Metropol)

Fredag

- 10.00 Morgenopvarmning**
Mød elever fra Den Økologiske Produktionsskole, Kbh, Århus Produktionsskole og Mette Frederiksen (S)
- 11.30 Folkeskolen og produktionsskolen løfter sammen**
Mød elever fra Den Økologiske Produktionsskole, Kbh, Lisbeth Strandvad (Rådmandsgades Skole), Line Lærche Mørck (Aarhus Universitet), Borgmester Pia Allerslev (V) og Claus Rosenkrands Olsen (Dansk Erhverv)
- 14.30 Prøv Hip Hop dans med produktionsskoleelever**
Mød elever fra Den Økologiske Produktionsskole, Kbh.
- 15.30 Produktionsskolens Partnerskab i Ghana**
Mød elever fra Den Økologiske Produktionsskole, Kbh.
- 16.30 Indspil en politiker-rap**
Mød elever fra Esbjerg Forberedende Erhvervsskole
- 17.30 Hvordan bød du den onde cirkel?**
Mød tidligere elever fra Århus Produktionsskole, Ozlem Sara Cokic, Lisbeth Zornig Andersen og Yasmin Davali

Lørdag

- 10.00 Morgenopvarmning**
Mød elever fra Randers Produktionshøjskole
- 11.30 Lokalsamfundet spirer**
Mød elever fra Randers Produktionshøjskole, Louise Kragh (Bysekretariatet Randers), Line Lærche Mørck (Aarhus Universitet), Jan Bauditz (KL), Kim Kabat og Henrik Gottlieb Hansen (S)
- 12.30 Tetris pakning**
Spil med og mød elever fra Randers Produktionshøjskole
- 15.00 Print dit eget 3D visitkort**
Mød elever fra Randers Produktionshøjskole og Daniel Toft Jakobsen (S)
- 16.00 Uddannelsesmatador – Hvad er den lige vej?**
Spil med og mød elever fra Randers Produktionshøjskole
- 17.30 Blindsmagning med produktionsskoleelever**
Mød elever fra Esbjerg Forberedende Erhvervsskole

Søndag

- 11.00 Hvad vil produktionsskoleeleverne med fremtiden?**
Mød elever fra fire produktionsskoler, Torsten Gejl (AL) og Jakob Seihøj (EL)
- 13.00 Indspil en politiker rap**
Mød elever fra Esbjerg Forberedende Erhvervsskole

- #5** Udenfor øsede det ned fredag eftermiddag, og indenfor indviede folk tribunen med et fællesbillede.
- #6** Eleverne indviede *Pallehuset* med en kampagne om partnerskaber.
- #7** Liv, læ og fuldt hus i stadepladsen.

Støttet af
VELUX FONDEN

#8

#8 Eleverne var *studieværterne*, der styrede mikrofonerne ved stadespladsens events.

#9 Eleverne stillede hinanden spørgsmål og gav plads til de unges stemme.

#9

#10

#11

#12

- #10 De unge stillede spørgsmål til politikere og eksperter om uddannelsessystemet, her Marianne Jelved og Stefan Herman.
- #11 Formand for Socialdemokratiet, Mette Frederiksen, var i dialog med eleverne.
- #12 Eleverne fremviste nogle af deres idrætsøvelser.

#13

#15

#14

- #13 Eleverne demonstrerede deres gastronomiske evner og viste blandt andet, hvordan crème brûlée flambes.
- #14 Eleverne var samlet omkring eventen, hvor politikere og folk fra virksomheder og fagbevægelse diskuterede netop undervisning på produktionsskoler.
- #15 På Folkemødets sidste dag blev det diskuteret, hvad produktionsskoleelever kunne ønske sig af uddannelsessystemet.

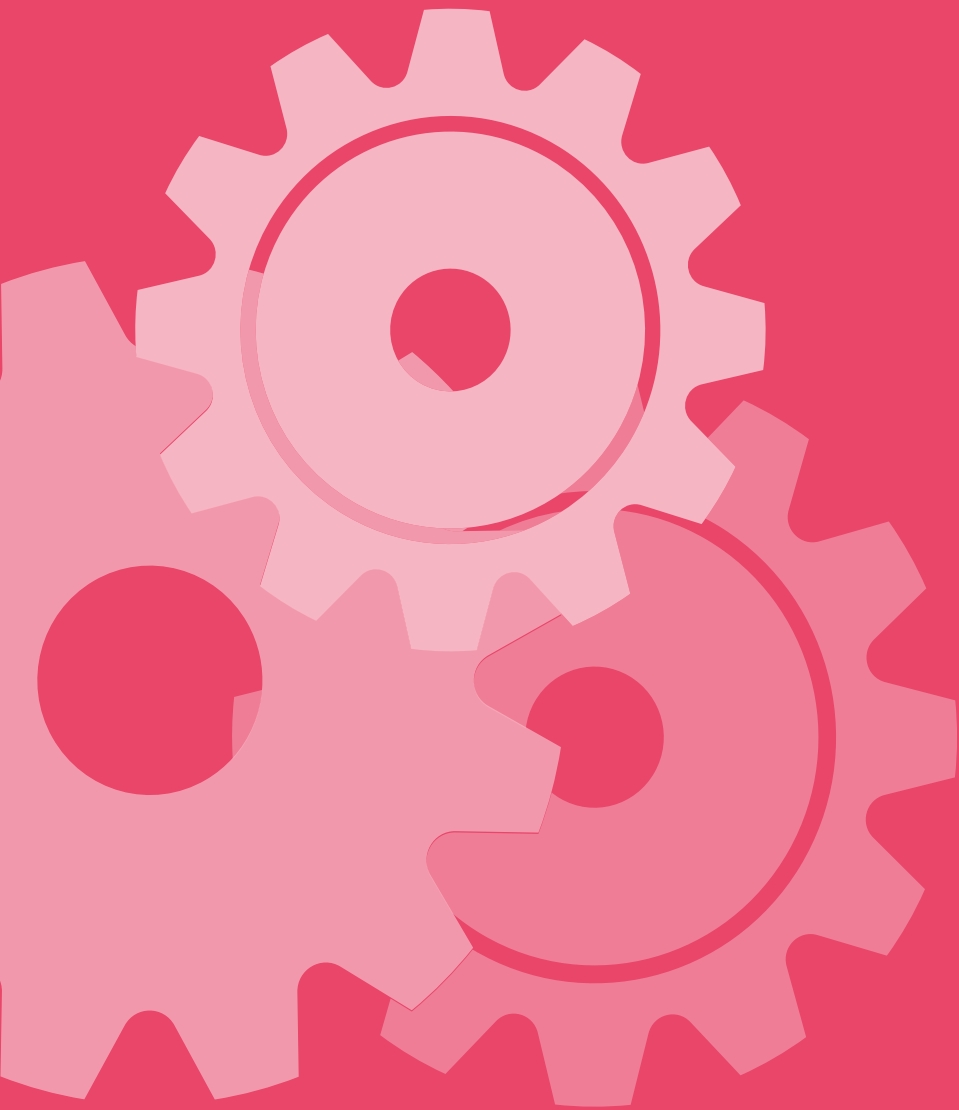

4#

Fortællinger fra
Partnerskabsprojektet
2014-2016

➔ I alt 10 forskellige partnerskaber har set dagens lys undervejs i Partnerskabsprojektet 2014-2016. På forhånd var det tænkt, at produktionsskolerne skulle indgå i partnerskaber med offentlige institutioner, private virksomheder og civilsamfundet – men måden partnerskaberne er blevet grebet an på varierer en del i form og indhold, som det fremgår af beskrivelserne på de følgende sider. De 10 partnerskaber kan derfor inddeles i en række overordnede kategorier, afhængig af hvem partnerskabet blev indgået med, og hvad opgaven gik ud på:

Partnerskaber med offentlige institutioner

- * **pleje og undervisning, for eksempel børnehaver, folkeskoler og ældrecentre:** Her har eleverne (sammen med deres produktionsskolelærere) planlagt og udført aktiviteter for og med institutionernes målgrupper, for eksempel i form af fysisk udfoldelse.
- * **restauration, for eksempel køkken- og cafévirksomhed:** Her har produktionsskolen påtaget sig opgaven at drive café eller kantinevirksomhed på en offentlig institution.

Partnerskaber med private virksomheder

- * **i produktionsskolens egne værksteder:** Her har elevernes arbejde fortrinsvis foregået på skolens specialiserede studier eller værksteder, i tæt samarbejde med partneren.
- * **hos virksomheden:** Her har elevernes arbejde fortrinsvis foregået på partnerens arbejdsplads, hvor eleverne som samlet gruppe og sammen med deres lærer har indgået i virksomhedens allerede etablerede arbejdspladskultur.

Partnerskaber med civilsamfundet

- * **boligsociale indsatser, frivillige foreninger og organisationer:** Her har eleverne været en aktiv part i livet i deres lokalområder ved at tage del i rutinen og arbejdet omkring sportsklubbens medlemmer, boligområdets beboere og andre.

På de følgende sider gives en kort beskrivelse af hvert af de 10 forskellige partnerskaber, fordelt på de fire produktionsskoler. Beskrivelserne giver et indblik i indholdet og organiseringen af partnerskaberne – og de illustrerer samtidig også de mange forskellige måder, det er muligt at arbejde med partnerskaber på. Beskrivelserne er inddelt i afsnit efter produktionsskole, og hvert afsnit slutes af med en reportage fra en dag i ét af partnerskaberne, for at give et billede på, hvordan hverdagen kan se ud i et partnerskab.

Partnerskabsprojektet 2014-2016 kommer til at trække mange spor i fremtiden. Nogle af disse spor er blandt andet arbejdet med social økonomiske virksomheder, skoler, der er åbne i døgndrift i samarbejde med foreninger og butikker, og at alle værksteder på en produktionsskole har samarbejde med en eller flere eksterne partnere.

Partnerskaber – Randers Produktionshøjskole

I Randers har der i Partnerskabsprojektet 2014-2016 været tre partnerskaber. De er meget forskellige i både form og indhold. *Transport & Logistik* arbejder sammen med en privat virksomhed og er ude hos kunder. *Adventure* samarbejder med Randers Kommune og lokale beboerforeninger om en lokal boligsocial indsats. *Innovation & Design* er, efter forskellige kortere samarbejder, i gang med at opbygge et nyt partnerskab med en større plast-

virksomhed. I november 2016 er perspektivet for Randers Produktionshøjskole, at *Innovation & Design* er i gang med at arrangere en messe, hvor de vil invitere forskellige lokale virksomheder, *Adventure* er på vej ind i et større samarbejde omkring bygge- og anlægsarbejde i et boligområde, og at partnerskabstankegangen i øvrigt 'smitter af' på alle de øvrige værksteder på skolen.

Transport & Logistik

Partner – privat virksomhed   Duba-B8, kontormøbelvirksomhed

Partnerskabets omfang   1 lærer, 7-33 elever, 4-6 PBE-lærlinge, 1 tilknyttet montør fra Duba-B8

Produktion og organisering   Eleverne arbejder dels 'on the road' med transport, levering og montering af kontor- og kantinefaciliteter på offentlige og private institutioner i Østjylland. Her møder de kunderne, giver hånd og arbejder med at montere kontormøblerne. Dels arbejder eleverne med lagerstyring på skolens eget varelager. Dertil har eleverne været på firmaets fabrik i Bjerringbro og assisteret i selve produktionen.

Eleverne møder ind til morgenmøde på skolen hver morgen kl. 8:00, hvor dagens opgaver fordeles: Nogle leverer til kunderne i varevognene, og nogle organiserer bestillingerne på skolens lager.

Produktionsskoleeleverne kører altid i grupper med en lærling eller en lærer, som de kan støtte sig op af, og som kan tage hånd om eventuelle problemer eller misforståelser, der måtte opstå i løbet af dagen.

Eleverne går på skift til almenundervisning på produktionsskolen om eftermiddagen.

Historik   Idéen om et værksted for transport og logistik opstod på skolen. Gennem skolens netværk blev der søgt efter en virksomhed, der kunne få gavn af et sådant værksted, og skolen fandt en konsulent ved Duba-B8, som indvilligede i at etablere partnerskabet.

Adventure

Partner – offentlige institutioner og civilsamfund

Bysekretariatet, Randers Kommune, Naturstyrelsen, lokale beboerforeninger

---

Partnerskabets omfang

3 lærere, 30–36 elever

Produktion og organisering

Partnerskabet foregår på skolen og på Randers' Nordre Fælled, som er et 140 hektarer grønt område ved et af byens socialt udsatte boligområder.

Eleverne lærer i rollen som pædagoger at planlægge og afvikle diverse forløb med lege og friluft- og idrætsaktiviteter for byens børnehaver, skoler og fritidsordninger. Alle aktiviteterne foregår udendørs omkring shelters, Tarzan-banen osv. Eleverne er med i mødet med institutionerne fra første kontakt til den endelige afvikling. Eleverne har desuden stået for diverse større kommunale arrangementer, som motionsdage, forløb med Dansk Folkehjælp og den ugentlige Onsdagsklub for foreningsløse unge i lokalområdet.

De unge møder hver dag kl. 8:00 til morgenmad på produktionsskolen, hvor dagen planlægges. Efter morgenmad kører nogle elever til fælleden for at forberede og afvikle aktiviteter, mens resten bliver på skolen for at forberede fremtidige aktiviteter.

Aktiviteterne omkring Nordre Fælled indbefatter i øvrigt også *Parkcaféen* i beboerområdet, som dog ikke er en del af *Adventure*. Her arbejder ca. 7 elever og 2 faglærere på partnerskabet, der laver tre daglige måltider mad til områdets beboere til en rimelig penge.

Historik

Partnerskabet udsprang i kølvandet på et allerede etableret samarbejde med Bysekretariatet, hvoraf et af de nye elementer var de unges pædagogiske arbejde på Nordre Fælled. Den oprindelige idé hed *Nytænkende Friluftsliv*, der uddannede eleverne til *naturpædagoger*.

Innovation & Design

Partner – privat virksomhed Vink Plast, plastvirksomhed, oprindeligt: Runken, tegnestue

---

Partnerskabets omfang 2 faglærere, 11-22 elever

Produktion og organisering Eleverne udvikler digitalt programmerede designs og opfindelser, som støbes i 3D-printet plastic på værkstedet, såsom dimser til hverdagen, 3D-printede flyvende droner, en mekanisk skrivende tavle, mobile 3D-printere m.m. I arbejdsprocessen er værkstedet firmaets 'eksterne udviklingsafdeling', der omsætter kundernes idéer til virkelighed.

Eleverne lærer at tænke kreativt, at dykke ned i de små detaljer og, mere konkret, at lægge budget for produkterne.

Eleverne møder ind til morgenmøde kl. 8:00, hvor de planlægger dagens opgaver med lærerne og diskuterer designløsninger, partnerens design-problematikker, idéudvikling osv. Lærerne er hos eleverne hele dagen og kalder til samling, når der skal undervises i tegning, computerprogrammet til 3D-design, eller når nogen måske har fundet en designløsning, der skal vendes med de andre elever. Eleverne går til almenundervisning, når det passer ind.

Historik

Idéen opstod mellem lærere på to af skolens værksteder, der selv rumsterede med design og iværksætter i fritiden og derfor så et pædagogisk potentiale i hele denne udviklingsproces. Den ene faglærer tog kontakt til Runken, en lokal tegnestue med to designere, og der blev indledt et partnerskab. Da Runken dog ikke havde kapacitet og tid til opgaverne, blev partnerskabet opløst igen, og i stedet blev der indgået et partnerskab med plastvirksomheden Vink Plast, som ligger et stenkast fra skolen. Virksomheden har stor erfaring og råder over større maskiner, der kunne være interessante for værkstedet.

RanPro.dk

Anders Arbo, A2
Arkitektfirmaet

Anders Arbo, A2
Arkitektfirmaet

EF6

SPUK

Reportage fra en dag på Innovation & Design

Innovationsværkstedet på Randers Produktionshøjskole arbejder med nytænkning og kreativ problemløsning ved hjælp af blandt andet 3D-scan og 3D-print. Partnerskabet med plastvirksomheden Vink Plast lader eleverne arbejde med at udvikle diverse 3D-printede designs og opfindelser. Her lærer eleverne kompliceret digitalt design, at samarbejde og at blive i en altid uforudsigelig udviklingsproces.

Klokken er netop passeret 8, og 18 af værkstedets 22 elever sidder omkring det store bord i lokalet ved siden af selve værkstedet. Faglærerne „Jokke“ og „Kramme“ leder det daglige morgenmøde, der ud over praktisk info også går ud på, at hver elev fortæller om, hvilke opgaver han eller hun arbejder med i dag.

For den uindviede er det noget af en ny verden, der åbner sig: Der er droner, te-sier, „selvskrivende“ whiteboards, futuristiske lamper, en model af en harpe, et humoristisk zombiespil à la Hero Quest ... og masser af andre igangværende projekter på dagens program.

En af pigerne har haft en række frustrerende problemer med 3D-printet af sit lampeprojekt, men efter lidt moralsk støtte fra de to lærere, tror hun på, at „i dag lykkes det altså“.

„4. gang er lykkens gang,“ siger Kramme opmuntrende. „7. gang ...“, svarer pigen tørt med et grin.

Kl. 8:06 er de sidste par elever mødt med et „Undskyld jeg kommer for sent“, og under spredt hyggesnak siver de ud i værkstedet og hen til hver deres computere for lige at få fyret op under skærme og projekter, inden der er fælles morgenmad i skolens kantine.

Effektiv pause

Den fristende duft af nybagte, lune grovboller tiltrækker et mylder af skolens godt 200 elever. Ved buffeten i den store kantine forsyner de sig sultent med brød, ost, pålæg, frugt, grønt, havregryn, kaffe og te. Snakken går ved bordet, hvor nogle af Innovationseleverne har sat sig: Et par af dem skal snart til eksamen i de almene fag – og hvordan er det nu, den slags foregår? De nervøse får et par gode råd af deres mere erfarne kammerater.

Otte minutter går der kun, før morgenmaden er inhaleret, og de første elever søger mod den lille udendørs atriumgård for at udnytte dagens første

rygepause så effektivt som muligt, inden de igen går tilbage til værkstedet og i gang med deres opgaver, enkeltvis eller i små grupper.

Der er en stille mumlen i lokalet, og langt de fleste sidder fordybet i de opgaver, de ifølge hver deres ophængte projekt-skemaer skal lave i dag. Det er typisk hverken blodige krigsspil eller Facebooks blå skær, der toner frem på skærmene, men avancerede tegneprogrammer, Google eller Youtube for at søge inspiration. Et enkelt, diskret computerspil bliver det dog til en gang imellem, når en af eleverne trænger til en pause. Og det er helt OK, for der arbejdes koncentreret det meste af tiden.

Turtle tea infuser

Værkstedet er fyldt med eksempler på elevernes arbejde: En buste af en af eleverne, en flyvefærdig drone med et vingefang på en meter, et „selvskrivende“ whiteboard, hvor en påmonteret tegnerobot skal sørge for, at man via forskellige kommandoer fra for eksempel en mobiltelefon kan fjernstyre skriveren. I et andet rum står en temmelig ramponeret R2D2 robot – og overalt er der masser af „dimser“ – små modeller af figurer og brugsgenstande, der alle er printet på en af værkstedernes i alt syv 3D-printere.

En af dem står og summer som en gammel matrix-printer. Tynde stråler af plast sprøjtes ud og bliver til det, der på 3D-printerens display præsenteres som en „sea turtle tea infuser“. Det er en af værkstedets piger, der er i gang med en serie af flydende te-sier udformet som forskellige vanddyr: En svane, en pingvin, en odde – og nu altså også en vandskildpadde undervejs.

Lag for lag bygges den lille figur op, og om en times tid er den nederste halvdel færdig. Forud er gået mange timers arbejde med at søge inspiration, tegne figuren og „bygge“ den i computerprogrammet, der er forstadiet til at sende den til 3D-printeren.

Nutidens nørder, fremtidens eksperter

En af pigerne cirkulerer lidt om Kramme, og han spørger, om hun har brug for hjælp. „Nej nej, jeg chiller bare ... Jeg har lige siddet lidt for længe foran skærmen“, svarer hun og siver videre rundt i lokalet.

Lige så sjovt og kreativt arbejdet med de mange projekter kan være, lige så frustrerende og koncentrationskrævende kan det nemlig også blive at sidde i timevis foran en computer – eller printe igen og igen og IGEN for at få detaljerne helt korrekte. Derfor er de to faglærere i konstant cirkulation for at hjælpe, opmuntre og støtte eleverne: „Ja! Rigtig

godt! ... Fucking fedt ... Virkelig sprødt ... Konge ... Very nice ... Mega godt ...", lyder det igen og igen fra Kramme og Jokke.

Jokke kender mange af de udfordringer, eleverne har: Han har selv været elev på skolen, og efter endt uddannelse som industriel designer og et par omveje blev han ansat. Det var først som deltidsvikar, siden som fuldtids faglærer på – efter eget udsagn – skolens sjoveste værksted, sammen med sin ven og mangeårige nörd-legekammerat, Kramme.

Nu sørger de to sammen for, at eleverne får gjort sig nogle erfaringer med hele innovationsprocessen og får prøvet deres idéer af på højt fagligt og håndværksmæssigt niveau. Nutidens nørder har nemlig potentialet til at blive fremtidens eksperter.

Fra lampekontakt til mor

Kramme er i gang med at kigge på et teknisk problem hos to drenge, der ellers har forsøgt at hjælpe hinanden med at regne ud, hvad de stiller op med en skrue, der ikke har den helt rigtige længde. Drengene prøver igen og igen, og til sidst ser det ud til at lykkes at få skruen savet over med en nedstryger. Kramme lader dem bakse videre selv.

„Selv om det her værksted måske godt kunne ligne en klasse på en teknisk skole, så har vores elever jo ofte nogle andre udfordringer, som vi bliver nødt til at forholde os til. Men vi oplever altså, at det, de lærer her, også kan bruges andre steder: De sidder for eksempel og arbejder med at lave en kontakt til en lampe ... hmmm, hvorfor virker den ikke ...?“

Så må man analysere sig frem til, hvad der er galt. Man opdager, at hvis man ændrer én lille bitte ting, så ændrer det hele sig lige pludselig. Og så virker den. Måske kan man så overføre det, man lige lærte om lampekontakten til andre ting. For eksempel at analysere sig frem til, hvorfor man hele tiden bliver uvenner med sin mor. Hmmm, måske hvis jeg ændrede én lille bitte ting ...?“

Piller ved droner

En af idéerne med Innovationsværkstedets medvirken i partnerskabet er, at eleverne ikke blot skal lære at omsætte idéer til håndgribelige størrelser, de kan arbejde videre med i form af prototyper – men også styrke forbindelsen til industri og erhverv. Eleverne skal have autentiske opgaver for – eller sammen med – relevante virksomheder. Eleverne kommer i forvejen i praktik, men med partnerskabet inviteres 'virkeligheden' ind på værkstedet, og her kobles undervisningen sammen med

reelle opgaver, så hjælp, viden og erfaringer kan udveksles til alles bedste.

Lige nu er et nyt partnerskab ved at formes med en stor plastvirksomhed, Vink, der ligger lige ved siden af skolen. Foreløbig har eleverne været på grundig guidet rundtur, hvor de blandt andet har fået kendskab til de 1.500 forskellige materialetyper, virksomheden arbejder med. Vink støtter allerede nu værkstedet med donationer af rigelige mængder overskudsmateriale – og fremover kan Innovationsværkstedet måske komme til at fungere som en ung „tænketank“:

„Vi har altså 22 krøllede hjerner her, og vi kan komme op med masser af vilde – men også brugbare – idéer. For eksempel overvejer de at begynde at fremstille droner på virksomheden – og herovre laver vi jo næsten ikke andet end at pille ved droner“, fortæller Joke.

Skrald på

I dag er der dog ikke droner på programmet. Efter frokosten er det tid til en af de projektfremlæggelser, der er en fast del af undervisningen på værkstedet. Fem elever har lavet hver deres lampeprojekt, og nu er det tid til at vise dem frem for hele holdet.

I varierende grader af nervøsitet kommer hver enkelt elev op til tavlen og viser sit lampeprojekt frem – fra første, famlende skitser til – i flere tilfælde – tjekkede prototyper, professionelt udseende 3D-tegninger og mock-ups (fysiske modeller af lamperne).

Joke og Kramme står på hver sin side af eleverne for at støtte og spørge ind til idéudvikling, proces og resultat. Og hver især får eleverne grundig feedback og ros for arbejdet. Ikke den slags indholdsløse og generelle ros, „Hvor er du dygtiiiiig“, der godt kan føles lidt flad, men helt ned i konkreterne: „Fin detalje med ledningen dér“, „Du har virkelig arbejdet grundigt med dine skitser“, og „Spændende og nytænkende idé med det dér flade silikonemåtte-lys“.

Dagen slutter ved samme mødebord, hvor den begyndte. Joke takker af: „Der har godt nok været skrald på i dag. I har virkelig givet den gas. Og sikke nogle flotte fremlæggelser. Tak for i dag, vi ses i morgen“. Eleverne siver ud i forårssolen.

Partnerskaber – Århus Produktionsskole

Partnerskaberne på Århus Produktionsskole, *Byggepladsen* (tidligere benævnt *Virksomhedsskolen*), dækker over partnerskaber med en række større og mindre firmaer inden for byggesektoren på forskellige byggepladser. Udover det igangværende

arbejde på havnen i Aarhus er perspektivet i november 2016 at indgå i arbejdet med områdefornyelse i forbindelse med Gellerup Planen, i samarbejde med entreprenører, håndværkere og beboere.

Byggepladsen – et produktionsskoleværksted i partnerskab med virksomheder

---

Partner – private virksomheder NCC Construction A/S, MT Højgaard, EL:CON A/S, A. Enggaard A/S, Dan Jord A/S, Brabrand Boligprojekt, Brøndum A/S, Enkon A/S, Hetag Tagmaterialer A/S, Aarhus Kommune, Region Midt, Aarhus Tech, UU Aarhus-Samsø

Partnerskabets omfang 2 faglærere, 14-22 elever, UU-vejleder tilknyttet som supplement til skolens egen vejledning ved lærer og forstander

---

Produktion og organisering Eleverne udfører praktisk arbejde ved at følge professionelle håndværkere på en byggeplads. Her er der mange forskellige faggrupper, for eksempel struktører, tømrere, elektrikere, VVS'ere, malere, murere, m.fl. Den enkelte elev får derved mulighed for at afprøve forskellige fag og finde sin præference.

Partnerskabet foregår efter samme koncept på to forskellige byggepladser, hvor hhv. NCC og MT Højgaard er hovedentreprenører, og hvor diverse håndværkerfirmaer er underentreprenører: En byggeplads på Aarhus Havneholm og en byggeplads på Det Nye Universitetshospital (DNU) i Skejby.

Værkstedets base er en stor container-skurvogn på byggepladsen. Den tilknyttede lærer er udstationeret med kontor i skurvognen på Havnen og samarbejder tæt med en vejleder fra Ungdommens Uddannelsesvejledning (UU). De kommende elever får en rundvisning og en samtale og kan indskrives samme dag.

Eleverne indgår i byggepladsens håndværker-sjak og møder ind kl. 6:45 ligesom de professionelle håndværkere. Eleverne arbejder 32,5 timer pr. uge, inklusive 3 timers almenundervisning.

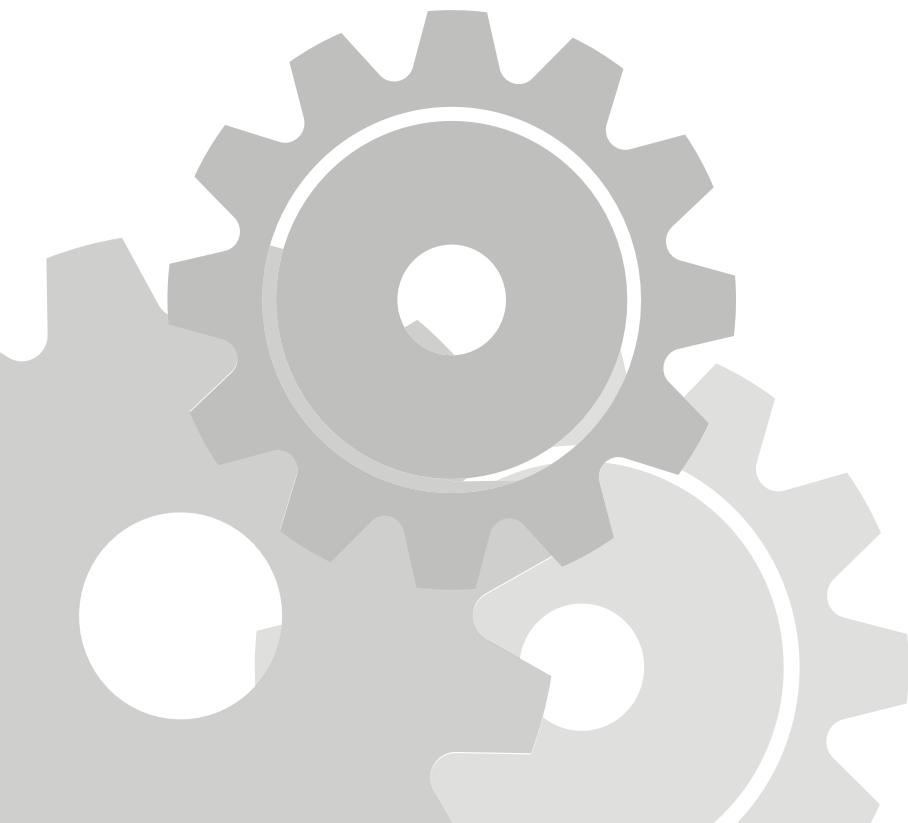

Historik

Da Aarhus havn stod for at skulle udvikles, satte Aarhus Kommune sociale klausuler i udbud omkring de kommende byggerier for at inddrage byens unge uden uddannelse. Efter flere møder mellem Aarhus Kommune, Århus Produktionsskole, NCC Construction, UU-vejledningen Aarhus-Samsø, Aarhus TECH og 3F blev partnerskabet oprettet med Århus Produktionsskole i spidsen.

Værkstedet og skurvognen er undervejs flyttet med til hovedentreprenørernes nye byggepladser, når byggerierne er opført og færdige. Lærerne på partnerskabet har derfor løbende skullet se fremad for at følge trit med udviklingen. Som byggerierne skrider frem, behøver man forskellige faggrupper – struktørerne først og malerne sidst – og dét har lærerne også skullet tage højde for. Efter et ekstraordinært tilsyn fra Undervisningsministeriet i 2016 har partnerskabet ændret navn til Byggepladsen og justeret enkelte andre funktioner, blandt andet vejledningsindsatsen.

Reportage fra en dag på Byggepladsen

På Byggepladsen i Aarhus afprøver unge uden uddannelse, om håndværksfagene er noget for dem. De arbejder sammen med håndværkerne på en af byens største byggepladser og får samtidig støtte fra en lærer og en vejleder. Nogle finder ud af, at de ikke skal være håndværkere, mens andre ender med at få en læreplads.

På Byggepladsen i Aarhus afprøver unge uden uddannelse, om håndværksfagene er noget for dem. De arbejder sammen med håndværkerne på en af byens største byggepladser og får samtidig støtte fra en lærer og en vejleder. Nogle finder ud af, at de ikke skal være håndværkere, mens andre ender med at få en læreplads.

Det er mandag morgen i Aarhus Havn, hvor en ny bydel er ved at skyde op. Og selvom klokken kun lige har passeret 6:30, myldrer det allerede af liv på den gigantiske byggeplads: Lastbiler læsser materialer af, en kran rejser sin lange arm mod et vinduesparti i den ufærdige blok af lejligheder, og små grupper af mænd er småsludrende på vej ud til dagens opgaver. Deres neon-farvede veste, overalls og sikkerhedshjelme lyser op i alt det grå og hvide.

De mange mænd er i gang med at bygge Aarhus Ø. „Ø“ for øst og „Ø“ for øer – og snart ligger her en helt ny kanalby ved vandet. Når den står færdig, skal bydelen efter planen rumme boliger til 7.000

indbyggere og arbejdspladser til 12.000, alt sammen fordelt på 800.000 etagemeter.

Imellem de mange hel- og halvfærdige bygninger står opstabilede skurvogne i klynger. På en af skurvognene står der både NCC – en af de største bygge- og ejendomsudviklingsvirksomheder i Nordeuropa – og Århus Produktionsskole, Byggepladsen.

Faglærer og projektkoordinator Thomas er i gang med at sætte dagens første kande kaffe over i den skurvogn, der er Byggepladsens mobile kontor for ham og UU-vejleder Ilse. Skurvognen har før stået ved Dokk1, kommunens nye bibliotek, borgerservice og kulturcenter, der var det første store byggeprojekt, som Byggepladsen var med i.

En stor spån-tavle dækker det meste af skurvognens ene væg. På den hænger et mylder af artikler med overskrifter som „Unge møder virkeligheden på havnen“, „Virksomhedsskole på Aarhus Havn

er en praktisk vej mod en erhvervsuddannelse” og „NCC tager eleverne med til andre byggepladser”. Dette partnerskab får masser af opmærksomhed – og med god grund, for det er efterhånden blevet en solid succes.

Side om side med en reklame for en international snedkeruddannelse hænger tilbud om økonomisk rådgivning for voksne med ADHD og gratis anonym stofrådgivning – og giver et fingerpeg om, at nogle af eleverne her på skolen har andet at slås med end almindelige teenageproblemer.

Stiksav, vinkelsliber og sikkerhedskursus

Der er 12 drenge navne på flipover-tavlen, der viser, hvem der er mødt, og hvem, der er syg. Ved siden af oplyster en whiteboard-tavle de forskellige kompetencer, de enkelte drenge enten har opnået eller skal i gang med: sikkerhedskursus, stiksav, vinkelsliber og andre fagbegreber fra bygge- og anlægsbranchen, og på bordet ligger „Undervisning i værkstedssprog, bind 1: træ- og byggeværksted”.

De første drenge møder op, og Thomas hilser hjerteligt på hver af dem. Han er morgenfriskheden selv, og samtlige drenge får en kæk, drillende bemærkning med. Et par af dem giver rapt igen, og det er tydeligt, at det er en del af omgangstonen at tage grundigt gas på hinanden.

Thomas joker selv med, at alle folk ved, hvem han er. Han er nemlig nem at kende, fordi han er sort – som han i øvrig udtaler „sårt” med en syngende aarhusiansk dialekt, der røber, at det er en del år siden, han kom hertil fra sit fødeland, Kenya.

Lidt i 7 går den lille gruppe op af en stejl metaltrappe og ind i „kantinen”, der ligger på 1. sal af den lille skurby. Her har Byggepladsen lige som de andre sjak deres eget langbord. Over en kop kaffe får Thomas styr på, hvem der skal hvorhen og lave hvad i dag. Nogen skal arbejde med ventilation på 7.

sal, andre med VVS i kælderen. En høj, slank dreng har sin første dag, så han følger med en af de mere erfarne elever.

Flere af eleverne kommer langvejs fra. En af dem går i seng kl. 22 og står op kl. 5 for at komme med toget og møde til tiden hver dag. Et par af de andre drenge har ikke helt samme mødedisciplin – de er ikke dukket op, så mens de fremmødte trisser ud på opgaver, går Thomas i gang med at ringe rundt: „Nå, hvad så, er du på vej? ... Nej, det må du have misforstået – det er først senere, du skal op på skolen, så kom du bare herved nu ... Jamen, så er du på vej nu, ikke?»

Fra elev til lærling

Nede i Byggepladsens skurvogn er UU-vejleder Ilse kommet. Hun får en potentiel ny elev på besøg, og senere skal hun have en samtale med et par af drengene om deres uddannelsesafklaring.

Thomas begynder en af sine mange daglige rundture. Han holder hele tiden styr på, hvem der er hvor, og om alt går, som det skal. På den måde fungerer Thomas som en slags mellemlid mellem de professionelle byggesjak og drengene, så eventuelle problemer bliver løst med det samme – et job der kræver både netværk og fagkundskab, samt en evne til at tale med alle typer mennesker.

En ung mand får en særlig hjertelig hilsen: Det er en af de tidligere elever, der nu er blevet lærling hos NCC og har en af de nuværende elever gående med sig. Thomas peger på et af de færdigbyggede huse:

„Eleverne møder op herved, fordi det motiverer dem, at det er et rigtigt byggeri, de laver. Noget, der skal bruges til noget. Mange af dem bliver så stolte, at de kommer forbi med deres familier, fordi de lige skal vise, at det har de altså været med til at lave“, fortæller Thomas.

Det er da også et imponerende byggeri, de er i gang med. En af de drenge, der er i gang med ventilationen på 7. sal fortæller, at en penthouse-lejlighed øverst oppe vist kommer til at koste 70.000 kr. – om måneden.

Selv om dette „kun“ er 7. sal (ud af 10 etager), er udsigten ikke til at klage over: De trekantede, hvide huse, der tilsammen danner „Isbjerg“, lyser hvidt og lyseblåt i morgensolen, Mols-Liniens færge sejler afsted på roligt vand, og de blå, røde og brune containere ligner legoklodser set heroppe fra.

Da Thomas lige har sikret sig, at eleven, der arbejder med ventilationsanlægget, er ved godt mod, sætter han kursen tilbage mod skurvognen, så han kan nå at ordne et par telefonopkald, før det er tid til dagens første pause.

Mere rugbrød, tak!

I kantinen er der hjemmebagte boller fra skolens køkken med smør, syltetøj og ost. Der er kaffe og urte-te på termokanderne, og eleverne tager godt fra i den halve times formiddagspause, mens de diskuterer de foretrukne fodboldholds seneste præstationer under alment drilleri fra Thomas side. Og så er det ellers tilbage til arbejdet.

I kælderen står en tætbygget håndværker med kort, rødt hår på en lille lift og borer huller i væggen. Han er VVS'er – og glad for partnerskabet med Byggepladsen:

„Vi får jo også noget ud af det. Det er virkelig svært at finde VVS-lærlinge, men de her drenge kan altså blive rigtig gode, når vi har haft dem i et stykke tid. Og det er jo langt bedre end at skulle hente dem ind fra udlandet. Der er selvfølgelig nogen, der kun kommer i to dage, og så bliver de væk, men dem, der er stabile, kan vi altså godt bruge som ekstra arbejdskraft. De skal selvfølgelig først læres op, men når de er blevet det, er de faktisk en stor hjælp. Vi arbejder nemlig på akkord“, fortæller han – og skynder for en sikkerheds skyld lige lidt på den dreng, der i øjeblikket går sammen med ham:

„Du skal vist til at spise noget mere rugbrød, hva'?", driller han venskabeligt og peger på drengens overarme, der ganske rigtigt er noget spinklere end hans egne velvoksne bicepser, der buler ud under den hvide t-shirt.

Drengen griner og forsøger sig med en kæk bemærkning retur. Og sådan fortsætter de et stykke tid, kun afbrudt af det hvinende bor.

Den mørkhårede dreng ville egentlig have været murer, men efter at have snuset til VVS her, er det det, han vil fortsætte med. Og sådan er det for flere af drengene: Opholdet på Byggepladsen gør dem mere sikre på, hvad de vil. Og når de har prøvet de forskellige fagområder af i praksis, er de mere motiverede, når de starter på erhvervsuddannelse – og de falder derfor sjældent fra.

Igen og igen ... og

I det tilstødende kælderlokale står den nye dreng og forsøger at samle nogle muffertil varmtvandsbeholdere. Han er tydeligvis ikke vant til at håndtere en skruetvinge, men en ældre håndværker hjælper ham med at få styr på de genstridige dimser:

„Prøv at se, hvis du holder her ...“

Drengen taber de to dimser, der skal samles. Håndværkeren samler dem op og begynder tålmodigt forfra:

„Se, hvis du holder den sådan her i stedet, så får du bedre fat og kan nemmere dreje den rundt ...“

Drengen taber tingene igen, håndværkeren samler igen op og opmuntrer ham til at forsøge sig på en anden måde:

„Ja, sådan dér ... og hold så på den dér ... Og hvis du så lige sætter hænderne dér ...“

Drengen kigger opgivende ned på den store kasse med dimser, der skal skrues sammen. Heldigvis er det snart frokostpause.

Letpåkledte piger og lækre biler

Væggene på de forskellige sjaks båse er prydet af de traditionelle kalendere med letpåkledte piger og skinnende biler – og så lige „Håndværkerpigen« fra Ekstra Bladets side 9. Byggepladsens tavle har en reklame for „Havnens Perle“, der har gode tilbud på hakkedrenge, kamsteg og den populære „Perlegryde“.

Hos drengene står menuen i dag på karrysuppe og friskbagt brød, leveret fra skolens kantine. De får

ikke spist hele portionen op, så Thomas tilbyder resterne til et par af de andre håndværkere.

Og mens drengene går tilbage til deres forskellige arbejdspladser, har Thomas et par telefonsamtaler, der skal ordnes før fyraften. Han skal have fulgt op på de drenge, der ikke mødte, have bestilt et ordentlig læs paller til Folkemødet på Bornholm, hvor han og drengene snart skal bygge et hus af dem – og så skal han have videregivet den glædelige nyhed om, at formanden for Socialdemokraterne, Mette Frederiksen, har lovet at kigge forbi partnerskabernes hus på samme Folkemøde.

Partnerskaber – Den Økologiske Produktionsskole, København

Partnerskaberne på Den Økologiske Produktionsskole har udviklet sig igennem Partnerskabsprojektet 2014-2016. Udover de to partnerskaber, der er beskrevet her, har også skolens Hip hop /

Danselinje arbejdet sammen med lokale skoler. I november 2016 lægger skolen op til, at alle værksteder skal etablere partnerskab med en ekstern samarbejdspartner.

Gastronomi

Partnere – civilsamfund Nørrebro United, fodboldklub og Københavns Fødevarerfællesskab

---

Partnerskabets omfang 2 lærere, 10 elever

Produktion og organisering Eleverne i køkkenet samarbejder med medlemmer og andre, der er tilknyttet den lokale fodboldklub, Nørrebro United, når klubben afholder folkekøkken for op mod 100 mennesker ad gangen. Desuden laver de mad til fællesspisningerne for medlemmerne af foreningen Fødevarerfællesskabet.

Eleverne lærer at kokkerere, servere, anrette og stå bag kassen – og alt dét, der hører med, for eksempel at planlægge menu, fordele dagens arbejdsopgaver, snakke med kunder, tage imod bestillinger og føre regnskab.

Produktionsskolens køkken- og café-faciliteter huser i eftermiddags- og aften timerne fodboldklubben Nørrebro United. Her kommer mange forskellige mennesker forbi lokalerne og skaber liv – fra unge akademikere fra det bæredygtigt orienterede Fødevarerfællesskab til en blandet skare af folk fra Nørrebro, der er brugere af Folkekøkkenet.

Historik Partnerskabet er udsprunget af det frodige foreningsliv omkring den gamle Havremarkens skole på Nørrebro, som nu huser både produktionsskolen og Nørrebro United.

Børn & Bevægelse

Partnere – offentlig institution Rådmandsgade skole, Nørrebro

---

Partnerskabets omfang 2 lærere, 12-20 elever

Produktion og organisering Eleverne forbereder idrætsundervisning for folkeskoleklassers mellemtrin og underviser eleverne 3-5 gange ugentligt. Her lærer eleverne om grundlæggende pædagogisk arbejde med fokus på leg og bevægelse. Der er motorik- og koordinationsøvelser for børnene, der bliver spillet fodbold og basketball, og der er ture til svømmehallen.

Inden hver idrætstime tilrettelægger eleverne selve undervisningen hjemme på produktionsskolen. De afprøver øvelserne, mærker dem på egen krop, og overvejer hvordan det skal præsenteres og formidles for folkeskolens børn. Selve undervisningen foregår både på folkeskolens og på produktionsskolens faciliteter. Folkeskoleklassens pædagog og lærer følger med til undervisningsseancerne og fungerer som professionelle sparringspartnere. Efter timen giver de feedback på aktiviteterne, sprogbrug eller andet til eleverne på produktionsskolen.

Historik Produktionsskolelæreren havde erfaring med denne form for samarbejde fra tidligere samarbejde med forskellige skoler og fritidshjem. Da en af lærerens kontakter fik nye opgaver som pædagog i kraft af den nye skolereform, planlagde de sammen at inddrage folkeskolens nye aktivitetstimer i undervisningen på produktionsskolen. Dette samarbejde udmøntede sig i et regulært partnerskab.

Reportage fra en dag på Børn & Bevægelse

Partnerskabet lærer produktionsskoleeleverne grundlæggende pædagogisk arbejde i idrætsundervisningen af børnene på folkeskolens mellemtrin. Man afprøver alle øvelserne, mærker dem på egen krop, og overvejer hvordan de skal præsenteres og formidles for skolebørnene. Det er både motorik- og koordinationsøvelser, men der bliver også spillet fodbold og basketball.

Klokken nærmer sig 8, og et par morgentrætte unge er mødt op i den gamle skolegård på Nørrebro, hvor Den Økologiske Produktionsskoles linje, *Børn & Bevægelse*, holder til sammen med Gastronomi og Hip Hop/Danselinjen.

Faglærer Ronnie læsser en lille trækvogn med kegler, bolde og neon-gule markeringsringe, mens en af eleverne, der ikke har nået at spise morgenmad hjemmefra, får sig en hurtig skål havregryn med mælk. Efterhånden dukker de andre elever op. Der har været lidt forvirring om, hvem der skulle møde hvor henne:

Øko-eleverne (eleverne på Den Økologiske Produktionsskole) skiftes til at hente nogle af de mindre elever på den nærliggende skole ca. 10 minutters gang derfra, men i dag er der to folkeskolelærere med, så den lille flok børn ankommer af sig selv i dag.

Øko-eleverne – to drenge og tre piger – triller over på fodboldklubben Nørrebro Uniteds kunstgræsbane lige ved siden af skolen, og efter Ronnies anvisninger stiller de kegler og markeringer op, så de kan være klar, når skolebørnene ankommer om lidt.

Et velkomment afbræk

Ti minutter senere stormer 21 stk. veloplagte 3. klasse-elever ind på det indhegnede grønne kunstgræs. I dag skinner solen, og den udendørs time med såkaldt 'understøttende undervisning' er et kærdokument afbræk i en ellers lang dag indenfor.

„Det gør eleverne friskere, mere veloplagte og mere motiverede, kan de lærere mærke, der har dem bagefter“, fortæller Lisbeth, der er pædagog og står for Rådmandsgade Skoles del af partnerskabet.

Hun holder et vågent øje med, hvad der sker, mens drenge og piger hvinende kaster sig ud i den første opvarmningsleg, hvor de to og to skiftes til at klap-

pe på hinandens knæ og skuldre. Det er Ronnie, der står for selve instruktionen, men Øko-eleverne lægger aktivt med det meste af tiden. Det virker nemlig demotiverende på børnene, hvis Øko-eleverne står og hænger på sidelinjen – og det får et par af dem at vide, når det af og til sker.

Børnene er til gengæld med på alt, hvad Ronnie foreslår: Kaste-løbe-leg, høvdingebold og fod-rundbold ... Lisbeth holder sig i baggrunden, men griber ind, hvis der opstår konflikter. En mørk-håret pige klager over, at en af drengene skælder hende ud, fordi hun ikke er så god til at gribe bolden, så Lisbeth får fat i ham og fortæller, at de altså er et team, og at alle gør det så godt, de kan. Kort efter er begge børnene med i legen igen.

Ud over at timerne med Øko-eleverne skal give børnene mulighed for ekstra fysisk aktivitet, skal de også ryste børnene sammen og styrke relationerne mellem dem. Morgenens hold består af to sammenlagte 3. klasser, så idéen er, at de fælles lege og boldspil kan styrke sammenholdet.

Over for rødt lys

At have andre til at stå for undervisningen giver også Lisbeth mulighed for at observere, hvordan eleverne fungerer sammen socialt – og i samspillet med de noget ældre unge fra Øko. Det giver dog

også udfordringer, for det er ikke altid, at de unge er opmærksomme på, at små øjne og ører registrerer alt, hvad 'de store' gør:

Lisbeth kalder en af Øko-eleverne over til sig. Da han fulgte 3. klassen hjem til skolen efter timen i forrige uge, gik han over for rødt lys, og det blev både bemærket og tilbage-rapporteret. Ikke så smart, når man er en slags rollemodel, forklarer hun ham på venlig, men ganske bestemt vis.

„Nåh ja, det kan jeg godt se. Det var jeg ikke lige opmærksom på. Det skal jeg nok tænke over næste gang ...“, siger han og løber tilbage til spillet på banen. Lige som de andre Øko-elever opmuntrer han regelmæssigt børnene med tilråb og high fives.

På rad og række

Timen er ved at være forbi, så børnene bliver kaldt sammen og stiller op parvis med hver deres gå-makker. Lisbeth leder flokken an, og to af Øko-drengene danner bagtrop: „Kom så, lidt hurtigere, ind på række ...“.

Som en flok glade ællinger følger børnene i en lang række efter Lisbeth ned mod den trafikerede del af Nørrebrogade, mens Øko-eleverne bagerst sørger for at genne dem lidt sammen, så flokken ikke går

i opløsning, når de skal over det hurtigt skiftende lyskryds og igennem Nørrebrogades hidsige trafik.

Efter at have sagt farvel til skolebørnene og Lisbeth, går Øko-eleverne tilbage til skolen, hvor et par af holdets andre unge sidder i solen på gårdspladsen og tager sig en slapper. De skulle egentlig have haft det næste hold børn, men skolen havde andre planer i dag og aflyste timen, så Økos timelærer måtte hurtigt finde på et alternativ: En gåtur ned til den plads, hvor skolen om kort tid skal holde en udendørs festival. Den slags sker – i partnerskabet er man afhængig af hinanden, og det kræver ofte, at man er nødt til at være kreativ med kort varsel.

Den anden faglærer, David, der lige er kommet tilbage fra et møde ude i byen, bemærker, at de måske godt kunne have været i gang med mere fysiske aktiviteter end bare at slappe af i gården efter turen – for eksempel selv at afprøve nogle af de lege og boldspil, de laver med skolebørnene.

Øko-eleverne protesterer lidt, for noget har de altså lavet: Et kamp-skema til en fodboldturnering mod fire andre skoler i næste uge. David gennemgår skemaet med de tre drenge, der har arbejdet med det, og bagefter samler han hele holdet indenfor i det lille undervisningslokale, de har til rådighed på første sal af den gamle skolebygning.

Udover den kommende fodboldturnering skal der tjekkes op og koordineres en hel del andre ting: Hvem skal undervise eftermiddagens hold skoleelever, og hvad skal de lave i dag? Hvordan er det nu med hele skolens udendørs festival i næste uge, hvor idrættseleverne står for en række fysiske aktiviteter? Og så er der Folkemødet på Bornholm ...?

Ronnie gennemgår reglerne for eftermiddagens boldspil på tavlen og prøver at holde elevernes opmærksomhed. Det er ikke helt nemt, for ovenfra dunker rytmerne fra dansernes træning, og nedefra dufter der af frokosten, som Gastronomi-linjen snart er klar til at servere.

Veghana-frokost

I dag står menuen på vegansk buffet med ghane-sisk inspiration – 'veghana' – og mens enkelte af eleverne hurtigt skovler en portion ris, grøntsager og bønner i sig, slår andre et smut forbi nærmeste shawarma-pusher.

Det er en af de travle dage, for næste hold skoleelever ankommer allerede om lidt, så den gruppe elever, der skal spille bold med dem, står allerede klar ved trækvognen fyldt med kegler, bolde og neon-orange spillerveste.

20 drenge fra i alt tre 5. klasser dukker op på slaget 13 sammen med to kvindelige lærere, og lige fra starten af timen dirrer børnene af rastløs energi. Mens pigerne fra de samme tre 5. klasser er til svømning, skal Ronnie og idrætsleverne forsøge at få brændt noget af krudtet af hos drengene. Det sker blandt andet ved hjælp af høvdingebold og en tillempet version af amerikansk fodbold.

En loppesæk af drenge

Der er stor forskel på 5. klasse-drengenes størrelse, motorik og aktivitetsniveau, så Ronnie og de fire Øko-elever, der står for eftermiddagens aktiviteter, kommer for alvor på arbejde med at holde styr på denne loppesæk af energiske drenge. De to kvindelige lærere, der har holdet og har fulgt dem over til banen, ser årvågent til fra sidelinjen.

„Jeg får jo alligevel aldrig bolden“, klager den absolut mindste af drengene og sætter sig opgaven-

de ned. Den ene af de to lærere snakker med ham og får ham overtalende til at komme med ind i kampen igen – og helt tilfældigt befinder han sig lige præcis dér, hvor bolden lige nu bliver sparket hen. Den får et ordentligt los.

Der bliver også gået rimeligt godt til stålet, da den 'amerikanske fodbold' er på programmet, og en af de mindre drenge trækker sig efter en noget voldsom tackling. To af Øko-drengene snakker lidt med ham, og efter et par minutter tager han igen vesten på og fortsætter spillet.

Pædagog eller ej?

Nogle af Øko-drengene er i forvejen sportsaktive og har planer om at blive trænere. Andre overvejer at blive pædagoger eller lærere. Timerne med børnene hjælper de sidste til at finde ud af, om det nu også er noget for dem – og et par af dem har allerede været i praktik i daginstitutioner.

Øko-elevernes pædagogiske evner kommer ofte på prøve, for nogle af 5. klasse-drengene er ikke helt vant til at høre efter, når det nu ikke er 'læreren', der irettesætter. Til gengæld er det tydeligt, at andre af skoledrengene nyder at tumle rundt med 'voksne', der ikke er så meget ældre end dem selv, og de pjatter og joker venskabeligt med Øko-drengene.

Pyh!

Tilbage på skolen synker Øko-drengene trætte ned i en blød sofa. I morgen kommer der ingen børn, og de skal i forskellige grupperinger have undervisning i teori – om træning eller pædagogik – og nogle af dem skal deltage i den benhårde funktionelle træning, der varetages af en fast gæstelærer.

De hilser halvt fraværende på en af linjens drenge, der lige er kommet tilbage på skolen nu. Han har tilbragt dagen hos en gruppe autister, som han instruerer og underviser i fodbold. I morgen skal han med dem til turnering i Hillerød, hvor de skal spille mod et andet hold af autister.

David og Ronnie samler op på denne dags aftaler og går i gang med at planlægge morgendagen. Der skal styr på fredagens fælles-arrangement, og der er meget at tjekke op på.

Partnerskaber – Esbjerg Forberedende Erhvervsskole, Produktionsskolen Esbjerg

Esbjerg Forberedende Erhvervsskole har haft flere forskellige partnerskaber i Partnerskabsprojektet 2014-2016. Et partnerskab med Bilka kom aldrig i gang på grund af manglende elever; partnerskabet omkring driften af en stor kantine på Rybners

ungdomsuddannelser i Esbjerg måtte stoppe, fordi det voksede produktionsskolen over hovedet. I november 2016 er CaféTeket på hovedbiblioteket blevet den naturlige fortsættelse på skolens erfaringer med partnerskaber på cafe og kantineområdet.

MedieTeket

Partner – privat virksomhed PNG Studio

Partnerskabets omfang 2 lærere, 8-21 elever

Produktion og organisering Eleverne arbejder i professionelle lydstudier med alle tekniske aspekter af musik- og videoproduktion; de opsætter mikrofoner, redigerer lydoptagelser, vedligeholder udstyr, arbejder med professionelt software, osv. Der samarbejdes med andre institutioner i lokalområdet inden for musik og video, for eksempel har eleverne produceret en video for det lokale spillested, Tobakken.

Eleverne arbejder både på skolens eget studie, i skolens eksterne studier, samt PNG Studios.

Historik Idéen opstod mellem skolens medielærer og tidligere musiklærer. Skolens medieværksted lavede dengang lignende opgaver i forvejen, og derfor inddrog man PNG Studios som partner.

Rybners Kantine

Partner – offentlig institution Rybners, handelsgymnasium i Esbjerg

---

Partnerskabets omfang 2 lærere, 4-6 elever, 5 PBE-lærlinge

Produktion og organisering Rybners Kantine var et storkøkken for handelsgymnasiets elever og var åben morgen til eftermiddag. Eleverne arbejdede i stedets køkken.

Eleverne arbejdede på lige vilkår, som de øvrige lærlinge ansat på Rybners, for eksempel havde de samme mødetider og indgik i fællesskabet omkring de enkelte arbejdsstationer i køkken- og kantineområdet.

Historik Partnerskabet opstod, da Esbjerg Handelsskole og Esbjerg Statsskole blev slået sammen til én større enhed. Efter sammenlægningen havde man brug for et stort køkken for at kunne betjene de mange elever. Esbjerg Forberedende Erhvervsskole kom ind her og vandt licitationen af driften af stedets nye kantine.

Efter forholdsvis kort tid blev stedet igen sammenlagt med andre af kommunens ungdomsuddannelser, hvorved elevantallet blev fordoblet fra 800 til over 1600 elever. Arbejdspresset blev derfor for hårdt for både eleverne og PBE-lærlingene og gjorde, at der ikke var tid til den almene undervisning i dansk og matematik. Produktionsskolen stoppede derfor samarbejdet, da driften blev for omfattende og skete på bekostning af det pædagogiske overskud i dagligdagen.

Sundhed & Event

Partnere – offentlige institutioner

SOSU Esbjerg og Kultur & Fritidshuset, Esbjerg

Partnerskabets omfang

1 lærer, 10-16 elever

Produktion og organisering

Elever arbejder med børn og ældre hos Kultur & Fritidshuset samt daginstitutioner i lokalområdet, i samarbejde med SOSU Esbjerg. Desuden hjælper eleverne til ved diverse kulturelle begivenheder i kommunen, for eksempel til byens festivaler, ferniseringer, motionsdage, m.m.

Eleverne møder typisk på skolen om morgenen, hvor de arbejder med de boglige opgaver fra undervisningen på SOSU-skolen. 2 dage om ugen i en 3-måneders periode får de undervisning på SOSU Esbjerg indenfor ernæring, psykologi og kommunikation.

Senere på dagen forbereder de aktiviteter for resten af ugens program, som forbereder dem på det konkrete, pædagogiske arbejde på børnehaver og ældrecentre.

Historik

Produktionsskolen kontaktede SOSU, og den koordinerende lærer og faglæreren afholdte et indledende møde. Kontakt til Kultur- og Fritidshuset begyndte via mail med den daglige leder på stedet.

CaféTeket

Partner – offentlig institution Esbjerg Kommunes Hovedbibliotek

---

Partnerskabets omfang 2 faglærere, 3-10 elever, 2 PBE-lærlinge

---

Produktion og organisering Eleverne arbejder i køkkenet på bibliotekets café, CaféTeket, hvor de får et indblik i livet i det professionelle køkken. Eleverne lærer både at tilberede mad, at ekspedere kunder, og køkkenet håndterer også bestillinger ud af huset. Der er desuden undervisning i hygiejne, ernæring, betjening af maskiner, rengøringsopgaver, varebestilling m.m.

Eleverne får mulighed for at afprøve forskellige niveauer: Både at arbejde hjemme i de mere rolige rammer i skolens køkkens, og at arbejde ude i caféens mere hektiske køkken, hvor der også serveres for og betjenes kunder ved kassen.

Caféens åbningstider – hverdage indtil kl. 21 og weekenddage kl. 10-15 – giver eleverne en alternativ arbejdsdag og de oplever sene arbejdstider som i virkeligheden. Eleverne tager tilbage på skolen til almenundervisning.

Historik Produktionsskolen fik i første omgang en fod indenfor i driften af bibliotekets tidligere café, Yduns café. I 2016 blev Hovedbiblioteket og dens café renoveret, og produktionsskolen gav driften af caféen et nyt koncept og nyt navn. Det har betydet, at partnerskabet er skaleret op, og at dagligdagens tempo er blevet højere og dermed tilnærmet et rigtigt café-tempo.

Reportage fra en dag på CaféTeket

Partnerskabet med Esbjerg Hovedbiblioteks café, CaféTeket, lærer eleverne både at skrælle gulerødder i køkkenet og ekspedere kunder ved kassen. Her får eleverne et særligt indblik i restaurationsbranchen og livet i det professionelle køkken.

Esbjerg Hovedbibliotek er ved at blive renoveret: I den store, røde murstensbygning bliver gulvenes grå nålefilt skiftet ud med moderne kig til den rå beton. De institutionsgrønne metalhylde erstattes med stilfulde, hvide designerreoler. Og i den ene ende høres den karakteristiske lyd af en professionel espressomaskines sprutten og hvæsen.

Til venstre for hovedindgangen ligger CaféTeket med en stor, solrig terrasse foran sig – og med en ekstra egen indgang. Går man ind i caféen fra selve biblioteket, minder et par skrammede toiletter – med de obligatoriske væg-skriblerier om politiske holdninger, forelæsnelser og diverse tilbud – om, hvordan der har set ud engang. Men når man træder ind i CaféTeket, hører den kommunale zone pludselig helt op:

Stilfulde sorte møbler, funky lamper og en ordentlig krabat af en espressomaskine. Lydtapetet består af området's syddanske lokalradio, der regelmæssigt afbryder diverse hits med reklamer for campingferie for hele familien, Bivas kommende tilbudswEEK-

end og stærke sommerpriser i det lokale motionscenter.

Når det gælder radioreklamer, kan CaféTeket faktisk godt være med:

„CaféTeket i Nørregade. Kig ind på byens nye café, og nyd duften af friskmalet kaffe og veltilberedt mad. Find os på Facebook: CaféTeket!“, lyder den 10 sekunder lange radiospot med underlægningsmusik af fræsende rockguitar.

Det er faglærer Caspars stemme, der brager igennem på reklamen, som i øvrigt er fabrikeret på et af skolens andre partnerskaber, MedieTeket.

På trods af, at Caspar med sine 26 år kun er en smule ældre end en del af skolens elever, er han en erfaren herre: Han er udlært tjener, kok, han har arbejdet som køkkenchef, haft sit eget hotel – og indimellem har han også lige fundet tid til at skrive en kogebog.

Kogebogen, der bor ude i køkkenet bag serveringsdisken, er efterhånden en smule brugt. Den ligger opslået på dagens kage. Og det lover godt: Drømmekage med saftig, sød kokos-topping.

Støn over den hvide chokolade

Caspar sidder selv med opslået laptop ved et af bordene, bestiller varer og forsøger at få overblik over dagen. Han stønner lidt, da det går op for ham, at han har glemt at bestille hvid chokolade til en særlig lækker kagecreme – og i øvrigt heller ikke lige kan huske opskriften og derfor må ringe til en af sine kokke-venner, som venskabeligt håner ham for forglemmelsen.

Oksekød, tørvarer og friske fisk fra havnen er der heldigvis styr på, de er på vej – og det samme er de to elever, der er på vagtplanen i dag.

I øjeblikket er kun fire elever tilknyttet CaféTeket. Caspar kunne godt tænke sig, at flere kom til, for CaféTeket drives som en professionel café med opgaver, der både tæller den daglige drift, men også større arrangementer på biblioteket.

Hvis der var flere elever, ville de både kunne prøve at arbejde på flere tidspunkter af dagen og aftenen – og samtidig få tid til at passe den almene undervisning, som flere af dem også deltager i på selve

skolen, der ligger 3 km væk. Samtidig ville vagtskemaet blive mindre sårbart, for det er ikke alle, der er lige mødestabile.

Pyntet med purløgsblomster

Faglærer Christina og fleksjobber Kirsten er allerede i gang i køkkenet, og nu kommer dagens første kunde. Han bestiller en kande friskmalet og -brygget kaffe, plukker sin computer til strømmen og sætter sig til at arbejde ved et af de høje borde ved vinduet.

De to kvinder går i gang med at forberede dagens frokosttilbud – blandt andet en cremet kartoffelsalat med hjemmelavet mayonnaise, perlebyg og tre slags løg, sirligt pyntet med purløgsblomster på toppen.

Mens Christina skyller krydderurter, får Kirsten øje på en af eleverne, en ung pige, der straks bliver hilst med et „Godmorgen superstar ... lhhh, jeg bliver altså altid så glad, når jeg ser dig!“ og et stort knus.

Pigen smiler, tager den sorte kokkejette på og går i gang med at vaske hænder. En dreng støder til, og han gennemgår samme rutine, før han går i gang med at måle ingredienser op til drømmekagen.

I caféen får den arbejdende kaffedrikker hurtigt selskab af fem kvinder i tyverne. „Årh, hvor er her hyggeligt“, bliver de enige om, og de bestiller alle sammen caféens hjemmelavede milkshakes med jordbær eller banan.

Esbjergenserne er så småt ved at opdage, at her fra januar har ligget en kvalitetscafé dér, hvor de før måtte nøjes med sandwiches, salater og standardkaffe. Nu er der tænkt over – og kælet for – detaljerne:

Skolens grafiske værksted har designet et stilfuldt logo til hjemmeside og menukort, drikkevandet serveres i afkølede glas – og al maden er hjemmelavet, helt fra bunden. Ved den lange, hvide bardisk sælges engelske kvalitetschips, pastelfarvet fransk limonade og mikrobryggeri-øl fra Fanø. På længere sigt skal kunderne også kunne købe hjemmelavede kolonialvarer som for eksempel køkkenets populære ramsløgs-pesto med hjem.

Næste bestilling er dog blot en „latte to-go“, og faglærer Christina hjælper eleven med opgaven: Bønnerne males, kaffen brygges, og mælken skummes med fuld koncentration. Christina kommer med enkelte kommentarer undervejs, og efter et minuts tid overrækker eleven kaffen, mens Christina tager imod pengene.

Caspar har hentet assistance fra den anden elev, for nu er dagens varer på vej, og de skal læsses af og sættes på lager i en fart, så fragtmænd kan komme videre. De to unge mænd skynder sig igennem labyrinten af biblioteksgange, forbi metervis af hylde med støvet duftende opmagasinerede bøger, aviser og tidsskrifter.

De når lige akkurat indkørslen og fragtmænd, hvorfra de henter caféens „bur“, der i dag blandt andet indeholder kød, sukker og kapers, der skal trilles ind i kælderens lagerrum. Her står også den store fryser, der blandt andet gemmer på isterningebakker med nedfrosset kaffe, der blendes til den populære iskaffe, caféen sælger massevis af her i sommervejret. Andre er fyldt med jordbærpure og frosne bananer til de hjemmelavede milkshakes. Og atter andre byder på frosset ramsløg blendet med lidt olie – de bruges til den hjemmelavede pesto.

Det er Caspar og eleverne selv, der har været ude og plukke ramsløgene. En af de faste aktiviteter er

nemlig ture ud i naturen for at sanke de gratis råvarer, der findes dér. Da ramsløgene blev plukket, fulgte skolens videoværksted med og producerede en lille videospot til CaféTekets Facebook-side, og den blev så god, at en lokal erhvervsmand kom forbi og spurgte, om han også kunne få produceret noget lignende.

Når hylde blomstrer

Lige nu blomstrer hylde, og den har Caspar planer med. Den skal blive til en forfriskende hyldeblomstsaft. Heldigvis er det torsdag i dag, og her har hele skolen den faste ugentlige motionseftermiddag. Så mens nogle har meldt sig til fodbold og andre sveddryppende aktiviteter, samler Caspar ca. 20 elever til en rolig gåtur. Og i dag er ruten tilrettelagt, så de passerer en række steder, hvor de hvide blomster står i massevis.

Efter at have holdt mandtal og en lille peptalk, leder Caspar dagens ekspedition ud af skolens gård og videre ad små veje og stier. For at hjælpe motivationen på vej hos de af de unge, der ser ud til hellere at ville bruge sådan en dejlig solskinseftermiddag i en hængekøje, sætter han en præmie på spil: Et gavekort til to caféburgere plus tilhørende colaer til den, der samler flest hyldeblomster i de udleverede plastposer.

En lille gruppe kommer hurtigt fra start og har for alvor fået konkurrence-genet i spil. De ræser om kap til hver eneste hylde på vejen og hurtigplukker buket efter buket ned i de efterhånden bugnende poser. Nogle finder ud af, at det kan betale sig at slå sig sammen to og to, mens andre vælger at flyve solo.

Bagtroppen hyggesnakker mere, end de plukker, og da der er pause halvvejs, smider de sig udmattede i græsset og finder hurtigt mobiltelefoner og cigaretter frem.

Konkurrenceplukkerne afsøger stadig området for flere hyldeblomster, men da det på hjemturen bliver klart, at der er ét suverænt vinderpar, mister resten pusten og trasker bare hjem til skolen uden at samle flere.

Mens eleverne får fri, samler Caspar poserne med hyldeblomster og kører tilbage til CaféTeket. Han er både faglærer og restauratør, så dagen er ikke forbi endnu.

De to elever er stadig i gang i køkkenet: Drengen har bagt drømmekagen færdig, og nu skal den skæres i nydelige stykker og stilles i kagemontren. Pigen har fået fingrene i dagens friske fisk fra havnen: en ordentlig kleppert af en torsk og et par rødspæt-

ter – „bare til at lege med“, siger Caspar og hiver torsken ud på stålbordet.

„Hvordan kan man kende en fladfisk fra en rundfisk?“, spørger han, „Hvilke kendetegn skal man se efter for at vide, om fisken er frisk?“, og „Har en torsk tænder?“. De to elever lærer at tjekke øjne, gæller, og de finder ud af, at – Ja: torsken har tænder, og de er bittesmå og sylespidse. Det er langt lettere for dem at „lære med hænderne“ end at læse om tingene i bøger, så kort efter får pigen en fileteringskniv i hånden og går i gang med torsken med koncentreret mine.

Mens drengen klarer opvasken, lægger Caspar hyldeblomsterne på køl. Det bliver først i morgen, han når at rense dem og lægge dem til at trække i sukker og citron, for han skal lige nå en telefonsamtale om en af eleverne, der gerne vil i praktik hos en slagter, have styr på indkøbene til bibliotekets kommende sommerfest, gøre klar til CaféTekets blindsmagningskonkurrence på det kommende Folkemøde – og måske vigtigst af alt: fikse sig en iskaffe to-go til turen hjemad.

5#

Partnerskaberne i praksis
– erfaringer og gode råd

➔ Et partnerskab mellem en produktionsskole og en ekstern partner, for eksempel en virksomhed, en offentlig institution eller en frivillig forening i lokalområdet, er givende, *både* for unge, der ellers kan have svært ved at finde vej gennem uddannelsessystemet og ud på arbejdsmarkedet, *og* for produktionsskolen og den eksterne partner.

Vi har samlet en række gode råd og erfaringer, indsamlet fra partnere, lærere, koordinators og ledere fra de fire produktionsskoler, som skal tjene til inspiration for jer, der overvejer at etablere et nyt partnerskab eller at udvikle et eksisterende samarbejde i nye retninger.

Partnerskaber mellem produktionsskoler og eksterne partnere kan etableres på mange forskellige måder, kan være organiseret vidt forskelligt og have forskelligt indhold: Det kan foregå i forskellige brancher, i forskellige størrelsesordner, med forskellig intensitet, osv.

En væsentlig fællesnævner er dog, at virkeligheden er uforudsigelig. Bedst som man synes, at det hele kører som det skal, sker der noget andet, noget uventet, og det kan være nødvendigt at begynde forfra, lave om på indhold, ændre i samarbejdsaftalen eller lignende.

De fire produktionsskoler i Partnerskabsprojektet 2014-2016 har undervejs gjort sig mange erfaringer og indimellem hårdt tjente erfaringer. De følgende siders gode råd og tjeklister afspejler derfor nogle typiske problematikker og sunde overvejelser, som det er værd at gøre sig – både inden opstart og undervejs i forløbet.

Inden opstart

Udgangspunktet for arbejdet på produktionsskoler er eleverne – de unge, som ikke lige magter at gå den lige vej gennem uddannelsessystemet eller falder fra undervejs. Et partnerskab skal altid tage udgangspunkt i eleverne, og i hvordan de pågældende elever får den størst mulige afklaring og læring af være elev i et partnerskab.

Produktionsskolerne har i forvejen fine traditioner, stor faglig viden og gode redskaber til at vurdere, om en elev vil have gavn af at være del af et værksted, der indgår i et partnerskab med en ekstern partner – og i givet fald hvornår og hvordan.

Så her vil vi nøjes med at give et enkelt råd videre: Hold fast i, at et partnerskab skal etableres, fordi det kan **være til gavn for eleverne** – for at de kan lære og blive mere afklarede omkring uddannelse og arbejde, som led i produktionsskolens funktion som forberedende tilbud for unge, der har brug for at finde en anden vej end hovedvejen til uddannelse og arbejde.

At arbejde med nye partnerskaber er udviklingsarbejde. At lave udviklingsarbejde kræver, at man ikke falder tilbage i rutinerne. Derfor er det vigtigt at have **et mål** for øje og **en gennemtænkt plan**,

som kan sikre at projektet holder sig på sporet og har fremdrift.

En velbeskrevet projektplan giver mulighed for, at projektet kan blive justeret på baggrund af nogle bevidste valg undervejs – og ikke bare fordi tingene løber af sporet. Første skridt er derfor at tænke og tale idéen om et partnerskab grundigt igennem: Hvor vil vi hen med partnerskabet? Hvordan vil vi gribe arbejdet an?

Et partnerskab kan begynde flere steder. Det kan være med en klar vision, en halvfærdig idé eller en halv aftale med en partner.

På ledelsesniveau må en af de første overvejelser være, om det er muligt at **afsætte tid og ressourcer** til at drive et partnerskab: At indgå i et partnerskab vil typisk kræve en øget indsats fra værksted, lærer og forstander på skolen.

Et nyt partnerskab kræver **en særlig indsats fra læreren/lærerne**, der er involveret. Læreren skal kunne bringe skolen med ud i virkeligheden og kunne holde fast i produktionsskolelovgivningens krav til instruktion af de enkelte elever, selvom arbejdet foregår udenfor skolens område og på en anden type arbejdsplads. I en til tider stresset eller kaotisk dagligdag på partnerskabet, hvor alle hiver

og flår i én, og der er deadlines, der skal nås, må det pædagogiske overblik ikke gå tabt.

Opstartsfasen tager ofte længere tid end forventet. Et partnerskab er et kompliceret foretagende, og det organisatoriske arbejde, de bureaukratiske opgaver, den interne kommunikation, opbygningen af bæredygtige relationer til partneren, logistikken (dvs. at få produktionsskolens planlægning til at hænge sammen med partnerens – og omvendt) kan tage *meget* tid.

Spørgsmål til overvejelse inden opstart

Hvorfor vil I have et partnerskab (jeres problemformulering)?

- Hvilket behov skal partnerskabet løse?
  - Hvem har behovet?
- Hvad skal produceres?
- Hvad er formålet med partnerskabet?
  - Hvad skal eleverne opnå i kraft af partnerskabet?
  - Hvad skal produktionsskolen opnå i kraft af partnerskabet?
  - Hvad skal partneren opnå i kraft af partnerskabet?

Overvej:

- Hvilke elever er målgruppen for partnerskabet?
- Skal der indhentes straffe- og børneattester på eleverne, der deltager i partnerskabet?
- Hvor mange elever kan partnerskabet rumme på kort og længere sigt?
- Hvordan hænger partnerskabet sammen med de øvrige værksteder på skolen?
- Hvem skal tages med på råd og/eller informeres?
  - På skolen?
  - Hos partneren?
  - Hos andre samarbejdspartnere (eksempelvis UU, fagforeninger, kommunen i øvrigt)?
  - I lokalområdet?
- Hvordan og hvornår kan eventuelle andre samarbejdspartnere tages med på råd?
  - På skolen?
  - Hos partneren?
  - Hos andre samarbejdspartnere?
  - I lokalområdet?
- Hvordan og hvornår informeres om partnerskabsidéen?
  - På skolen?
  - Hos partneren?
  - Hos andre samarbejdspartnere?
  - I lokalområdet?
- Hvordan følges der løbende op på partnerskabet?
  - Antal møder?
  - Hvem deltager i møderne?
  - Hvordan sikres en god og ordentlig håndtering af eventuelle konflikter, der opstår undervejs?

Skabelon til Projektbeskrivelse

Baggrund

Titel

Projektleder

Formål

(Hvad skal projektet løse?)

Overordnede idé

Mål

For elever

For skolen

For partnerne

Produktion

Hvem er Partnerne?

(Hvad skal produceres i partnerskabet?)

Hvem er øvrige samarbejdspartnere?

Projektstyring

Koordinering

Møder

Tidsplan

(evt. faseopdelt)

Økonomi og tidsforbrug

Øvrige medarbejders involvering på skolen

Kommunikation

Evaluerings-plan

Når I har besluttet at gå i gang

At arbejde med partnerskaber kræver noget ekstra fra de involverede lærere og andre på skolen.

Først og fremmest er det vigtigt at **prioritere den nødvendige tid til at koordinere**. Der kan blandt andet være brug for tid til:

- * **Kontakt med partneren**, herunder planlægningsmøder, konflikthåndtering og akutte samtaler. Tid til kontakt med partneren omkring både større justeringer og mindre finpudsninger, gør at partnerskaberne med al sandsynlighed får en længere levetid.
- * **Kommunikation og koordinering internt på skolen** med kolleger og ledelsen.
- * **Vejledning af enkelte elever**. Vejledningsopgaven kan godt være mere omfattende end på et mere traditionelt produktionsskoleværksted, fordi eleverne er ude og møde samarbejdspartnere og opgaver i en mere omskiftelig verden, end på skolens interne værksteder.
- * **Erfaringsudveksling og kollegial sparring** med andre partnerskabsprojekter på skolen.

I Partnerskabsprojektet 2014-2016 budgetterede de fire produktionsskoler 15 ugentlige timer til koordineringsopgaver for alle skolens partnerskaber.

Eleverne på partnerskaberne kan nogle gange ikke deltage i de fælles aktiviteter på skolen, og derved må **skolen nogle gange tilpasse og udvikle sine rutiner**. Partnerskaberne følger jo i høj grad nogle arbejds- og åbningstider, som afspejler virkeligheden hos partneren. På en byggeplads møder man kl. 7 og arbejder i 37 timer; i en café på biblioteket bliver der holdt åbent om aftenen. Det er vigtigt, at værkstedet, så vidt det er muligt, kan følge disse tider – selvfølgelig under hensyntagen til elevernes gennemsnitlige ugentlige timetal, inkl. deltagelse i almenundervisning, er 30 timer.

Et partnerskab er aldrig udviklet helt færdigt, men må konstant udvikles for at følge trit med omgivelserne og de nye behov, der opstår undervejs. Når skolen for eksempel indgår i et partnerskab om større offentlige byggearbejder, kræver byggeriets forløb hele tiden, at nye håndværk og håndværkere inddrages – og dermed at eleverne (og lærerne) er forberedt på ændringerne. Og når elevgruppen ændrer sig, for eksempel omkring sommerferien, må partnerskabet måske også justeres, fordi de nye elever ikke kan det samme, som de gamle kunne.

Partnerskaberne giver i mange tilfælde **muligheder for at involvere flere værksteder fra skolen**. Det sker for eksempel, når et grafisk værksted

hjælper med layout for caféværkstedet, eller når et medieværksted dokumenterer arbejdet i et partnerskab gennem en fotoserie.

Arbejdet som lærer i et partnerskab er typisk mere omfattende end på et traditionelt værksted. Blandt andet skal læreren – som på et mere traditionelt værksted – både være fagmand og underviser og være fleksibel og idérig; men dette i omgivelser og på betingelser, som læreren ikke selv er hundrede procent herre over, fordi hverdagen foregår hos eller i tæt samarbejde med partneren – og med en forventning om at produktet bliver leveret som aftalt. Indimellem kan der være brug for at kunne tolke og håndtere konflikter – ikke bare mellem elever på værkstedet, men også med partneren (eller partnerens kunder). Partnerskabsidéen *er* en overbygning på det almindelige produktionsskoleværksted, og rollen som lærer i et partnerskab kræver derfor ekstra energi. Det kræver, kort sagt, at læreren brænder for idéen – er en ildsjæl – og har lyst til at realisere og udvikle idéen undervejs.

Arbejde i partnerskaber kræver også, at de unge forberedes. I nogle tilfælde kræver det en øveplatform, **hvor eleverne afprøver sig** i en kendt og tryk produktionsskolesammenhæng. For eksempel ved at afprøve en øvelse før mødet 'i virkeligheden' med en skoleklasse, eller ved at producere mad til de andre elever på skolen, før der skal serveres til catering, Folkekøkken eller i skolens café ude i byen.

Arbejdet i partnerskaber kræver dertil, at der skabes en **stærk fælles kultur og ejerskab** blandt både elever, lærere og partner omkring den fælles indsats. Det kræver, at skolen holder ved og ikke lader sig slå ud af den modgang og de udfordringer, der altid vil opstå undervejs. Ting tager tid.

Spørgsmål til overvejelse når partnerskabet er besluttet

- Hvor skal partnerskabet være fysisk?
- Hvordan forberedes de unge bedst muligt?
  - Hvor meget kan den enkelte unge magte og hvornår?
- Arbejdstid?
  - Hvordan bliver den daglige arbejdstid?
  - Hvordan bliver den ugentlige arbejdstid, inklusive anden undervisning?
  - Hvordan håndteres ferieperioder, lejrskoler osv.?
- Hvordan sikres forpligtelser fra produktionsskoleloven bedst muligt?
  - Hvordan sikres, at partnerskabet er skolebaseret og ikke praktik?
  - Hvordan sikres skolens vejledningsforpligtelse?
  - Hvordan sikres det fælles skolemiljø?
  - Hvordan sikres undervisning i dansk og matematik?
- Hvilke lærere skal være med i partnerskabet?
  - Hvem er særligt motiveret for projektet?
  - Hvem har de nødvendige faglige kompetencer?
    - Hvem er god til at koordinere og bevare overblikket?
    - Hvem har den fornødne tid og fleksibilitet til for eksempel aftenvagter?
    - Hvem kan håndtere de mange kasketter, som det kræver at være produktionsskolelærer i et partnerskab?
- Hvilke andre medarbejdere på produktionsskolen skal indgå i partnerskabet – og støtte op om processen?
- Hvilke andre værksteder kan bidrage til partnerskabet? Hvilke andre værksteder kan få glæde af partnerskabet?
- Hvilke opgaver skal løses for at få den bedst mulige koordination mellem produktionsskole og partnerskab?
  - Hvilke kompetencer kræver disse opgaver?
  - Hvilken medarbejder er bedst kvalificeret til denne slags opgaver?
  - Er der timer nok til koordinering?

Forholdet til partnerne

Det er forskelligt fra partnerskab til partnerskab, hvad det kræver af partnerne at indgå i et partnerskab med skolen, og hvad partnerne får ud af det. Nogle aspekter er dog fællesnævnerne i erfaringerne fra de fire produktionsskoler i Partnerskabsprojektet 2014-2016:

Den indledende kontakt kan finde sted på flere måder. Det afhænger ofte af, hvem der eventuelt har personlige kontakter hos partneren, og hvilken type partner det er. Nogle partnere kræver, at forstanderen for produktionsskolen er kontaktperson i første omgang. Andre, især mindre partnere, kan godt 'nøjes' med læreren. Forstanderne kan ofte åbne døre på et højere ledelsesniveau og komme igennem til kommunen, fagforeninger og lignende. Uanset hvem der i forvejen har kontakt, eller hvem der tager den indledende kontakt – en lærer eller forstanderen – er det vigtigt at **den lærer, der skal stå for partnerskabet i det daglige, hurtigt bliver inddraget og får ejerskab og overblik over partnerskabet.**

Udbyttet for partnerne er blandt andet, at **CSR (Cooperate Social Responsibility)** bliver bemærket: At partnere (særligt private virksomheder) indgår i samarbejder med lokale produktionsskoler er et bevis på CSR hos partneren. CSR har fået

stor betydning for en virksomheds omdømme, og det giver virksomheden noget ekstra at brande sig på.

Et partnerskab giver også mulighed for, at **medarbejderne hos partneren kan få en større viden om de unge på kanten**, og ofte har netop det haft betydning for medarbejdernes engagement i partnerskabet. Mange af medarbejderne har påtaget sig et ekstra ansvar for at hjælpe og oplære de unge, og har oplevet meningen med at hjælpe med at løse en vigtig opgave i samfundet.

Det er vigtigt, både ved den indledende kontakt og undervejs i forløbet, at **forventningsafstemme mellem partner og produktionsskole**. Der skal være en fælles forståelse af de helt basale rammer og præmisser for partnerskabet. Det betyder, at produktionsskolen skal være opmærksom på en række faktorer, når et partnerskab skal etableres og forventningerne skal afstemmes:

- * **Først og fremmest handler det om de unge:** Selvom partnerskabet er et fælles foretagende, der skal komme både partneren, skolen og de unge til gode, handler det først og fremmest om at hjælpe de unge. Et partnerskab *er* grundlæggende et produktionsskoleværksted, og derfor skal det pædagogiske formål være førsteprioriteten for alle parter.

- * **Produktet må ikke ligge for fast:** Som partnerskabet ændrer sig, ændrer elevernes arbejde sig også. Og som elever kommer til og falder fra, ændrer det også på produktet, som skolen kan levere i partnerskabet. Den store udskiftning af elever efter sommerferien gør for eksempel partnerskaberne særligt sårbare i denne periode. Nogle værksteder oplever, at alle eleverne udskiftes, og det betyder, at skolen i en periode ikke kan levere den samme ydelse, som med de mere erfarne elever før sommerferien.
- * **Produktionsskoleelever arbejder i gennemsnit 30 timer om ugen:** Idet almindelige arbejdspladser kræver en arbejdsuge på 37 timer, ligger der nogle vigtige overvejelser i, hvordan de ugentlige timer (inkl. almenundervisning) tilrettelægges. For ikke alle dagens timer er lige vigtige: På nogen arbejdspladser er morgenmødet helt essentielt for resten af dagen. Hvis man misser dette møde, hvor resten af dagen gennemgås, kommer man ind på arbejdspladsen på det forkerte ben og bliver ikke en del af rutinen.
- * **Tolerancen for fejl:** Produktionsskoleelever leverer naturligvis ikke et produkt på samme niveau som de almindelige ansatte gør. Derudover er det også vigtigt at gøre partneren opmærksom på, at produktionsskoleelever typisk tumler med flere problemer end andre. Der må derfor være en tolerance for fejl, som partneren også må kunne stå på mål for.
- * **Planlæg løbende status-møder:** Det er en god idé at afholde jævnlige status-møder mellem skolen og partneren. Disse møder er vigtige for at efterkomme de justeringer af samarbejdet, som er nødvendige. Disse status-møder kan med fordel planlægges til for eksempel at være regelmæssigt en gang om måneden. Det er en god idé, at lægge møderne i perioder, hvor der er stor udskiftning af eleverne – dvs. før og efter sommerferien, og før og efter jul.
- * **En samarbejdsaftale er vigtig:** Selvom et partnerskab ofte er bundet op på en personlig relation, er en sådan relation ikke tilstrækkelig til at sikre et godt grundlag for partnerskabet fremadrettet: Medarbejdere (både hos partneren og på produktionsskolen) kan stoppe og blive erstattet af andre, som ikke nødvendigvis forstår den fælles idé med partnerskabet – og derved kan partnerskabet smuldre. Derfor er det vigtigt at udarbejde en samarbejdsaftale som grundlag for samarbejdet i partnerskabet. *(Se disposition for samarbejdsaftale nedenfor)*
- * **Kommunikér budskabet grundigt ud hos partneren:** Tanken om partnerskabet er ikke altid en helt simpel idé – den har mange nuancer. På større arbejdspladser kan der gå lang tid, før alle på arbejdspladsen har hørt og forstået idéen. Det er vigtigt, at lederne eller mellemlederne på virksomheden sørger for at forklare budskabet på personalemøder eller de-

dikerede informationsmøder for medarbejderne. Skolens lærere kan tage rundt til de enkelte grupper medarbejdere og fortælle om partnerskabet ude i skurvognen, i kantinerne osv. Hvis partneren er en frivillig forening i civilsamfundet, er det vigtigt, at for eksempel beboere i lokalområdet bliver informerede på beboermøder. Uanset hvad, er det vigtigt, at alle i partnerskabet er parate til og hurtigt kan præsentere partnerskabsidéen kort og præcist. Enten mundtligt eller i form af en flyer/brochure eller et kort videoklip.

Spørgsmål til overvejelse omkring forholdet til partnerne

- Hvordan skal partnerskabet organiseres?
  - Hvor skal partnerskabet forankres? Har partnerskabet primært tilhørsforhold på skolen eller hos en partner eller et nyt fælles sted?
- Hvordan tages kontakt til partneren?
- Hvem skal tages med på råd og/eller informeres hos partneren?
- Hvordan og hvornår informerer bedst om partnerskabet hos partnerne?
  - Hvem bør vide noget om projektet?
    - * Ansatte?
    - * Ledere?
    - * Kolleger?
    - * Medlemmer i en forening?
    - * Lærere?
    - * Beboere?
  - Hvordan kommer man i kontakt med målgruppen?
  - Hvad behøver de at vide om partnerskabet?
    - * Er der særlige ting, de behøver at vide?
  - Kommer der nye medarbejdere til?
- Hvordan følges løbende op på partnerskabet?
  - Antal møder?
  - Hvem deltager i møderne?
  - Hvordan håndteres eventuelle konflikter, der opstår undervejs?

Disposition for samarbejdsaftale

I Partnerskabsprojektet 2014–2016 har mange skolerne og partnerne ofte formuleret en skriftlig samarbejdsaftale i opstartsfasen. Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling udsendte i efteråret 2016 en vejledning til landets produktionsskoler om de såkaldte „værkstedstilbud på virksomheder“, hvori de anbefaler at lave netop en sådan samarbejdsaftale (*se denne vejledning, som er bilag sidst i bogen*). På baggrund af de tidligere samarbejdsaftaler har vi herunder skitseret et forslag til disposition over punkter, der er fornuftige at have med:

Indledning

Indledende bemærkninger om partnerskabet:

- Hvad er konceptet?
- Hvem er partneren?

Partnerskabets indhold

- Omfanget: Antal lærere, antal elever, særligt tilknyttede medarbejdere, elevernes ugentlige timeantal på partnerskabet, osv.
- Samarbejdet: Beskriv værkstedet og elevernes arbejde på partnerskabet – Hvad bliver elevernes konkrete arbejdsopgaver? Hvor arbejder eleverne? Hvem arbejder eleverne med? Hvordan vil eleverne opleve partnerskabet?

- Almen undervisning: Beskriv hvilken almen undervisning elever får, og hvordan den spiller sammen med det praktiske arbejde.
- Vejledning: Beskriv proceduren for produktionsskolens vejledning af eleverne på værkstedet, både forinden og undervejs i elevens forløb på partnerskabet for da at hjælpe eleverne videre. (*Se punkt 4 og 6, om hhv. forløbsplaner og om uddannelses- og erhvervsvejledning, i den førnævnte vejledning.*)
- Pædagogisk ansvar: Beskriv hvordan læreren er til stede i partnerskabets dagligdag, således at læreren kan løfte det pædagogiske ansvar i samarbejdet og ikke overlader det alene til partneren. (*Se særligt punkt 5, om undervisning versus praktikophold, i vejledningen.*)
- Win-Win-samarbejde: Giv en formel opsummering af, hvad skolen tilbyder partneren, og hvad partneren må tilbyde skolen til gengæld.

Praktiske rammer

- Arbejdstimer: Beskriv hvordan skolen vil tilrettelægge arbejdspladsens ugentlige rytme med elevernes 30 ugentlige arbejdstimer (inkl. elevernes almene undervisning og tilstedeværelse ved resten af skolens aktiviteter og arrangementer).

- **Faciliteter:** Beskriv hvordan skolen og partneren vil sørge for elevernes adgang til nødvendige faciliteter, såsom frokost, omklædning, bad, mulighed for almen undervisning, internetadgang, m.m.
- **Arbejdstøj:** Beskriv hvem der leverer og finansierer arbejdstøj, uniformer eller andre nødvendige remedier.
- **Sikkerhedshensyn:** Beskriv hvordan skolen og partneren håndterer eventuelle sikkerhedshensyn på arbejdspladsen.
- **Presse:** Beskriv hvilke partnere, der bør eller skal indtages, hvis partnerskabet får henvendelser af eller selv henvender sig til presse eller medier.

Formalia

- **Samarbejdsaftalens udløbsdato:** Hvor længe varer denne samarbejdsaftale, og hvornår skal den da genforhandles?
- **Underskrift med datering**

De andre samarbejdspartnere

Samarbejde med andre tilbud til unge

Allerede i den indledende fase – og undervejs – i et partnerskabsforløb skal **andre tilbud til unge inddrages**. Nogle samarbejdspartnere *skal* inddrages – det gælder for eksempel **UU vejledningen**. Andre *kan* inddrages – for eksempel **VUC**, hvis den unge har brug for at for ekstra undervisning på et højere niveau, end produktionsskolen selv kan tilbyde.

De **lokale erhvervsskoler** er vigtige, når partnerskaberne er med virksomheder, som er indenfor områder med erhvervsuddannelser. Et samarbejde vil gøre det lettere for eleverne at gå videre fra partnerskabet til erhvervsskolen.

Der er gode erfaringer med et **tæt samarbejde med UU vejledningen** og at få en dedikeret UU-vejleder tilknyttet partnerskabet i samarbejde med læreren og skolens egen vejledning. På den måde får UU-vejlederen føling med arbejdets karakter på partnerskabet og er langt bedre i stand til at hjælpe den enkelte elev videre til den rigtige uddannelse.

Mange skoler har gode erfaringer med **kontakt til og vejledning fra rusmiddel-eksperter**.

Faglige organisationer og overenskomster

Det er vigtigt at få en **god forståelse med de faglige organisationer** i partnerskaber, hvor eleverne kommer i berøring med fagligt organiserede sven- de og lærlinge. Alle parter skal føle tryghed ved, at samarbejdet alene har til formål at stille et realistisk arbejdsliv til rådighed for eleverne. Eleverne skal ikke erstatte anden arbejdskraft eller være med til at skabe løntryk eller ulige konkurrence. Målet med elevernes deltagelse i partnerskab på for eksempel en byggefaglig virksomhed er alene at give gruppen af produktionsskoleelever mulighed for at blive afklaret og forberedt på at tage en erhvervsuddannelse på i dette tilfælde det byggefaglige område.

Produktionsskoleeleverne er underlagt produktionsskolelovens bestemmelser, og i partnerskaberne kan de komme til at arbejde sammen med lærlinge og andre, hvis løn og arbejdsforhold er reguleret ved overenskomsten. Det er også vigtigt at tage højde for, at produktionsskoleeleverne ikke optager pladser for de ordinære lærlinge.

Det er vigtigt gennem aftaler at sikre, at produktionsskolen altid er i **dialog med de relevante parter**, når der laves aftale om etablering af partnerskaber med private og offentlige arbejdspladser, hvor der kan være risiko for løntryk eller ulige konkurrence.

Omtale i lokalområdet

Når partnerskaberne retter sig mod civilsamfundet, for eksempel samarbejde med boligsociale indsatser, lokale foreninger eller andet, er det vigtigt at have et **godt forhold til det lokalområde**, hvor partnerskaber finder sted. En del af partnerskaberne i Partnerskabsprojektet 2014-2016 har gjort produktionsskolen og partnerskabet bemærket 'ude i byen'. Partnerskaberne har ofte været omtalt i de lokale aviser og besøgt af lokalpolitikere. Det har skabt øget respekt og forståelse for produktionsskolen.

Spørgsmål til overvejelse omkring de andre samarbejdspartnere

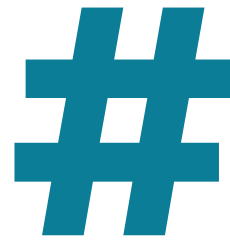
- Hvilke institutioner og samarbejdspartnere skal/kan inddrages eller informeres?
  - Hvordan og hvornår skal eventuelle andre samarbejdspartnere med på råd?
  - Hvordan og hvornår informeres hvem?
- Er der særlige opgaver, samarbejdspartnerne skal overtage?
- Hvor tit skal man mødes med de andre institutioner?
- Hvordan følges løbende op på partnerskabet med samarbejdspartnerne?
  - Antal møder?
  - Hvem deltager i møderne?
- Hvordan håndteres eventuelle konflikter, der opstår undervejs?

Overvej følgende problemstillinger i forhold til faglige organisationer:

- Hvilke interessenter skal/bør/kan inddrages?
- Hvordan sikres, at elevernes arbejde ikke kommer til at overlape med overenskomstdækkede lærlinge?

Litteraturliste

Aintsworth, M., M. Blehar, E. Waters og S. Wall (1978): *Patterns of Attachment*. Erlbaum

Andersen, Flemming og Klaus Goldschmidt Henriksen (red.) (2004): *Den lærende pædagog – Pædagogiske kompetencer i praksis*. Alinea

Bekendtgørelse om indhold og tilrettelæggelse af produktionsskoletilbud m.v. BEK nr. 1162 af 08/10/2015. www.retsinformation.dk

Benjaminsen, Lars og Heidi Hesselberg Lauritzen (2015): *Hjemløshed i Danmark – national kortlægning*. SFI

Bowlby, J. (1999): *En sikker base – tilknytningsteoriens kliniske anvendelser*. Det lille forlag

Bryderup, Inge M. og Marlene Q. Trentel (2012): *Tidligere anbragte unge og uddannelse*. KLIM

Clemen, Ditte og Klaus Goldschmidt Henriksen (red.) (2014): *Fortællinger fra Gaden*. SPUK

Danmarks Statistik: *Statistikbanken*. www.statistikbanken.dk

Glavind, Niels (2005): *Lighed gennem uddannelse. Hvordan er det gået?* AE-rådet

Henriksen, Klaus Goldschmidt m.fl. (2015): *Opsamlende notat: Forslag til pejlemærker og indsatsområder*. SPUK

Henriksen, Klaus Goldschmidt m.fl. (2014): *Review: Indsatser i forhold til unge med hjemløseproblematikker*. SPUK

Henriksen, Klaus Goldschmidt m.fl. (2011): *Kontaktperson. Social og pædagogisk håndbog*. SPUK

Henriksen, Klaus (1995): *Det er ikke for sjov – men det skal også være sjovt*. I Jørgensen, Per Schultz, Else Christensen og Bo Ertmann (red.): *Børn og Unge på tværs*. Hans Reitzels Forlag

Henriksen, Klaus Goldschmidt og Søren Magnussen (2001): *Pædagogiske bolcher*. Social Kritik nr. 72

Hermann, Stefan (2016): *De glemte unge, der blev til et tal*. Kronik i Politiken, 6. sep. 2016

Hermann, Stefan (2007): *Magt & oplysning. Folkeskolen 1950-2006*. Unge Pædagoger

Honneth, Axel (2003): *Behovet for anerkendelse*. Hans Reitzels Forlag

- Illeris, Knud (2015): Læring. Samfundslitteratur
- Jensen, Peter (2012): *Fra udsat til værdsat*. SPUK
- Katznelson, Noemi; Helene E. D. Jørgensen; Niels Ulrik Sørensen (2015): *Hvem er de unge på kanten af det danske samfund?* CEFU, Aalborg Universitetsforlag
- Lave, Jean & Etienne Wenger (2003): *Situeret læring og andre tekster*. Hans Reitzels Forlag
- Lov om Produktionsskoler*. LBK nr. 781 af 15/06/2015. www.retsinformation.dk
- Luckow, Stine Tankred m.fl. (2013): *Bedre overgange for udsatte unge*. SFI
- Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling (2016): *Notat om 9. og 10. klasselevernes tilmeldinger til ungdomsuddannelserne og 10.kl. mv. 2016*. www.uvm.dk
- Ministeriet for Børn, Undervisning og ligestilling (2014): *Andel af en årgang, der forventes at få en uddannelse. Profilmodel 2014*. www.uvm.dk
- Ministeriet for Børn, Uddannelse og Ligestilling: *Databanken*. <http://statweb.uni-c.dk/databanken/uvmDataWeb/MainCategories.aspx?>
- Misser, Henriette Lieblein (2012): *Behandlingspædagogik*. Hans Reitzels Forlag
- Mørck, Line Lerche (2006): *Grænsefællesskaber. Læring og overskridelse af marginalisering*. Roskilde Universitetsforlag
- Mørck, Line Lerche og Merete Munkholm (red.) (2016): *Lokale partnerskaber med unge 'på kanten'*. SPUK
- Nygren, Pär (1999): *Professionel omsorg for børn og familier – Fra teori til værktøj*. Dansk Psykologisk Forlag
- Pedersen, Ove Kaj (2011): *Konkurrencestaten*. Hans Reitzels Forlag
- Pless, Mette (2009): *Udsatte unge på vej i uddannelsessystemet*. DPU, Aarhus Universitet.
- Produktionsskoleforeningen (2015): *En anden vej til uddannelse!* www.psf.dk
- Rangvid, Beatrice Schindler; Vibeke Myrup Jensen; Sarah Sander Nielsen (2015): *Forberedende tilbud og overgang til ungdomsuddannelse*. SFI 15:14

Regeringsgrundlaget (1993): *En ny start*.
www.stm.dk

Soei, Aydin (2011): *Vrede unge mænd – optøjer og kampen for anerkendelse i et nyt Danmark*. Tiderne Skifter

Sørensen, Niels Ulrik; Noemi Katznelson; Camilla Hutter; Tilde Mette Juul (2013): *Unge motivation og læring*. Hans Reitzels Forlag

Warming, Hanne & Michael Christensen (2016): *Tillid i socialt og pædagogisk arbejde med børn og unge*. Akademisk forlag

Wenger, Etienne (2004): *Praksisfællesskaber*. Hans Reitzels Forlag

Vygotsky, Lev S. (1971): *Tænkning og sprog 1-2*, Hans Reitzels Forlag

Ziehe, Thomas (2004): *Øer af intensitet i et hav af rutine*. Forlaget Politisk Revy.

**Vejledning til
produktionsskolernes
udbud af værkstedstilbud
på virksomheder**

**MINISTERIET FOR
BØRN, UNDERVISNING
OG LIGESTILLING**
STYRELSEN FOR
UNDERVISNING OG KVALITET

Styrelsen for Undervisning og
Kvalitet

Frederiksholms Kanal 26
1220 København K
Tlf. nr.: 33 92 50 00
E-mail: stuk@stukuvm.dk
www.stukuvm.dk
CVR nr.: 29634750

Til alle landets produktionsskoler

Vejledning til produktionsskolernes udbud af værkstedstilbud på virksomheder

Baggrund

Styrelsen for Undervisning og Kvalitet har ført tilsyn med fire produktionsskolers udbud af værkstedstilbud på virksomheder.

Formålet med tilsynet har været at fastslå om undervisningsformen, der ikke har direkte hjemmel i produktionsskoleloven, jf. lovbekendtgørelse nr. 781 af 15. juni 2015 eller de i medfør af loven udstede bekendtgørelser kan rummes inden for gældende regler, herunder særligt reglerne i bekendtgørelse nr. 1162 af 8. oktober 2015 om indhold og tilrettelæggelse af produktionsskoletilbud m.v. (indholdsbekendtgørelsen) og bekendtgørelse nr. 835 af 25. juni 2010 om statsluskud m.v. til produktionsskoler (statsluskudsbekendtgørelsen).

Det er på baggrund af de samlede oplysninger i tilsynssagerne styrelsens vurdering, at de pågældende produktionsskolers udbud af

værkstedstilbuddene på en række virksomheder principielt **kan rummes inden for reglerne på området.**

Grundet de utraditionelle rammer for undervisningen er det dog afgørende, at en produktionsskole, der ønsker at udbyde et værkstedstilbud i en virksomhed, løbende er særligt opmærksom på, at aktiviteterne ikke strider mod reglerne i produktionsskoleloven og de i medfør af loven udstedte bekendtgørelser m.v., herunder de hensyn, der ligger til grund for disse. I den forbindelse skal produktionsskoler, der vælger at udbyde et værkstedstilbud på en virksomhed, være særligt opmærksom på følgende:

Guidelines for værksteder på virksomheder

- 1. Der skal være én underskrevet og dateret samarbejdsaftale mellem produktionsskolen og den pågældende virksomhed, hvorpå værkstedstilbuddet finder sted.**

I samarbejdsaftalen bør det fremgå, hvordan det sikres, at deltagerne ikke er en del af virksomhedens ordinære drift, og at virksomheden stiller/udlejer et eller flere lokale(r) egnet til undervisning til rådighed for værkstedstilbuddet i det tidsrum, hvor deltagerne befinder sig i virksomheden. Det bør beskrives, hvordan samarbejdet udmønter sig i praksis, og om og hvornår aftalen bliver evalueret med henblik på opfølgning og/eller optimering af værkstedstilbuddet. I aftalen bør det yderligere fremgå, at produktionsskolen som minimum har ansat én værkstedslærer som daglig leder af værkstedet, samt hvilket bestemt beskæftigelsesområde værkstedet er etableret med henblik på at give indblik i.

Der gøres opmærksom på, at der under de efterfølgende punkter 2, 3, 5, 6, 8 og 9 også findes oplysninger, der omhandler præciseringer af indholdet i samarbejdsaftalerne.

- 2. En produktionsskole skal tilrettelægge undervisningen inden for rammerne af produktionsskolelovgivningen, herunder bl.a. lovens § 1, stk. 5, om optagelse og udskrivning af deltagere efter behov og indholds bekendtgørelsens § 4, stk. 1, nr. 1, samt § 7, stk. 2, om varigheden af de enkelte forløb.**

Produktionsskoletilbud, som angivet i produktionsskoleloven og de i medfør af loven udstedte bekendtgørelser, udbydes af institutioner, der er godkendt som produktionsskoler, jf. § 4, stk. 1, i produktionsskoleloven. Produktionsskoletilbud kan således

ikke udbydes af andre aktører end produktionsskolerne. Dette indebærer, at skolen er eneansvarlig for at overholde produktionsskolelovgivningen, og at skolen ikke kan overdrage de opgaver, som skolen er pålagt i medfør af loven, til tredjemand.

En produktionsskole, der udbyder et værkstedstilbud på en virksomhed, bør således sikre, at den ansvarsfordeling, som produktionsskoleloven angiver, afspejles i samarbejdsaftalen.

3. En produktionsskoles lokaler skal leve op til kravene i § 2, stk. 9, i produktionsskoleloven og §§ 13-14 i indholdsbekendtgørelsen, også når der anvendes lokaler uden for skolens egen adresse.

Produktionsskoletilbud skal gennemføres i egnede lokaler med værkstedsindretning eller faciliteter svarende til skolens virksomhedsplan, jf. § 2, stk. 9, i produktionsskoleloven. Kravene til lokalernes indretning er uddybet i §§ 13-14 i indholdsbekendtgørelsen, hvoraf det fremgår, at lokaler, udstyr og inventar skal have en tidssvarende standard, samt at kommunalbestyrelsen ved godkendelse af en ny skole påser, at skolens lokaler, udstyr og inventar kan danne ramme for opfyldelse af formålet med produktionsskolens virksomhed, samt at eventuelle krav fra brand-, sundheds-, fødevarer- og arbejdsmiljømyndigheder m.v. er opfyldt.

En produktionsskole, der udbyder et værkstedstilbud på en virksomhed, skal således sikre sig, at undervisningen finder sted i egnede lokaler, samt at kommunen har vurderet lokalernes egnethed, jf. godkendelsesbetingelsen efter produktionsskolelovens § 4, stk. 4. Det er ikke tilstrækkeligt, at kommunen er part i samarbejdsaftalen eller i øvrigt er bekendt med projektet.

4. En produktionsskole bør have et særligt fokus på deltageres udbytte af undervisningen.

Værkstedundervisningen på virksomheder kan indebære risiko for, at dele af undervisningen i praksis overlades til virksomhedens ansatte, der ikke er underlagt produktionsskolelederens instruktionsbeføjelse eller reglerne om indhold og tilrettelæggelse af produktionsskoletilbud i indholdsbekendtgørelsen, og som ikke kan antages at besidde de nødvendige pædagogiske- og undervisningsmæssige kvalifikationer for at varetage undervisningen af deltagerne.

En produktionsskole, der udbyder et værkstedstilbud på en virksomhed, bør som følge heraf have et særligt fokus på deltagerens udbytte af undervisningen, og at den enkelte deltager modtager de i indholdsbekendtgørelsens § 4, jf. § 6 angivne undervisningstyper. Herunder bør skolen have et særligt fokus på udformning af forløbsplaner.

Udformning af forløbsplaner

En produktionsskole, der udbyder et værkstedstilbud på en virksomhed, bør være særligt opmærksom på de i indholdsbekendtgørelsens § 11 angivne punkter, så det sikres, at der er et klart personligt mål med uddannelsen, en plan for hvordan deltageren opnår sine mål, og om deltageren udviser den forventede progression i relation til sine mål, og herunder om der ved manglende progression bør ske en ændring af deltagerens mål og/eller i de undervisningsaktiviteter, som deltageren deltager i.

5. En produktionsskole må ikke sammenblende undervisning og praktikophold, og betegnelsen 'Virksomhedsskole' kan derfor ikke anvendes.

Produktionsskoleloven og statstilskudsbekendtgørelsen sondrer mellem undervisningsaktiviteter i regi af produktionsskolen og undervisningsaktiviteter uden for produktionsskolen, som fx et praktikophold hos en arbejdsgiver. Derudover opstiller § 4, stk. 1, nr. 4, i statstilskudsbekendtgørelsen en begrænsning for praktikophold, således at praktikophold tidligst kan påbegyndes én måned efter start på produktionsskoleopholdet og maksimalt kan udgøre 4 uger pr. halvår. Årsagen til begrænsningen er, at undervisningsaktiviteter i regi af skolen er særligt udformet og tilrettelagt med henblik på at give deltagerne de rette forudsætninger for at påbegynde en uddannelse eller et job, herunder et praktikophold hos en arbejdsgiver. Det er derfor afgørende, at en produktionsskole ikke overlader undervisningen af deltagerne til en arbejdsgiver, udover hvad der følger af reglerne om praktikophold.

En produktionsskole, der vælger at udbyde et værkstedstilbud på en virksomhed, skal som følge heraf til enhver tid sikre, at det fremgår tydeligt af samarbejdsaftalen, og at det i øvrigt bliver kommunikeret til virksomhedens ansatte m.v., at:

- 1) Det undervisningsmæssige- og pædagogiske ansvar til enhver tid påhviler den faglærer, som skolen har ansat til at varetage undervisningen på produktionsskolen.

- 2) Faglig sparring og vejledning ydet af andre end skolens personale alene er en supplerende undervisningsmulighed.
- 3) Virksomheden ikke har instruktionsbeføjelse over for deltagerne og produktionsskolens medarbejdere.
- 4) Den enkelte deltagers forløbsplan tilrettelægges med udgangspunkt i deltagerens undervisningsmæssige behov, og at planen alene tager hensyn til det daglige arbejde i virksomheden, hvis dette er foreneligt med deltagerens undervisningsmæssige behov.

En produktionsskole, der udbyder et værkstedstilbud på en virksomhed, kan pga. af forbuddet mod sammenblanding af undervisning og praktikophold ikke anvende betegnelsen 'Virksomhedsskolen' om et værkstedstilbud i en virksomhed, da betegnelsen er vildledende i forhold til, at der er tale om en tilrettelæggelsesform og ikke en institutionsform, en virksomhedsjet skole eller en særlig mellemting mellem en skole og en virksomhed. Betegnelsen *Virksomhedsskolen* kan således ikke anvendes i en produktionsskoles kommunikation om undervisningstilbud, i forløbsplaner og kompetencebeviser eller på nogen anden måde.

6. En produktionsskole er forpligtet til at yde alle deltagere uddannelses- og erhvervsvejledning, jf. §§ 8-10 i indholdsbekendtgørelsen.

Produktionsskolen er forpligtet til at yde alle deltagere på produktionsskoleopholdet uddannelses- og erhvervsvejledning. Vejledningen skal opfylde kravene i indholdsbekendtgørelsens §§ 8-10.

En produktionsskole, der vælger at udbyde et værkstedstilbud på en virksomhed, skal derfor være opmærksom på, at skolen ikke må overdrage sin vejledningsforpligtelse til kommunen eller tredjemand i øvrigt. Skolen bør derfor sikre, at det fremgår af samarbejdsaftalen, og i øvrigt afspejles i hverdagen på skolen, at produktionsskolen er ansvarlig for at yde deltagerne uddannelses- og erhvervsvejledning, samt at evt. vejledning fra fx Ungdommens Uddannelsesvejledning alene er et supplerende vejledningstilbud.

7. En produktionsskole skal sikre deltagernes muligheder for at orientere sig mellem flere beskæftigelsesområder, jf. § 5, stk. 4, i indholdsbekendtgørelsen.

Produktionsskolens deltagere skal som led i opholdet på skolen have mulighed for at orientere sig mellem flere beskæftigelsesområder, jf. indholdsbekendtgørelsens § 5, stk. 4.

En produktionsskole, der vælger at udbyde et værkstedstilbud på en virksomhed, bør, da deltagerne undervises på en anden adresse end de andre deltagere på produktionsskolen, have særligt fokus på at vejlede deltagerne, der undervises i virksomheden, om muligheden for at skifte til et af produktionsskolens øvrige værkstedstilbud. Derudover skal skolen have fokus på, at deltagerne deltager i sociale arrangementer som fester, ekskursioner mv. sammen med skolens øvrige deltagere, således at alle deltagerne på produktionsskolen indgår i det sociale fællesskab på skolen.

8. En produktionsskole skal tage en rimelig pris for sit produkt.

En produktionsskoles aktiviteter er finansieret af et kommunalt grundtilskud og et statsligt drifts- og bygningstilbud, jf. §§ 9-10 i produktionsskoleloven. Skolen er i den forbindelse, jf. almindelige principper for god økonomistyring forpligtet til at forvalte sine midler på en økonomisk ansvarlig måde og til alene at anvende sine midler til undervisnings- og produktionsvirksomhed, jf. § 5, stk. 1, i produktionsskoleloven. Dette indebærer bl.a., at skolen i forbindelse med afsætning af den produktion, der opstår som led i undervisningen, skal betinge sig en rimelig pris og dermed også sikre, at skolens aktiviteter ikke giver private udbydere urimelig konkurrence, jf. § 3 i produktionsskoleloven.

En produktionsskole, der vælger at udbyde et værkstedstilbud på en virksomhed, skal derfor sikre, at det fremgår af samarbejdsaftalen, at der er et rimeligt forhold mellem værdien af skolens produkt (deltagernes arbejdskraft) og de betalingsmidler eller naturalier, som skolen bliver betalt med (fx brugsretten til et undervisningslokale, kantine- og badfaciliteter, arbejdstøj m.v.).

9. En produktionsskole skal i sit virke som selvejende institution være uafhængig, jf. § 5, stk. 1, i produktionsskoleloven.

Det følger af § 5, stk. 1, i produktionsskoleloven, at en produktionsskole i sit virke som selvejende institution skal være uafhængig. Kravet om uafhængighed betyder bl.a., at en skole

skal tilrettelægge sin drift, så der sikres et stabilt undervisningsudbud. Skolen bør som en konsekvens heraf alene basere en mindre del af sit undervisningstilbud på samarbejdsaftaler med en eller flere private samarbejdspartnere, da skolens drift i modsat fald bliver særligt følsom overfor konjunkturbestemte følger såsom nedskæring, udflytning og konkurs hos skolens private samarbejdspartnere, ligesom skolen kan risikere at påtage sig kontraktmæssige forpligtelser, som hæmmer skolens bevægelsesfrihed i forbindelse med tilpasninger som følge af aktivitetsudsving og andre tilpasningsbehov. Derudover vil et mere omfattende samarbejde betyde, at en skoles samarbejdspartnere under trussel om at fratage skolen en væsentlig del af sine undervisningsfaciliteter kan stille undervisningsmæssigt irrelevante betingelser for samarbejdet.

For en produktionsskole, der vælger at udbyde et værkstedstilbud på en virksomhed, er det således afgørende for skolens uafhængighed, at skolen alene baserer en mindre del af sit undervisningsudbud på aftaler med private samarbejdspartnere, ligesom skolen til enhver tid bør råde over bygninger eller lokaler, som er egnede til produktionsskolevirksomhed, og som skolen har købt eller lejet på sædvanlige vilkår.

Med venlig hilsen

Matthias Haaber
Fuldmægtig
Direkte tlf. +45 33 95 56 91
matthias.haaber@stukuvn.dk

Unge i Partnerskaber – veje ud i virkeligheden

Et perspektiv på pædagogik og praksis på Produktionsskoler

Denne bog handler om partnerskaber og produktionsskoler.

Bogen giver med udgangspunkt i relevant forskning og teori et perspektiv på produktionsskolernes pædagogik og praksis i almindelighed – og på etablering af partnerskaber i særdeleshed.

Bogen gennemgår erfaringer og gode råd omkring etablering af partnerskaber mellem produktionsskoler og virksomheder, institutioner og civilsamfund.

Bogen er udarbejdet som inspiration til lærere, vejledere, almenundervisere og ledelser på produktionsskolerne, samt øvrige undervisere og vejledere hos for eksempel Ungdommens Uddannelsesvejledning, på erhvervsskoler, VUC, ungdomsskolen eller i 10. klasse.

Endvidere kan bogen inspirere partnerne, der arbejder – eller overvejer at arbejde – sammen med produktionsskolerne. Endelig kan bogen bruges som undervisningsmateriale til grunduddannelser, efter- og videreuddannelser til blandt andet lærer, erhvervslærer, voksenunderviser, vejleder og pædagog, samt andre der interesserer sig for unge på kanten, læring i praksisfællesskaber og arbejde med partnerskaber og grænsefællesskaber.

Indholdet er baseret på et 3-årigt udviklingsprojekt: *Lokalt partnerskab – Produktionsskoler, virksomheder og civilsamfund. Nye veje til at hjælpe de mest udsatte unge i arbejde og uddannelse*. Partnerskabsprojektet forløb fra 2014 til 2016 på baggrund af en fondsbevilling fra VELUX FONDEN. Partnerskaberne blev udviklet, gennemprøvet og evalueret af fire produktionsskoler: Esbjerg Forberedende Erhvervsskole – Produktionsskolen Esbjerg, Randers Produktionshøjskole, Den Økologiske Produktionsskole i København og Århus Produktionsskole. Projektet blev udtænkt og udviklet i samarbejde med SPUK.

 SPUK

 Unge i Partnerskaber
Vejne ud i Virkeligheden

POWERED BY
 EFE
Esbjerg Forberedende Erhvervsskole

 RANDERS
PRODUKTIONS
HØJSKOLE

ÅRHUSPRODUKTIONSSKOLE

 ÅRHO
DEN ØKOLOGISKE PRODUKTIONSSKOLE

Projektet er støttet af

VELUX FONDEN

